

GEREFORMEERDE

OF

HERVORMODE

GEMEENTE

OIRSCHOT

cum annexis

vanaf

1600

VOORWOORD

Zoals het vaak gaat in het leven, je neemt een taak op je, maar dat heeft dan weer vele en verstrekkende gevolgen.

In mijn geval was de taak het beheer van het archief en het onderbrengen van de toch kostbare documenten bij het Streekarchief regio Eindhoven, rayondepot Oirschot. Ons kerkelijk archief wordt daar bewaard onder voor de duurzaamheid zeer gunstige omstandigheden. Dit Streekarchief staat onder leiding van deskundigen. Alle archiefstukken blijven evenwel eigendom van onze gemeente.

Bij het doornemen van de stukken werd de belangstelling gewekt voor het verleden van de Hervormde Gemeente Oirschot c.a.. Bij het lezen maak je dan aantekeningen en zo ontstaat een verhaal. De moeilijkheid was echter het grote aantal feitelijke gegevens zodanig te verwoorden dat het een leesbaar verhaal bleef en dat is lang niet altijd gelukt.

Alle gegevens uit deze geschiedschrijving zijn ontleend aan het archief van de Hervormde Gemeente Oirschot, in de beginperiode meestal Gereformeerde Gemeente genoemd.

Voor alle duidelijkheid zijn soms gegevens uit de geschiedenisboeken over Nederland ingevoegd.

Alleen voor het eerste hoofdstuk, het Protestantisme in Brabant, is gebruik gemaakt van:

De Grote Kerkelijke Vergadering van 's Hertogenbosch door drs P.H.A.M. Abels en drs A.P.F. Wouters, Rijksarchief in Noord Brabant

en van

De Gereformeerde Gemeente 's Hertogenbosch 1629-1635 door W. Meindersma, Zaltbommel 1909.

Het gevolg van het gebruiken van kerkelijke notulen is, dat vele zaken worden bekeken door de bril van de notulist van destijds en dat de mening van de kerkenraad bepalend is. Een weerwoord is er bijna niet, tenzij er een brief in het archief wordt aangetroffen. En alhoewel ik mij heb proberen te verplaatsen in de omstandigheden rondom de beschreven periode, toch blijft het mijn zienswijze, gevormd in de huidige tijd.

Voor de lezer is het verder belangrijk te weten, dat vooral in de begintijd vele gemeenteleden noch lezen noch schrijven konden, behoudens natuurlijk de notabelen.

Ook de mobiliteit was gering, want verharde wegen waren er niet. Pas in 1740 werd de eerste verharde weg in Noord Brabant aangelegd van 's Hertogenbosch naar Best. Vóór die tijd mocht dat niet om de Spanjaarden het optrekken naar het Noorden te bemoeilijken en vooral in natte tijden was die weg onbegaanbaar. In 1810 werd de wegeaanleg grootscheeps aangepakt. Napoleon lijfde Brabant bij Frankrijk in en stuurde Spaanse en Russische krijgsgevangenen naar Brabant om wegen aan te leggen.

Voor verdere gegevens over Oirschot en een beeldvorming van de Hervormde Gemeente vanuit een andere hoek kan ik verwijzen naar: Oog op Oirschot, onder redactie van H.J.M. Mijland, L.M. van Hout en J.P.J. Lijten, Drukkerij De Kempen B.V., Hapert.

Veel dank zijn wij verschuldigd aan de heer J. Suijkerbuijk, die steeds behulpzaam was bij het lenen van archiefstukken en vooral bij het zoeken naar verloren gewaande exemplaren.

Daar het hier gegevens betreft uit de kerkelijke archieven, mag van de hierna gepubliceerde gegevens geen gebruik worden gemaakt zonder toestemming van de kerkenraad van de Protestantse Gemeente van Oirschot, Best en de Beerzen.

Ton Zijderveld

I. HET BEGIN VAN HET PROTESTANTISME IN BRABANT

De reformatorische beweging vond, evenals elders in Nederland, ook in den Bosch en omgeving bij velen bijval en instemming. In 1526 vertelt de geschiedschrijver al over de aanhangers van de Gereformeerde religie, toen Lutheranen genoemd.

De Hervormden waren in 1566 zelfs heer en meester van de stad 's Hertogenbosch en predikanten deden daar dienst in de kerken.

In het bisdom 's Hertogenbosch, dat toen pas zeven jaar oud was, werd het voornamelijk op het platteland onrustig. Een aantal kerken had te lijden onder de beeldenstorm.

Dit alles heeft echter niet lang geduurd. Spanje kreeg het weer voor het zeggen. Ondanks het "Generaal Pardon" vertrokken in 1567 de predikanten en het merendeel van de gereformeerden met alles wat ze aan huisraad konden meenemen, voornamelijk naar het land van Cleef. Velen van hen die achterbleven zijn gevangen genomen en hebben de marteldood ondergaan.

In 1568 brak de tachtigjarige oorlog uit en deze werd met een onderbreking van twaalf jaar (1609-1621) voor een groot deel op Brabants grondgebied uitgevochten.

Toch kom je vooral aan de noordzijde van Brabant steeds protestanten tegen. Het gerucht ging, dat in Hedel 2000 protestanten, voornamelijk uit 's Hertogenbosch, Engelen en Vlijmen, regelmatig aan het Avondmaal deelnamen. De Spanjaarden probeerden dit zo veel mogelijk te verhinderen.

De aandacht van boven de rivieren voor Brabant werd steeds groter, wat resulteerde in het beleg van 's Hertogenbosch. Na vijf maanden capituleerde 's Hertogenbosch, het noordelijkste bolwerk van de Contrareformatie, op 14 september 1629 voor het leger van Frederik Hendrik en daardoor viel in feite de gehele Meierij in zijn handen.

In het capitulatieverdrag werd de Rooms Katholieke bevolking wel gewetensvrijheid geboden, maar de godsdienst mocht niet vrij en in het openbaar worden uitgeoefend. De geestelijken moesten 's Hertogenbosch binnen twee maanden verlaten en alle geestelijke goederen vervielen aan de Staten Generaal.

Zowel bij de Magistraat als het onderwijs en de charitatieve instellingen werden de leden vervangen door gereformeerden. Het gevolg was, dat van de 200 lidmaten er maar 20 oude Bossenaren waren, de rest was import.

Op last van de Staten Generaal werden door gemeenten boven de rivieren predikanten afgestaan voor de opbouw van een nieuwe gemeente in 's Hertogenbosch. Het eerste dat we van deze nieuwe gemeente lezen is de doop van drie kinderen in de eerste kerkdienst. Getuigen waren de prins en prinses van Oranje. De kroniekschrijver vermeldt, dat de hoogsten in den lande als getuigen naast de soldaten en soldatenvrouwen stonden om de kinderen bij het ontvangen van het sacrament van de H. Doop bij te staan.

In het genoemde capitulatieverdrag was voor veel gemeenten, en ook voor Oirschot, het zevende artikel van belang. Hierin werd aan de prins en de Staten Generaal niet alleen de jurisdictie over 's Hertogenbosch maar ook over de " ... vrijdom en de Meyerye voor soo vele die aen de stad annex ...".

Voor de Spaanse juristen in Brussel betekende dit, dat alléén de vrijdom bij den Bosch hiertoe behoorde, doch de Staten Generaal dachten daar anders over. Zij vonden, dat de Republiek het gezag over de gehele Meierij had verworven.

Iedere overheid vaardigde elkaar bestrijdende wetten uit, ontsloeg en benoemde ambtenaren en legde belastingen op. Toen een aantal conferenties in Tilburg hierover geen uitsluitsel konden geven, nam men zijn toevlucht tot militaire machtsmiddelen. De zogeheten retorsiestrijd, die toen ontbrandde, maakte de Meierij tot 1648 het toneel van rondtrekkende legerbenden, die jacht maakten op ambtenaren, priesters en predikanten.

Dit heeft echter de Staten Generaal niet weerhouden de reformatie in te voeren door predikanten

naar hun standplaats te escorteren en deze in het bezit van kerken te stellen.

In augustus 1633 was Oirschot aan de beurt. Door de Bossche kerkenraad was de kandidaat Lambertus Schapenberg(ius), predikant in Dirxclant, voor Oirschot beroepen. De Hoogschout bracht hem met een vijftigtal ruiters op 6 augustus 1633 naar zijn standplaats Oirschot, alwaar hij op die dag ook werd bevestigd. Tien dagen daarna was hij al weer in 's Hertogenbosch om te vertellen, dat hij zelf de klok moest luiden, hetgeen beneden zijn waardigheid was. Daarom verzocht hij om een schoolmeester, die tevens als koster zou dienst doen.

Evenals enkele andere predikanten vluchtte ds Schapenberg een tijdje daarna naar 's Hertogenbosch.

In september 1634 raadde de Prins de predikanten naar hun standplaatsen terug te keren. Ds Schapenberg vertrouwt de toestand in Oirschot niet erg en vraagt op 20 september 1634 de kerkenraad van 's Hertogenbosch wat hij moet doen. De kerkenraad durft hem pas in december opdracht te geven terug te keren.

Aan het einde van die maand belooft de kerkenraad van 's Hertogenbosch de predikanten dat, als zij gevangen zouden worden genomen, al hun onkosten zullen worden vergoed en ook voor hun vrouwen en kinderen zal worden gezorgd. Een schrale troost dus.

Op 7 maart 1636 was ds Schapenberg niet in Oirschot, want er is een brief dat hij zich bij zijn kerk moet vervoegen. Op 12 en 19 maart 1636 was ds Schapenberg in 's Hertogenbosch en vermoedelijk is hij kort daarna helemaal uit Oirschot vertrokken. Vanaf 1634 werd hij al terzijde gestaan door een onderwijzer, maar dat heeft niet geholpen. Uiteindelijk werd hij in 1639 beroepen in Nieuwenhoorn.

Op 4 april 1648 werd de vrede van Munster gesloten. Hierbij moet Spanje een groot deel van het oude hertogdom Brabant afstaan aan de Republiek der Verenigde Nederlanden. De Rooms Katholieke kerken werden officieel gesloten. Dit had tot gevolg, dat net over de grenzen grenskapellen werden opgericht, terwijl de Rooms Katholieke godsdienst in het diepste geheim ook in schuren en stallen werd beleden.

De Staten Generaal besloten na een rekest van de Classis 's Hertogenbosch, waarbij 16 of 18 predikanten werden gevraagd, 14 predikanten aan te wijzen. "Deze predikanten zullen als schapen tussen de wolven verkeren". Dit was mede de reden om het traktement in plaats van de gangbare f 500.- vast te stellen op f 600.- per jaar. Voor combinatiegemeenten werd dit bedrag verhoogd met f 150.-.

Ook de vacante plaats in Oirschot moest worden bezet. Reeds op 13 september 1648 werd ds van Aelst bevestigd.

Op de Grote Kerkelijke Vergadering kwamen behalve het voorgaande ook andere punten aan de orde. Uit de regio kwamen daar onder andere de volgende klachten binnen:

- het gooien van stenen door de ruiten van een pastorie en door de ruiten van huizen waar protestanten woonden
- klokkentouwen afgesneden (en verborgen)
- trapje van een preekstoel weggehaald
- een steen gegooid door de ruiten van een kerk tijdens het bidden
- de sloten van een kerkdeur volgegoten met lood
- een vrouwspersoon ter wille van de religie bont en blauw geslagen
- de deuren van een kerk gebarricadeerd (de predikant klom echter door een ruitje achter in de kerk en kon zo toch zijn preek houden voor maar weinig aanwezigen)
- een kogel door het raam van een pastorie geschoten
- mannen met pijpen in de mond trokken tijdens een dienst spelend op violen en zingend door de kerk
- predikanten werd onderdak in logementen geweigerd
- karren voor vervoer van huisraad werden niet verhuurd aan predikanten.

We weten niet of het vrees was voor het niet doorgaan van de invoering van de reformatie of dat men vond, dat het niet snel genoeg ging, mede in verband met de veiligheid van de protestanten. In ieder geval werd de Staten Generaal verzocht de volgende maatregelen te nemen:

1. alle personen van justitie, bestuurders van gemeenten en officieren behoorden gereformeerd te zijn;
2. alle kinderen behoorden in de kerk gedoopt en alle huwelijken in de kerk bevestigd te worden, de gasthuizen mochten geen "paepsche regenten" hebben;
3. de officieren moesten met sterke hand zorgen, dat de predikant en de gemeente geen overlast zou worden aangedaan;
4. 's zondags moest een grote toeloop naar de kerk om de kerkgangers te bespotten worden voorkomen;
5. de geestelijkheid mocht niet zonder toestemming van de officier ter plaatse logeren en hij moest ter herkenning in het "habijt van sijne of haere ordere" komen;
6. de "cruycen, santen (heiligen) en santinnen" moesten van de vaandels der schutterijen worden verwijderd;
7. ook zouden "de cruycen, santen en santinnen" uit de kerken en van de graven worden verwijderd en ook moesten de huisjes langs de weg met santen en santinnen worden vernield;
8. bedelmonniken werden niet getolereerd;
9. pauselijke heiligendagen zouden worden genegeerd;
10. schoolmeesters moesten gereformeerd worden of geremoveerd (vertrekken).

Naast het aantal negatieve berichten was er ook een andere mededeling. Een zeer goede schoolmeester verklaarde bereid te zijn het pausdom te verlaten (in zijn hart had hij dat al lang gedaan) en genegen te zijn zich tot de gereformeerde religie te bekeren. Hij kreeg twee weken de tijd zich in de fundamenten van het geloof uit de catechismus te verdiepen. Daarna werd hij geëxamineerd en tot lidmaat aangenomen.

II. DE EERSTE ECHTE PROTESTANTSE GEMEENTE TE OIRSCHOT

Zoals reeds eerder gemeld is ds van Aelst op 13 september 1648 in Oirschot bevestigd. Hoe het hem daar het eerste jaar is vergaan weten we niet, want het eerste kerkeboek begint pas in 1650. De gemeente bestond toen uit de volgende lidmaten: de predikant en zijn vrouw met twee kinderen, 4 oud-inwoners, de secretaris, de onderwijzer van Oirschot en zijn vrouw en de onderwijzer uit Best met zijn vrouw.

Er zal wel veel te regelen zijn geweest. O.a. werd de preekstoel gemaakt en geplaatst. Deze preekstoel bevindt zich nu in de Mariakapel of wel het Boterkerkje, het kerkgebouw van de protestanten.

Na de vermelding van de lidmaten in 1650 komt de volgende melding pas in 1652. Toen werden 18 personen als lidmaat aangenomen, waaronder een aantal notabelen uit Oirschot.

Ondanks dat 16 van de lidmaten waren overleden en enkele vertrokken, groeide de gemeente toch tot ongeveer 40 lidmaten. En dat aantal bleef zo tot 1670.

In die dagen werd door de Classis Peel en Kempenland op verzoek van de gemeente een kerkenraad ingesteld, bestaande uit twee ouderlingen en twee diakenen. Het aantal lidmaten steeg dat jaar naar de 50.

Vanaf oktober 1659 werden in het kerkeboek de Avondmaalsdiensten vermeld. Het gaat dan niet alleen om de datum, maar ook wordt vermeld wie van de lidmaten niet aan het Avondmaal gaan, met de reden. De reden kon zijn ziekte (te bedde liggende) of uitstedig zijn om een bepaalde reden. Ook werden bij name genoemd degenen die van buiten de gemeente kwamen en communicanten waren.

Bij het Avondmaal in juli 1664 kon de predikant het niet meer bijhouden. Na een aantal bezoekers bij name te hebben genoemd vermeldde hij: een groot aantal andere, soo mans als vrouwspersonen.

Een half jaar later wordt over het Avondmaal gemeld: Lubertus, president, weigerde daer toe te comen wegen twist met sijn medeschepene Claes.

Nu eerst een stukje geschiedenis om de daarna volgende gebeurtenissen te begrijpen.

In 1660 huwde koning Lodewijk XIV, de zonnekoning, met de Spaanse prinses Maria Theresia. Na de dood van haar vader Philips IV van Spanje maakte Lodewijk XIV door vererving aanspraak op de Spaanse (zuidelijke) Nederlanden. In 1667 veroverde hij die dan ook.

Maar andere grote mogendheden kwamen in actie en dwongen Frankrijk in 1668 tot de Vrede van Aken. Frankrijk moest zijn veroverde gebieden prijsgeven en mocht alleen een paar vestingen houden.

In 1672 verklaarden Frankrijk en Engeland ons de oorlog. Gevolg: weer binnentrekkende franse troepen. Het doorsteken van de dijken en de militaire acties van Prins Willem als ook het optreden van Spanje noodzaakte Lodewijk XIV zijn troepen weer terug te trekken.

In 1676 viel hij de Nederlanden weer binnen. Maar nu hadden we Engeland aan onze kant en er werd weer vrede gesloten. Tóch probeerde hij het in 1688 nog een keer (de negenjarige oorlog), wat uiteindelijk resulteerde in de Vrede van Rijswijk.

Toch vlamde de oorlog met Lodewijk XIV weer op. Alhoewel deze oorlog buiten Nederland werd uitgevochten, namen onze legers en vloten er toch aan deel. In 1713 werd Lodewijk XIV genoodzaakt om vrede te smeken (het Utrechtsche vredetractaat). Daarna duurde het tot 1794. Toen kwamen de Fransen weer terug, maar met in hun vaandel vrijheid, gelijkheid en broederschap. Dit ging meer in overleg, maar het hele bestuur van de Nederlanden veranderde hierdoor. Brabant werd in 1796 een provincie van de Bataafse Republiek en in 1806 een deel van Frankrijk.

Wat er op 1 juli 1668 aan de hand was weten we niet. Het Avondmaal werd gevierd met de lidmaten en anderen. Die anderen waren een prins, een colonel, kaptijn, lijfmedicus, allen met

hun vrouwen en daarna de toevoeging "tot wel hondert toe".

Bij een Avondmaalsviering twee jaar later wordt gemeld "'t broot was soo gevroozen dat het qualijck konde gebroocke worden".

In 1672 vielen de Fransen Brabant binnen. Een van de eerste dingen die zij instelden waren schuurkerken voor de Rooms Katholieken. In juli 1672 wordt gemeld: geen avondmaal gehouden daar de predikant gevlucht is. Daaronder staat: de 1^e augustus gevangen.

Daarna is het weer wat rustiger totdat in juli wordt gemeld, dat geen Avondmaal gehouden is "wegen France troepen rontom". Deze onrustige tijden hadden wel tot gevolg, dat het aantal lidmaten weer was gedaald tot ongeveer dertig bij de komst van ds Imming in 1688.

In de drie jaar dat hij hier predikant is geweest is weinig gebeurd. Het vervelende is alleen, dat het handschrift van deze predikant bijna niet te ontcijferen is, zodat je dat niet zeker kunt vaststellen. Alleen in januari 1689 is er weer geen Avondmaal door de inval van de Fransen. Daarna blijft het vrij rustig.

Rond 1700 krijgen we voor het eerst een beeld van de samenstelling der gemeente. Aan lidmaten waren er 15 mannen en 12 vrouwen, verder 8 volwassenen geen lidmaat en 26 kinderen. Van een aantal mannelijke lidmaten is het beroep bekend, n.l. predikant, Heer van Oirschot, drossaart (van Hilvarenbeek en Oirschot), voster, hulpvoster, procureur, officier (in het leger), secretaris (van Oirschot), twee onderwijzers (te Oirschot en Best), rijdende commies (belastingen). Alle genoemden komen we in de loop der jaren in een kerkenraadfunctie tegen.

Het aantal lidmaten blijft de daarop volgende tijd aardig constant. Rond 1710 steeg het weer iets naar 35.

In 1705 werd voor het eerst wat meer genotuleerd, zodat we ook wat te weten komen over het reilen en zeilen van de gemeente, al is het niet veel.

Het gemeentebestuur wordt gewezen op het niet goed liggen van de tegels in de kerk.

Uit "ontvangen penningen" worden volgens een kerkenraadsbesluit gekocht:

- 13 kussens voor de stoelen
- 12 bijbels met de psalmen op noten
- 1 bijbel met kanttekeningen voor de preekstoel
- 5 stoelen en 1 kast voor de consistorie
- 1 schotel en 1 servet voor het avondmaal
- 12 stoven met vuurtesten.

In die tijd wordt ook ontvangen een aanschrijving van de Hoog Mogende Heren. Deze roepen op tot het houden van bidstonden voor de legers in het veld en de vloten in de zee, zolang zij in het krijgsgewoel (buiten Nederland) zijn.

Een paar jaar later lezen we: "Heeft de Predikant versoght aen de heer Kerkmeester dat de grafsteden in de kerk terstond na het bijaarden der dooden souden worden toegemaakt opdat de kerck daardoor beter besem schoon soud werden onderhouden". Bij de visitatie door de classis van de kerk en de school werden in 1712 "Paapse stoutigheden" gerapporteerd zonder verdere vermeldingen. Maar ook, dat de officier de "Gereformeerde Religie niet maintinieert" en tevens werd geklaagd over de "soogenaemde H. Eyck".

Iemand kwam bij de kerkenraad klagen over de substituut, omdat deze hem beschuldigde van het weghalen van stenen uit de kerk te Best. De kerkenraad zou een onderzoek instellen, maar verder horen we niets meer daarover.

In een volgende vergadering dat jaar wordt voor het eerst melding gemaakt van de rantsoenpenningen. Dit zijn gelden, die worden uitgedeeld aan de armen, meestal passanten.

Bij het inschrijven in het kerkelijk huwelijksregister moest het te trouwen paar een bedrag betalen "wegens het accoort over de baaten van het Eght Reglement".

Al deze gegevens van 1650 tot 1717 vinden we tussen de lidmaatgegevens in het eerste kerkeboek van Oirschot.

De eerste echte en oudst aanwezige notulen (acta sinedry) van de Gereformeerde kerk Oirschot zijn van 29 november 1717. Deze zijn echter door de vele inktvlekken en verbeteringen bijna onleesbaar, dit in tegenstelling tot de notulen van de daarop volgende vergadering. Hierin meldt de kerkenraad de ontvangst van een schrijven van de Hoogmogende Heren der Staten Generaal over trouwboeken en het op zegel stellen van trouwakten. Het bijhouden van de trouwboeken was een taak van de predikant. Soms delegeerde hij dat aan de schoolmeester. Enkele maanden na de ontvangst van het schrijven ontstaat onenigheid tussen predikant en kerkenraad enerzijds en de schoolmeester (tevens voorlezer en voorzinger) anderzijds over het afgeven van trouwakten. De schoolmeester gaf deze akten af zonder daarin de predikant of de kerkenraad te kennen.

Vermoedelijk heeft de kerkenraad het probleem bij de classis aanhangig gemaakt, want in juli 1718 ontving de predikant een ontslagbrief voor de onderwijzer. Tijdens de volgende kerkenraadsvergadering werd de onderwijzer binnengeropen. De predikant las de ontslagbrief voor, maar de schoolmeester onderbrak het voorlezen steeds met de melding dat hij het niet goed had verstaan, hetgeen resulteerde in herlezen. De predikant kreeg er genoeg van en heeft toen de hele brief woord voor woord gedictieerd.

Een week later had de kerkenraad als opvolger de zoon van de schoolmeester uit Bladel gekozen. Hij werd door de kerkenraad geëxamineerd in het voorzingen van een psalm, het lezen van een hoofdstuk uit de bijbel en het schrijven van een stuk. De volgende zondag kon hij al in functie treden.

Binnen een week stond de ontslagen onderwijzer op de stoep van de pastorie. Hij vertelde dat het ontslag, na een bezwaarschrift van hem, was ingetrokken. Op de daarop belegde kerkenraadsvergadering bleef de onderwijzer bij zijn bewering, dat zijn ontslag was ingetrokken. De kerkenraad ging niet akkoord met zijn verklaring en wilde de originele brief over de intrekking van het ontslag zien.

Ook omdat de ontslagene beweerde in zijn ambt te zijn hersteld door de regenten, gaf hij de nieuwbenoemde schoolmeester geen toestemming de school te betreden.

Weer een week later vond de predikant aan zijn huis (in zijn brievenbus?) een kopie van het rekest van de onderwijzer, waarin deze zijn ontslag aanvocht. De kerkenraad bleef echter bij het ontslag tenzij de onderwijzer de intrekking van het ontslag kon aantonen. Daarvoor werd de koster er op uitgestuurd hem thuis op te halen. De onderwijzer was echter niet thuis. Vervolgens kreeg de koster opdracht hem te gaan zoeken. Toen hij onvindbaar bleef werd de koster opgedragen de besluiten van de kerkenraad aan de onderwijzer over te brengen, waarna de vergadering werd verdaagd.

De ontslagene bracht de kerkenraad weer in verlegenheid door zich vlak voor de aanvang van de kerkdienst te melden. Hij kon aan de eisen van de kerkenraad voldoen en dus vond hij, dat hij moest voorlezen in de dienst. De predikant wilde geen problemen en vertelde hem, dat de nieuw benoemde onderwijzer in opdracht van de kerkenraad in deze dienst zou voorlezen, hierin was niets meer te veranderen.

Na deze zondag schreef de vorster een brief aan de predikant, waarin hij mededeelde niet in te stemmen met het ontslag van de onderwijzer. De kerkenraad kon toen niet anders dan de nieuw benoemde onderwijzer een ontslagbrief te sturen.

De daarop volgende zondag zat de kerk toch onverwacht zonder voorlezer. Na weer bij de kerkenraad op het matje te zijn geroepen verklaarde de schoolmeester, dat de koster hem had verboden voor te lezen. Volgens de koster was dit verbod alleen bedoeld geweest voor de voorgaande zondag. Uiteindelijk werd de schoolmeester bevolen de volgende zondagen netjes voor te lezen en te zingen zoals het behoorde.

De Heer van Oirschot tikte de kerkenraad op de vingers. Niet alleen was er geruime tijd een vacature voor diaken, maar ook het om het andere jaar aftreden van elk kerkenraadslid vond niet

plaats. De kerkenraad poogde zich te verontschuldigen. Zij gaven aan welke ouderlingen en diakenen waren vertrokken. Ook gingen zij aan het tellen. De afgelopen jaren waren maar vijf tot acht "mans"lidmaten geschikt voor een kerkenraadfunctie, buiten de zittende kerkenraadsleden, de koster en de voorlezer. Het aantal ouderlingen is altijd voltallig geweest. En of er nu één of twee diakenen zijn, de armen worden toch steeds geholpen.

Toch gaf het problemen, want eerder was er de mededeling, dat door gebrek aan diakenen de voorlezer met het "sakje" (collectezak) had moeten rondgaan.

De kerkenraad gaf aan, dat de kerkdiensten en de gemeente niet te lijden hadden onder het niet voltallig zijn van de kerkenraad. Een ouderling sprak zijn verwondering uit over de bemoeienis met de kerkenraad van de Heer van Oirschot, daar hij hem al lang niet meer in de kerk had gezien. Zodra de gelegenheid zich zou voordoen wilde de kerkenraad dit alles persoonlijk aan de Heer van Oirschot vertellen en hem tevens vragen hoe ver het was met de afhandeling van het testament van zijn acht jaar geleden overleden echtgenote, waarbij in een legaat aan de armen was voorzien.

De Heer van Oirschot was dit ter ore gekomen en liet zaterdag de koster een briefje brengen naar de predikant waarin hij mededeelde maandagmorgen de kerkenraad te informeren. Beide ouderlingen waren maandag echter verhinderd en de predikant had zowel vrijdag als zondag diensten moeten verzorgen. Dus liet de predikant maandagmorgen vroeg de koster een briefje naar de Heer van Oirschot brengen met de mededeling, dat maandag geen kerkenraadsvergadering kon worden gehouden, met vermelding van redenen. Toch stond maandagmorgen half elf de notaris met twee getuigen voor de deur van de pastorie. De notaris had voor alle zekerheid ook de koster maar laten komen. De notaris had een akte bij zich, die dezelfde morgen was opgesteld door de Heer van Oirschot. Tot verwondering van de predikant stelde de Heer van Oirschot hierin, dat de predikant niets ter wereld had ondernomen om op zijn eerder gedaan verzoek tot voltallig maken van de kerkenraad te antwoorden en ook zijn belangen niet aan de kerkenraad had kenbaar gemaakt. De notaris had de akte weer meegenomen. Een ouderling poogde daarna nog een kopie van de akte te krijgen. Alhoewel het gebruikelijk was van een akte een kopie aan de belanghebbende te geven meldde de notaris, dat op uitdrukkelijk bevel van de Heer van Oirschot de akte niet mocht worden afgegeven.

In de volgende kerkenraadsvergadering werd door de predikant en de koster verslag gedaan van het gesprek met de notaris. In deze vergadering werd het besluit genomen de Heer van Oirschot een brief te schrijven. Hierin zou staan, dat voornoemde gang van zaken niet de manier was waarop protestanten met elkaar moesten omgaan. De kerkenraad wilde in goede harmonie met de Heer van Oirschot naar een oplossing zoeken. Verder verzocht de kerkenraad aan de Heer van Oirschot, daar de notaris eerdergenoemde akte weigerde af te geven, in opdracht van de Heer van Oirschot zo hij zei, alle boodschappen, eisen of wat het dan ook zoude mogen zijn, op een kerkelijke manier de kerkenraad te doen toekomen.

Dezelfde avond heeft de koster de brief nog naar het huis van de Heer van Oirschot gebracht. De Heer van Oirschot was niet thuis en, vertelde de huishoudster, ook de volgende dag zou hij niet thuis zijn daar hij naar 's Hertogenbosch moest. Bij het brengen van de uitnodigingen voor de eerstvolgende kerkenraadsvergadering bleek ook de diaken diezelfde dag in 's Hertogenbosch aanwezig te moeten zijn.

Bij de aangekondigde vergadering lag een brief voor de kerkenraad van de enige diaken. Hierin verklaart hij al lang de enige diaken te zijn, alhoewel hem indertijd was beloofd dat voor aanvulling zou worden gezorgd. Bijna drie weken geleden had hij hierop nog eens gewezen en nog steeds was er niets veranderd. Het alleen dragen van alle diaconale werkzaamheden viel hem zwaar, vooral ook omdat zijn dagelijks werk hem veel tijd kostte. Als de kerkenraad niet op korte termijn zorgde voor aanvulling zou hij ontslag nemen als diaken.

De kerkenraad besteedde er natuurlijk weer een zeer uitgebreide (één avond was niet genoeg)

vergadering aan. De ouderlingen vonden die werkdruk nogal meevallen. Er was maar één oud vrouwspersoon aan wie hij elke week een schelling moest gaan geven. En verder was zijn aanwezigheid tijdens kerkdiensten vereist.

We weten niet in hoeverre de diaken afhankelijk was van de Heer van Oirschot. Beiden moesten toevallig dezelfde dag naar 's Hertogenbosch en toen bij een vorige vergadering de kerkenraad besloot tot een tegenactie naar de Heer van Oirschot, onthield de diaken zich van stemming en meldde, dat hij niets met de hele zaak te maken wilde hebben.

De kerkenraad besliste de diaken te vermanen, hem op te dragen de eenheid van de kerkenraad te blijven bevorderen en het resultaat af te wachten van de klassikale vergadering (ook daar was het bericht van het niet compleet zijn van de kerkenraad doorgedrongen). Een uittreksel van de vergadering werd gemaakt en direct door de koster naar het huis van de diaken gebracht.

Aan het einde van de vergadering op de tweede dag werd ook nog besloten gezamenlijk naar het huis van de Heer van Oirschot te gaan om daar over het niet voltallig zijn van de kerkenraad te spreken. De Heer van Oirschot was echter niet thuis. Wel aanwezig was een gast van hem. Dit kwam goed uit, want deze had tegen de gebruiken in twee weken geleden aan het Avondmaal deelgenomen, zonder tevoren te melden wie hij was en daarvoor toestemming te vragen. Het lukte niet hem daarover te onderhouden, want hij sprak geen woord Nederlands.

Als vervolg hierop vinden we het volgende briefje in het archief: "Me Jacob Dirck Baron Sweerts de Landas, heer van Oirschot en Best geeft aan Haar Ed. Moog. Heeren Laeden van Staeten Gedeputeerdens op de verpachting der tiendens te 's Bosch te kennen dat er al voor 50-60 jaren binnen Oirschot een kerkenraad is geweest."

Het antwoord luidde: "De Raad heeft na deliberatie goedgevonden en verstaan aan te schrijven aan den predikant van der Burg en kerkenraad te Oirschot. Daar er geen gebrek is aan bequame stoffe (personen, geschikt voor een kerkenraadfunctie) moet de kerkenraad te Oirschot op de eerste zondag in November in complete staat zijn en daaraan gehouden worden. En van jaar tot jaar zoveel doenlijk is de helft van de kerkenraad moet veranderen", gedateerd 10 september 1739.

Tien dagen later werd door de Heren Raden van State der Verenigde Nederlanden aan de kerkenraad van Oirschot een resolutie gezonden met dezelfde inhoud. In deze resolutie werd ook nog vermeld, dat elf personen tussen de 17 en 50 jaar nog niet tot lidmaat waren aangenomen. De predikant moest zoveel als in zijn vermogen lag door regelmatige catechisatie en het onderwijzen van de gemeente proberen het aantal lidmaten te vergroten.

De predikant trok zich het schrijven erg aan en ging direct met ouderlingen op huisbezoek. Het resultaat van deze bezoeken volgt hierna. Er waren vier catechisanten in de leeftijd van 16, 17 en 18 jaar, waarvan er één onlangs naar Holland was vertrokken. Twee van de overigen waren zonen van de predikant. De meid (dienstbode) van de heer ouderling was ouder dan 30 jaar en nog niet zo lang geleden van Leiden naar Oirschot gekomen; zij kon niet lezen. Hier was een taak weggelegd voor de ouderling om haar dat te leren. Pas daarna zou zij met vrucht de catechisatie kunnen bezoeken.

Ook de dochter van de ouderling was nog niet aangenomen. Zij ging regelmatig ter kerke en bij vorige huisbezoeken was over het aannemen gesproken. De vader was van mening, dat het aannemen niet precies op leeftijd moest gebeuren.

De juffrouw, die bij de Heer van Oirschot in woonde, was evenals de vorige malen bij het huisbezoek niet thuis getroffen. Zij werd gevonden op een adres waar ook een wolweversgezin, uit Leiden gekomen, woonde. Genoemde juffrouw was ondanks opwekking noch ter kerke noch ter catechisatie gekomen. Het wolweversgezin had geen kleren om naar de kerk te gaan. De wolwever beloofde de predikant dat hij naar 's Hertogenbosch zou gaan om oude kleren te kopen, maar daarna heeft niemand hem meer in de kerk of op de catechisatie gezien.

Nummer negen, de knecht van de heer Coenraets, die een half jaar geleden uit de Baronie van

Breda naar Oirschot was gekomen, was al eerder bezocht, maar hij zou deze maand weer vertrekken.

De volgende die bezocht werd was Aeldert, in dienst van de Heer van Oirschot. Hij was ongeveer vijftig jaar en, tegen alle pogingen van de predikant om het te verhinderen, hertrouwd met een "roomsche" vrouw. Maar ook vóór die tijd heeft de kerkenraad hem niet kunnen bewegen ter catechisatie te komen. Nu klaagt hij over zijn blindheid, waardoor lezen onmogelijk is.

Verder was er nog een jongeman, die een tijd bij zijn grootvader had gewoond. Hij was er trouwe catechisatiebezoeker. Daar het leven hem hier te stil was, was hij echter teruggegaan naar zijn ouders in Moergestel. Daarna was hij soldaat geworden in het regiment van de heer Colonel Doys en behoorde tot het garnizoen van de stad Grave. De predikant aldaar zou bericht worden gestuurd.

Vervolgens werd Peter Samson bezocht, maar daarover later meer.

Tot slot werd nog een oude vrouw bezocht, die een aantal jaren geleden was overgekomen van de Rooms Katholieke kerk. Zij had gevraagd haar in haar armoede te hulp te komen. Hieraan was gehoor gegeven. Daarna was ze slechts één voormiddag in de kerk geweest. Het resultaat van het huisbezoek wordt verder niet vermeld.

Hoe de verhouding tussen predikant en kerkenraad enerzijds en de Heer van Oirschot anderzijds zich ontwikkeld heeft weten we niet. Wel gaat de predikant samen met de Heer van Oirschot naar Holland, maar waarvoor weten we niet.

Aan het einde van het jaar daarop werd weer gesproken over het om de twee jaar vervangen van kerkenraadsleden, mede naar aanleiding van een brief van de Heer van Oirschot. Tussen hem en de kerkenraad volgde een briefwisseling, maar uiteindelijk bleef de kerkenraad van Oirschot bij haar mening, dat er zo'n bekwame kerkenraad als de nu zittende niet kon worden samengesteld. Er waren te weinig lidmaten in de gemeente die voor zo'n taak waren berekend.

Het eigenaardige was toen een jaar later een ouderling uit de gemeente vertrok en een diaken overleed, er wel plaatsvervangers werden gekozen. Ondanks het feit, dat deze nog niet waren bevestigd, werd toch de diaconierekening en de rekening der rantsoenpenningen goedgekeurd met de opmerking, dat de gelden van de diaconie, zijnde zevenhonderd en vijftig gulden, zeven stuivers en acht penningen, met spoed moesten worden belegd.

De Heer van Oirschot bleef zich nauw betrokken voelen bij de gang van zaken in Oirschot. Ook in 1751 drong hij er weer op aan de kerkenraad compleet te maken en elke twee jaar voor de helft te vernieuwen. Hieraan werd gehoor gegeven, een ouderling trad af, een diaken nam zijn plaats in en een broer van de overgebleven ouderling werd tot diaken benoemd.

Direct daarop kwam er weer een vriendelijk briefje waarin stond, dat het niet wenselijk was in een kerkenraad van vier personen twee broers te hebben. De kerkenraad vond dit nét iets te ver gaan en liet de predikant een net briefje schrijven waarin dit werd vermeld en waarin tevens andere gemeenten werden genoemd, waar ditzelfde ook voorkwam.

Direct daarop kwam een antwoord van vier kantjes, waarin de Heer van Oirschot zijn bezwaar herhaalde. De kerkenraad bevestigde toch de nieuwe kerkenraadsleden.

In 1780 vlamden de twisten tussen patriotten en Oranjegezinde weer op. Ook de franse legers werden weer gesignaleerd. Het gevolg was, dat protestanten uit Brabant wegtrokken. Dus weer een gebrek aan kerkenraadsleden.

Een nieuwe diaken werd benoemd, maar deze schreef een brief waarin hij "versogt van den hem opgedragen post verschoont te mogen wezen, voor reden gevonden, dat syn ampt van Rijdende Comies hem niet permitteerde om den post van Diacen naar verrijs te kunnen waarnemen, dat Syn E. ook daarbij meende maar een korten tijd hier te sullen domicilieeren, al waaromme Syn E. versogt dat van syne plaats een ander mog te beroepen worden". Hetgeen de kerkenraad accepteerde.

Ook in 1785 wordt nog gemeld, dat de verplichte wisseling van de kerkenraad niet mogelijk was, daar sinds een jaar de gemeente sterk was verminderd. Vele lidmaten waren weggetrokken in verband met "de oneenigheden waarin dit land sig met den Keyzer bevond" (dit was voorzichtig uitgedrukt, je kon niet weten).

In 1888 veranderde de politieke situatie boven de rivieren. Veel patriotten verlieten de Hollandse gewesten en dat had weer tot gevolg een behoorlijke aanwas van protestanten in Oirschot. Toen waren er weer voldoende lidmaten om de kerkenraad naar behoren te laten functioneren en kon ook op tijd worden gewisseld. De aanwas was zo groot, dat weer nieuwe banken bijgeplaatst moesten worden. Het nog blanke hout was bewerkt met terpentijn, wat weer gevolgen had voor hen die daar mochten plaats nemen. Wegens de terpentijnlucht werden de stoelen niet meer gebruikt totdat ze geveerd en goed droog waren.

Ook werd in die tijd de functie van de kerkmeester gewijzigd. De kerkenraad stelt de kerkmeester aan en de kerkmeester moet zich houden aan de volgende voorwaarden:

1. de kerkmeester zal de besluiten van de kerkenraad t.o.v. de kerk en haar bezittingen ten uitvoer brengen
2. hij zal boekhouden van ontvangsten en uitgaven
3. hij ontvangt van elke ontvangen honderd gulden als beloning vier gulden
4. voor uitgaven boven de vijf gulden heeft hij toestemming van de kerkenraad nodig
5. hij wordt aangesteld voor twee jaar.

Eind 1739 wordt nog gemeld, dat de rekening van de diaconie na goedkeuring bij de predikant blijft en niet, zoals gebruikelijk, in de consistorie. De inhoud van de kast met o.a. de archieven was door de muizen aangevreten. Eerst moest er dus een nieuwe kast komen.

In juli 1740 begint de geschiedenis van Peter Samson.

Het verhaal begint bij het laatste huisbezoek. Samson was geboren in Vlijmen en had daar ook belijdenis gedaan. Eerst was hij met een gereformeerde vrouw getrouwd. Na haar overlijden was hij getrouwd met een Rooms Katholieke vrouw. Kort na het overlijden van deze laatste had hij zich met zijn Rooms Katholieke dienstmeid, die in Oirschot woonde, gepresenteerd bij de Magistraat aldaar. Maar deze weigerde het paar in het huwelijk te bevestigen. Daarna is Samson vijf jaar soldaat en dragonder geweest en heeft hij bij zijn dienstmeid zes kinderen verwekt.

Na dit bericht is de Heer van Oirschot zich met de zaak gaan bemoeien. Hij stuurt de predikant op zondag behalve de attestatie van Samson ook de daarbij behorende aan hem gerichte brief, die in zijn geheel is overgenomen om de lezer een idee te geven hoe uitvoerig in die tijd wordt gesproken, wat nu met een korte zakelijke mededeling zou worden afgedaan.

Vlijmen, den 2 julij 1740

Hoog Ed.gestrenge Heer,

In antwoord van U Hoog Ed.gestrenge missive zakende sekere Peter Samson, die eenige jaren sig in de Heerlijkheid van Oirschot. Sig heeft opgesonden als een fatsoenlijk ingesetene sonder dat hij aen 't avondmael onzes Groten Gods heeft kunnen verschijnen, also hij sonder kerkelijke attestatie van hier vertrokken was, hebbe ik aanstonts het kerkeboek opgeslagen en daarin gevonden onder anderen Peter Samson vertrokken sonder attestatie, ten sprekende vertogen (waaruit opmakende) dat hij hiervoor deser lidmaat moet geweest zijn, maer also ik dien persoon noit gesien, laet staen zou gekent hebben en dus buiten staet om een getuijgenis te kunnen geven, so hebbe ik mij ter voldoening van Uw Hoog Ed.Gestrenge verzoek vervoegt bij een van de ouderlingen en gevraegt of sijn Eerw. sou kunnen voldoen aen het voorst. versoeck, en het antwoord was ja, met bijvoeging dat er niemand onder alle der leden der kerkeraedt soude sijn die het versogte weigeren souw, gelijk uit hunne ondertekening is af te nemen van sijn nodige attestatie, die hier neven gaet, voorts bedancke ik Hoog Ed. voor de toegewenschte zegen en blijven ook naer toewensching van des Heeren milden en nodigen zegen over U Hoog Ed. Persoon, Aensienlijke Familie, gelijk over Alles met de uiterste hoogachting Hoog Ed. en

Gestrenge Heer.

U Hoogedelijds onderdanigste Dinaer en was getekent

Benjamin Buys

Aan de andere zijde stond:

een lid van de Kerkeraedt was absent, die andersints de attestatie ook wel sou getekend hebben en oordeele dat de kerkeraedt of de Eerw. Predikant, daermede volkomen sal tevrede zijn. De superscriptie was: Hoog Edele Gestrenge Heer de Heer I.D.B. Sweerts de Landas, Vrijheere van Oirschot.

Daar Samson in de kerk aanwezig was werd hij gevraagd in de consistorie te komen en enkele vragen te beantwoorden.

De predikant vroeg hoe lang het geleden was dat hij Vlijmen had verlaten. Betrokkene antwoordde 15 jaar en liet daarbij een attestatie zien, ondertekend door twee schepenen van Vlijmen en gedateerd 11 november 1724. Hierin stond, dat hij in de regering van schepenen was geweest en zich had gedragen als een eerlijk man, schepenen betamelijk, en zonder dat zij iets ten nadele van hem hadden gehoord. Voorts dat zijn Rooms Katholieke vrouw drie maanden tevoren was overleden.

De reden waarom hij die attestatie van de schepenen had gevraagd was om te procederen tegen de Drossaert. Verder vertelde hij, dat de Gereformeerden te Oirschot hem de voet dwars hadden gezet. De predikant had geweigerd hem te ondertrouwen "met een vrouwspersoon die roomsch was, en drie jaar bij hem in Vlijmen als meid had gewoont". Vervolgens was hij naar het raadhuis in Oirschot gegaan om te ondertrouwen. Eerst waren er wel enige bezwaren geweest, maar ze werden toch ingeschreven. Doch de "Drossaert had de geboden geschut", waarna hij vijf en twintig gulden naar het huis van de Drossaard had gestuurd. De Drossaard eiste zeshonderd gulden en vertelde daarna, dat hij honderd gulden had geëist. Daarop had hij te Vlijmen bovengenoemde attestatie van de schepenen gevraagd.

Hiermede was hij naar de advocaten in den Bosch gegaan. Deze hadden hem verteld, dat hij het proces tegen de Drossaard wel zou winnen en dat niemand hem kon beletten een vrouw met een kind te trouwen, doch dat de kosten van het proces voor zijn rekening kwamen. Daarom had men hem geadviseerd ruiter te worden, want voor het trouwen van militairen en politici golden andere regels.

Nadat hij had dienstgenomen is hij ondertrouwd in den Bosch en getrouwd in Vught op 15 april 1725, volgens trouwbrieven die hij liet zien.

Een jaar heeft hij te paard en daarna vijf jaar te voet gediend. Hij had nu vier zonen, waarvan de oudste tien jaar was, en twee dochters, de oudste was 16 jaar. Alle kinderen waren resp. gedoopt en opgevoed in de "Roomse kerke en religie".

Bij zijn vertrek uit Vught heeft Peter Samson wel om een attestatie gevraagd. De predikant uit Vught beloofde met de kerkenraad hierover te overleggen. Maar ook na herhaald verzoek was geen antwoord ontvangen.

Dit verhaal leverde voor de predikant uit Oirschot wel een probleem op. Samson was met een Rooms Katholieke vrouw getrouwd, zijn kinderen waren in die kerk opgevoed en zelf was hij voor de gereformeerde kerk 15 jaar zoek geweest en misschien ook wel daar ter kerke geweest. Samson kon zich daar niet druk over maken. De kerkenraad moest maar uitmaken of hij werd aangenomen of niet. De kans bestaat, dat de kerkenraad bang was een lidmaat te verliezen, in ieder geval kwamen ze hem tegemoet door een aantal vragen te stellen. Op de eerste vraag hoeveel sacramenten er waren, luidde het antwoord van Samson: drie, n.l. God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. En zo volgde een groot aantal vragen, waarvan hij slechts een gedeelte kon beantwoorden. De kerkenraad speelde op zeker, want na afloop werden nogmaals de vragen met zijn antwoorden voorgelezen. Na de komende kerkenraadsvergadering zou hem worden medegedeeld of hij tot het Avondmaal zou worden toegelaten.

De kerkenraad heeft alle gegevens nog eens terdege nagetrokken en in de volgende vergadering stond het onderstaande verhaal: De Schepenen van Oirschot hadden op aanvraag van Samson de ondertrouw opgenomen in de registers. Toen twee zondagen, roepdagen, voorbij waren had de Heer Drossaard zonder opgaaf van regenen geboden te stoppen. Oorzaak bleek de weigering van de bruid, die in verwachting was, om de naam van de vader van het kind te noemen. Ten voordele stond dat "ene dogter reeds gevallen zijnde bij ongeluk" door een te goeder naam en faam bekend staande man tot bruid werd genomen.

Peter Samson had zijn dienstmeid, toen bleek dat zij zwanger was, naar haar ouders gebracht, alwaar op 9 mei 1724 het kind werd geboren. Omdat Peter Samson binnen drie maanden na het overlijden van zijn vrouw wilde hertrouwen, werd hij ervan verdacht de vader te zijn. Om deze reden heeft destijds de predikant geweigerd hem in ondertrouw te nemen.

De Heer Drossaard heeft volgens de wet een huwelijk moeten voorkomen, nadat de Schepenen hen ondertrouwd hadden.

In de wet stond: Geen overspeelden of overspeelderessen mogen trouwen nae de dood van de onschuldige partij met de persoon daarmede hij of zij bij het leven van de onschuldige partij vleckelijk geconverteerd heeft.

Daar Peter Samson zich niet binnen acht dagen heeft gezuiverd van de blaam en de bruid de naam van de vader niet wilde noemen kon het huwelijk niet doorgaan. Omdat het huwelijk, dat op 15 april 1725 te Vught ("daar hij ruyter was") was voltrokken, niet ter kennis werd gebracht van de officier of de magistraat waar de eerste inschrijving had plaatsgevonden, werd het clandestien beschouwd.

De kerkenraad besloot hem niet toe te laten tot het Avondmaal:

1. om voorgaande redenen
2. het trouwen van een Roomsche vrouw
3. het laten opvoeden van de kinderen in de Roomsche godsdienst
4. het 15 jaar buiten de godsdienst leven
5. een verbazende onkunde van de godsdienst, hetgeen bleek uit de antwoorden op de vragen
6. een aversie tegen het volgen van catechisatie, omdat "hij daarover zijn hoofd niet kon breken"
7. hij gaf geen blijk van enige schaamte of berouw voor God
8. zijn opmerking: zij moesten het maar uitzoeken of zij hem wilden aannemen.

Na de dienst van de zondag na de vergadering werd Peter Samson hiervan op de hoogte gebracht, waarbij hij werd aangemaand van de aanwezige middelen ter verhoging van zijn kennis gebruik te maken.

Om verder een idee te geven van de wettelijke voorschriften volgt hier een uittreksel uit het "Placaet van de Staaten Generaal" van 3 juni 1750, zoals dit ook genotuleerd is:

Huwelijksreglement twee geloven:

1. kinderen, geboren vóór het huwelijk, zijn onwettig als de leeftijd van de man boven de 25 jaar en die van de vrouw boven de 20 jaar is
2. beide partijen kunnen zich voor of na het aantekenen te allen tijde onttrekken aan de trouwbelofte
3. de afkondiging moet niet van week tot week geschieden, maar in deze gevallen van zes weken tot zes weken
4. om te voorkomen dat personen tijdelijk tot de Gereformeerde of Protestantse religie overgaan geldt voor hen artikel 1 ook.

Voor het trouwen van Gereformeerde militairen en politici bleven de oude reglementen van kracht (op welke titel Peter Samson ook in Vught is getrouwd).

Om te zorgen dat Magistraten, Commissarissen van huwelijksakten, kerkenraden en

predikanten zich aan het huwelijksreglement zouden houden stond er een straf op het niet naleven van 100 zilveren ducaten. Van deze 100 ducaten was 1/3 voor de officier, 1/3 voor de aanbrenner en 1/3 voor de armen bestemd.

Na de geschiedenis met Peter Samson is ruim een jaar niet meer genotuleerd of vergaderd, maar toen was het dan ook weer nodig.

De plaatsvervangend schoolmeester, koster van de kerk te Best, had zich schuldig gemaakt aan openbare dronkenschap. Hij had na een bezoek aan zekere herberg door zijn dronkenschap en hevig twisten en vloeken grote ergernis gegeven. Hij werd op het matje geroepen bij de kerkenraad. Daar heeft hij eerst gepoogd te ontkennen, maar toen dat niet lukte heeft hij de zaak gekleineerd. Het jaar daarvoor was hij hierover ook al onderhouden en had toen beterschap beloofd. Voor de laatste maal werd hij ernstig bestraft en, mocht het nog eens voorkomen, dan kon hij zijn biezen pakken.

In de 17e en 18e eeuw werden de kerkenraadsvergaderingen niet op vaste data gehouden. Voor de kerkdienst bleek of er een reden was om bij elkaar te komen en dan werd na de dienst een vergadering belegd. Er was dan ook veelal maar één onderwerp, maar daarover werd dan ook zeer uitvoerig gerapporteerd.

Maart 1752: Door haar ergerlijk gedrag was de huisvrouw van de notaris de toegang tot het Heilig Avondmaal ontzegd. De notaris zelf kwam bij de consistoriekamer vragen of hij binnen mocht komen. Zijn vrouw kon zelf niet komen omdat zij met een been problemen had. Hij bracht haar vraag over om weer toegelaten te worden tot "het gebruik van de H. Bondszegelen aan des Heeren Tafel". Zij had spijt betoond over haar vroegere gedragingen en had sedert een tijd "den Openbare Godsdienst naarstig bijgewoont en voerde een stigtelijker gedrag". De predikant en een ouderling gingen haar later die zondag opzoeken. Nadat zij haar vroeger gedrag nogmaals onder ogen hadden gebracht deelden zij haar mede, dat zij weer als voorheen werd toegelaten tot het "H. Nagtmaal" (Goede Vrijdag).

Augustus 1752: Door het laten aanbrengen van een geheel nieuw driedubbel gestoelte en het vernieuwen en verplaatsen van een aantal zitplaatsen moesten de zitplaatsen opnieuw worden verdeeld. Om een indruk te geven hoe het in de kerk toeging volgt hier de hele indeling:

Ordre of Reglement gemaakt bij die van de E. Kerkenraad en Kerkmr. te Oirschot, opzigt de stoelen of zitbanken in voorn.e kerke van Oirschot den 4. aug. 1752

stoelnr.:

- 1 den stoel voor den Hooggeb. Heer Jacob Dirk, Baron Sweerts de Landas, Heere van Oirschot enz.enz. en desselfs Hoog.Ed.Familie
- 2 den stoel voor de Ed.Agtbare Magistraat der Vrije Heerlijkheid Oirschot, als de Heeren Drossaert, Schepenen en Secretaris, en die voorheen Leden van de Ed.Agtb.Magistraat geweest zijn
- 3 stoel voor derselver Vrouwen
- 4 stoel voor die er vanouds ingezet en procureurs vrouwen
- 5 stoel voor de Heeren Militaire Officieren en andere luiden van fatzoen
- 6 stoel voor de Vrouw van den predikant en desselfs familie
- 7 stoel voor de Vrouw van de Heer van der Heuvel enz.
- 8 stoel voor de Vrouwen van de Heeren Officieren, juffrouw Preesman enz.
- 9 stoel voor de Burgerlijke Mansperzoonen
- 10-12 stoelen voor de burgerlijke Vrouwsperzoonen, voor de Vrouwvande Subst. Schoolmeester, de Vrouwen van de Gerigtsboden, voor de Weduwen en Dienstmeyden enz.
- 13 stoel van de Weduwe Nahuis
- 14 stoel van de Weduwe van wijlen de Heer predikant van der Burgh
- 15 stoel voor desselfs Familie

- 16/17 stoel voor de Gerigtsboden en Dienstknechten
- 18 stoel van de kinderen van de Weduwe Nahuis
- 18.2 stoel voor des Dienders Vrouw
- 19 stoel voor Knechts en Vreemdelingen
- Later nog aangevuld en gewijzigd:
 - stoel voor de Vorsters
 - stoel voor de dienders der justitie en die van de armen leven
 - stoel voor de Vrouwen van de Schoolmeesters van Oirschot en Best
 - stoel voor de Vrouw van den Tollenaar
 - banken voor de franse school
 - stoel voor Notarissen en Procureurs
 - stoel voor Vrouwen van Notarissen en Procureurs
 - stoel voor de kinderen van Schoolmeesters

Alle stoelen werden met rode aarde genummerd (op de grond?).

De koster was de nieuwe indeling persoonlijk gaan zeggen en iedereen kon zich hierin vinden, behoudens ...

De schoolmeester ging niet akkoord met de plaats van de vrouw van de subst. schoolmeester en was in alle hevigheid tegen de koster uitgevaren. Daags daarop wilde de kerkenraad de schoolmeester horen, maar deze had de koster opgedragen de kerkenraad te vertellen dat hij verhinderd was. De vergadering werd met een week verdaagd.

Op die vergadering gebruikte de schoolmeester weer dreigende taal, waarop hem werd gezegd buiten te wachten, zodat de kerkenraad kon overleggen. Nadat hij weer was binnengeropen las de kerkenraad het schoolreglement van 1655 voor:

"Eindelijk sullen de Schoolmeesters en Kosteners hare Magistraten, Predikanten, Kerkeraden en de Classis respectie onder welkeers opzigt zij staan in alle voorvallen, zo in dezen niet punctuëlijk mog te wezen geëxpresseert (uitdrukkelijk) gehoorzaam, alles op paene (straffe) van Suspentie (schorsing) of Deportement (overplaatsing) tegens de ongehoorzame, nagelegenheid van zaken als voren".

Met dit artikel moest de schoolmeester verder leven, maar het overleg ging door. De schoolmeester meldde, dat zijn vrouw de bank van de Heer van Oirschot mocht gebruiken zo hij niet aanwezig was en daarom vroeg hij voor de vrouw van zijn collega eenzelfde regeling. Haar werd bank 10 aangewezen, gelegen in het midden van de kerk.

Een aantal jaren later waren er weer problemen. De officier van justitie vond, dat hij plaats mocht nemen in de banken, gereserveerd voor de magistraat en andere regeringspersonen. De kerkenraad kon hem niet overtuigen dat hij daar niet mocht zitten en stuurde een brief naar de magistraat om de orde in de kerk te herstellen. Deze voelde er vermoedelijk niets voor om regelend op te treden in deze zaak en schreef, dat de kerkenraad het recht had over de zitplaatsen te beschikken en hij zou t.z.t. met de kerkenraad hierover in onderhandeling treden. Toen na een jaar nog geen overleg had plaatsgevonden schreef de kerkenraad weer een brief. Het antwoord luidde: De kerkenraad staat volkomen in zijn recht, maar het reglement op de zitplaatsen moet maar worden aangepast. En zo mocht de officier van justitie toch op de bank voor de regering blijven zitten.

In 1774 was door de steeds maar uitbreidende Franse school een tekort aan banken ontstaan. Dus gaf de kerkenraad opdracht om voor de franse meester en zijn discipelen drie banken te laten maken. Dat ging makkelijk, want de rekening ging toch naar de gemeente.

Zestien jaar later vroeg de kerkmeester aan de kerkenraad of hij de magistraat mocht voorstellen de kussens in de bank van de Heer van Oirschot te laten veranderen.

Vermoedelijk is in de tijd waarin het ruziën om de zitplaatsen plaatsvond de koperen lessenaar aan de preekstoel voor de kanselbijbel geschonken. In de archieven is hierover niets te vinden,

alleen dat de lessenaar in 1799 is schoongemaakt en weer aan de preekstoel is bevestigd.

De lessenaar bevat het wapen van Nassau.

Het wapen bestaat uit vier delen:

deel 1 de leeuw met blokjes

deel 2 aanzijnde leeuw

deel 3 dwarsbalk

deel 4 2 gaande leeuwen boven elkaar

Het hart-schild bevat een leeuw.

Op de steun onder de lessenaar staat:

Me fecit Cloudianus Demeni 1756.

In die afgelopen jaren was er veel gebeurd. De Fransen waren Brabant weer binnengevallen. Eigenlijk was dat in 1672 al begonnen. Waar de Fransen waren werden schuurkerken weer toegestaan, maar daarnaast trokken veel protestanten weg, ook uit Oirschot. Daartegenover stond, dat de Gereformeerden te maken kregen met rondtrekkende armen, vooral in het begin der tachtiger jaren.

In 1781 werd aan de vergadering voorgedragen "sijnde de naakten en schamelen staat so van de trekkende armen als derselven kinderen, so wierde de ouderling en diacen door de vergadering versogt om de staat en noden derselven op te nemen en derselve na bevind van saken op de minst kostbare wijsen van klederen te versorgen".

Deze armen en ook de armen uit de gemeente kregen voor de wintertijd een kar postelse klot (turf) en een persoon kreeg 1 gulden en een heel gezin 1 daalder per week, alleen in de winter.

Het jaar daarop werd voor de "trekkende huysgesinnen voor ieder besteed een Seuwschen Rijksdaler aan brandstof".

Dit bedrag wordt de volgende jaren steeds genoemd, alleen in 1784 kregen de ouderen en kinderen extra een paar kousen, sokken en klompen. Drie jaar later werd dit weer gedaan, maar de diaconie zou ook voor iedere bedeelde twee hemden laten maken.

Ook uit andere zaken kan je opmaken, dat er franse troepen rondwaren. Sedert onheuglijke tijden werd de kinderen op de Franse school (de naam doet vermoeden dat deze school op de hand is van de binnentrekkende franse troepen, maar het tegendeel is waar) het spellen met behulp van de "Hydelbergsche Catechismus" geleerd. De plaatselijke arts ("sijnde van de Roomsche religiën) durfde nu hiertegen bezwaar aan te tekenen en eiste voor zijn kind een ander spelboek (een boek om te leren lezen).

Het schoolreglement, vastgesteld door de classis, gaf een lijst op met boeken te gebruiken op de scholen. Hierin werd de franse schoolmeester in het gelijk gesteld en er gebeurde niets.

Een paar maanden later klaagden Rooms Katholieke ouders bij de predikant. De schoolmeester zou hun kinderen met slagen hebben mishandeld. De kerkenraad heeft de schoolmeester gehoord en ook een aantal kinderen. Hieruit bleek, dat niets onwettigs was geschied. Toch werd de schoolmeester verzocht zich "bij het oefenen van kastijdingen en disiplines" te houden aan het schoolreglement.

Direct daarna kwam van de classis Peel en Kempenland het bericht, dat voor de Roomsche kinderen de Hydelbergsche Catechismus niet langer als lees- of spelboek moest worden gebruikt.

Nu gaan we weer even terug in de tijd om wat "geschiedenisse" over te nemen uit de notulen.

"Den Zax"

In Oirschot woonde in een huisje van de Heer van Oirschot een zekere Daniel, bijgenaamd "Den Zax" (in 1731 overleden en begraven in Oirschot). Daniel werd ondersteund door de diaconie van Oirschot. Wat moet je nu doen als je hoort, dat deze Daniel bij zijn bezoek aan Utrecht een

voor die tijd ontzettend groot bedrag van f 600.- in bewaring heeft gegeven aan de "Weleerwaarde ZeerGeleerde Heer, de Heer D. Veltgen, predikant in de Hoog Duitse Evangelische Gemeente, toegedaan de onveranderde Augsburgsche Belijdenisse in de Strooysteeg te Utrecht"? De predikant kreeg opdracht ds Veltgen een brief te sturen, waarin opening van zaken zou worden gedaan. Na twee weken was er al een mooie brief van 3 kantjes terug. Ds Veltgen wist niets van de ondersteuning van Daniel. Daniel had hem het bedrag gegeven om te bewaren. Mocht hij komen te overlijden, dan kon de predikant er naar eigen believen over beschikken. Nu er geen erfgenamen waren stelde ds Veltgen voor het bedrag maar te delen. De kerkeraad van Oirschot ging hier maar al te graag mee akkoord en binnen twee en een halve maand was alles geregeld.

Direct hierna deed zich een soortgelijk geval voor. Maria overleed, zonder wettige erven na te laten, in het Boots Gasthuis te Oirschot. Hier had zij in een van de acht kleine woningen enige jaren mogen wonen, zonder huur te betalen. In die tijd was zij ook onderhouden door de diaconie en had vooral in de tijd dat zij ziek was veel geld gekost. Zij had dit ook op prijs gesteld en vlak voor haar overlijden meegedeeld, dat haar nagelaten inboedel ten voordele zou komen van de diaconiekas, van waaruit zij in haar hoge nood, maar in het bijzonder tijdens haar ziekte, zo milddadig ondersteund was. Maar ook het Boots Gasthuis meende aanspraak te mogen maken op haar boedel. Dus werd het een touwtrekken tussen de kerkenraad aan de ene zijde en aan de andere zijde de rentmeester van het Boots Gasthuis. Het vervelende was echter, dat de rentmeester ouderling in genoemde kerkenraad was. De diaconie stuurde aan op een minnelijke schikking, maar dat mislukte. Daar er geen overeenstemming was, werd toen de openbare verkoop van de boedel verboden en de goederen werden verzegeld.

Na anderhalf jaar, waarin 50 bladzijden notulen van 10 vergaderingen aan dit onderwerp waren gewijd, kwam er door bemiddeling van de Stadhouder een brief van de Staten Generaal. Hierin werd gemeld, dat in dit bijzondere geval de opbrengst van de verkoop der goederen, verminderd met alle kosten, gedeeld moest worden. De totale opbrengst was 228 gulden en 10 stuivers, inclusief de 21 gulden en 15 stuivers aan contant geld, gevonden in een doosje in een koffer. De goederen werden verkocht ten overstaan van de Gerechtsdeurwaarder, er was echter geen specificatie.

Wel was er een specificatie van de uitgaven, waarvan we de volgende posten vermelden: voor het "ontwayen van het dood lichaam, aan jenever" 7 stuivers, doods-kist 2 gulden 10 stuivers, huur vier mantels voor de dragers 4 stuivers, het wassen en reinigen van het linnen en de wollen kleding 17 stuivers 8 penningen. De veilingkosten, zegelkosten en ook de kosten voor de bemiddeling van de stadhouder bedroegen ruim acht en twintig gulden.

Uiteindelijk bleef er voor iedere partij nog ruim 95 gulden over, dacht men. Echter, aan het einde van de vergadering over de verdeling kwam nog iemand binnen, die van elke partij nog vier gulden, drie stuivers en acht penningen vroeg voor nog niet betaalde huishuur.

De luitenantsweduwe, mei 1775

De weduwe van een luitenant, wonende te Oirschot, was "uyt het Pausdom tot de Hervormde kerk overgekomen". Hoewel de diaconie het niet verplicht was (er was een gemeentelijke armenkas) had men deze weduwe wekelijks een toelage gegeven van een gulden en vijf stuivers.

Na haar overlijden had de diaconie niet alleen alle kosten gedragen voor een behoorlijke begrafenis, maar ook militaire en burgerlijke personen gevraagd de begrafenis bij te wonen. De begrafenis werd echter verstoord door vier in Oirschot wonende en met name genoemde officieren. Zij hadden zich tussen de baar en de familie gedrongen, nadat de dragers de baar hadden opgenomen en de stoet was geformeerd. Om verdere problemen te voorkomen besloten de predikant en de kerkenraad de begrafenis verder niet bij te wonen.

Achteraf schonk de kerkenraad uit piëteit de aan de diaconie toebehorende goederen van de

overledene aan haar dochter.

De kerkenraad liet het hier verder niet bij en zond de predikant en een ouderling naar 's Hertogenbosch. Daar werd het voorval met een memorie persoonlijk gemeld aan de gouverneur van "Stad en Majorie". Deze zou de memorie doorgeven aan de grootmajoor van 's Hertogenbosch. Hierop werd namens de vier officieren excuus aangeboden.

Rosalie

April 1783. Van Rosalie, lidmaat van de gemeente Oirschot, werd gemeld dat zij zich had overgegeven aan hoererij en te 's Hertogenbosch was bevallen. Het kind had zij laten dopen in de Rooms Katholieke kerk. Daarna was zij als tevoren weer gaan werken als dienstmaagd bij de Franse meester en organist. De predikant en een ouderling gingen op huisbezoek. Maar Rosalie trok zich nergens iets van aan en vroeg haar attestatie terug. De kerkenraad weigerde dit en gaf als reden aan, dat zij niet wisten waarheen de attestatie moest worden gezonden. Hierna werd zij nogmaals onderhouden en haar medegedeeld, dat zij werd uitgesloten van het Avondmaal. Het antwoord was, dat haar dat niets deed.

Haar werkgever, de Franse meester en organist, en zijn huisvrouw werden ter verantwoording geroepen. De kerkenraad vond, dat zij Rosalie na haar bevalling niet meer in dienst hadden mogen nemen. Maar zij trokken partij voor Rosalie en vroegen eveneens hun attestatie op. Ook dit weigerde de kerkenraad, maar men zat hierdoor wel in een moeilijke situatie. Ze ontzegden eveneens de organist de toegang tot het Avondmaal.

We vermoeden, dat de kerkenraad het er niet bij heeft gelaten, want een jaar later was de Franse meester verhuisd naar Gorinchem. Hij had berouw getoond over zijn gedrag en daarom werd zijn attestatie alsnog, nadat de gemeente was gehoord, naar Gorinchem gezonden met de aantekening, hem op een bijzondere wijze in het opzicht van de gemeente aldaar aan te bevelen.

v. Galen, april 1790

Vermoedelijk waren de kinderen van Galen wezen en trok de diaconie zich het lot van hen aan. De predikant meldde, dat de Heer Raven, die binnenkort in Oirschot zou komen wonen, "het mijsje tegen een huur van vijftien gulden jaarlijks in zijnen dienst wilde nemen". Besloten werd, tot de komst van genoemde heer, "het mijsje op eene naayschool te bestellen".

Haar broer Andries werd te werk gesteld bij Jacobus Franken, Mr kleermaker alhier, "in de kost en op het kleermaken voor twee jaren vast en sulks voor eene somme van zestig guldens eens; in welke zestig guldens de Regenten van Oirschot als provisoren van den Groten Armen hadden aangenomen te betalen een derde part of twintig guldens en voorts de helft in de onkosten van hemden en andere klederen die door de diaconie voor voornoemde van Galen soude moeten worden aangekocht".

Kerkelijke contrôle op de gedragingen van de lidmaten was er volop. Martha en een roomsgezinde soldaat lieten hun "onegt kind" dopen. Zij mocht na 10 maanden pas weer deelnemen aan het Avondmaal. Evenzo Cornelia, maar die moest 15 maanden wachten.

Een man en een vrouw lieten hun kind, geboren vijf maanden na hun huwelijk ("ontijdige bijslaap"), dopen. Zij mochten na 10 maanden weer deelnemen aan het Avondmaal.

Een lidmaat uit Best had op zijn ziekbed een Roomschen Priester ontboden. De predikant ging met een ouderling op huisbezoek, maar zij troffen niemand thuis in Best. Daarop werd de koster gestuurd om het lidmaat op een kerkenraadsvergadering te ontbieden. Het lidmaat weigerde te komen. De kerkenraad stuurde nogmaals de koster en toen hij wéér weigerde te komen volgde enkele zondagen een afkondiging van de preekstoel. Daarna volgde "afsnijding", of te wel hij werd geschrapt als lid van de gemeente.

De handel en wandel van een huisvrouw en een lidmaat waren ergerlijk en aanstotelijk. Daarom werden zij gelast voor de kerkenraad te verschijnen. De koster bracht dit bericht over, maar beiden schreven een brief waarin zij meldden, dat zij helemaal niet van plan waren voor de kerkenraad verantwoording af te leggen. Zij kregen nog een tweede melding om te komen. De

huisvrouw wilde niet komen en werd onder censuur gesteld. Zij reageerde hierop, dat zij zou overgaan tot de Lutherse kerk en dat zij de beschuldiging van de kerkenraad als een belediging beschouwde. Het lidmaat verscheen wel en gaf toe, dat hij aan de drank was. Hij meende echter, dat de kerkenraad daar niets mee te maken had en verder dat "wat sijne verloving en overgift aan den duyvel betrof, zulks gesept wierd door personen diegeenen ledematen, hoe seer egter hij sulks niet lochende" (de ontbrekende woorden moest de lezer er zelf maar bij denken). Voorlopig werd hem de toegang tot het Avondmaal ontzegd. Vier jaar later had hij zijn leven gebeterd en werd, na berouw te hebben getoond, op zijn verzoek weer toegelaten tot het Avondmaal.

Eind 1764 kreeg de gemeente, na jarenlang tobben met een oud orgel, een nieuw orgel in de St. Pieterskerk. Het geld hiervoor kwam van de burgerlijke gemeente, die ook de kerk altijd al had onderhouden. Een jaar later besliste het kapittel van St. Pieter te Oirschot, dat de organist voor zijn diensten ook recht had op salaris. Dit salaris was 8 mud graan. Uit deze vergoeding moest hij "de treder der blaasbalken" betalen.

Maar er waren nog meer voorwaarden. Hij zou "voor en na de predikatie het gezang begeleiden en na het einde van de godsdienst door stigtelijk orgelmusyk de gemeente uytleiden". Verder dat hij "tot conservatie van het orgel en om des ten meer het kerkmusyk aan te moedigen altoos van den eersten May tot den laatsten Augustus allen weken 's Woensdaags van twee tot drie uren met openen kerkdeuren op het orgel sal musieceren".

Voor de invoering van de nieuwe psalmberijming in 1775 waren nieuwe psalmboeken nodig. De magistraat werd verzocht 13 van deze boeken aan te schaffen. Dit geeft tevens een idee van wie er kon lezen in de gemeente. De psalmboeken waren voor de vier kerkenraadsleden, de predikant, de schoolmeesters uit Oirschot en Best, de koster, de predikantsvrouw, de weduwe van de vorige predikant, de organist, voor het orgel en voor de consistorie. Een van deze psalmboeken is gerestaureerd en ligt in de kerk.

Toch ging er in de kerk ook wel weer eens iets mis.

Midden augustus 1777 had de organist het orgel op woensdag niet bespeeld. Het gebeurde ook vaak, dat hij meldde niet te kunnen spelen op zondag. De laatste tijd verliet hij na het eerste gezang de kerk en kwam dan soms te laat terug voor het begeleiden van het gezang na de predikatie. Maar het ergste dat de gemeente kon overkomen was, dat hij afgelopen zondag tijdens de dienst "dermate onbegrijpelijk vast en sorgeloos geslapen had, dat de godsdienst alleen met gesang, sonders het musyk des orgels had moeten geeindigt worden".

Hiervoor werd hij door de kerkenraad ernstig onderhouden.

Een jaar later volgde zijn ontslag als Franse meester vanwege zijn ergerlijk gedrag, terwijl de kerkenraad hem de toegang tot het Avondmaal ontzegde.

Een half jaar later is de organist en gewezen Franse meester overleden.

III. DE TIJD ROND DE BATAAFSE REPUBLIEK

Een van de gevolgen van de Franse Revolutie (1789) was, dat de Fransen hun "Vrijheid, gelijkheid en broederschap" aan heel Europa wilden opleggen.

In Holland slaagde men erin zich aanvankelijk buiten het strijdgewoel te houden totdat Frankrijk begin 1793 aan de Stadhouder van Holland en tevens koning van Engeland, Willem V, de oorlog verklaarde. De Fransen hadden toen al de Zuidelijke Nederlanden veroverd.

In die tijd werd het ook wat rumoeriger in Oirschot. Dit is op te maken uit de brief, die de predikant op 29 december 1793 schreef aan de stadhouder:

"Mijne Heren,

Heden na den middag is de oefening van den openbaren Gereformeerden godsdienst alhier op eene verregaande wijsen geincommodeert (gehinderd) door een groot getal kinderen en meer volwassenen welken met een groot gedruys door de kerk heen en weer liepen, vervolgens op de kerkdeuren met steenen wierpen en op het kerkhof en markt een zeer sterk gejuyl (gejoel, gehuil) en geschreuw aanrichtende,, gelijk U E van dit alles bij den koster Nahuys (sijnde de dorpsdiender, niet present) nadere informatien kan bekomen weshalve de E kerkeraad der Gereformeerde Gemeynthe mij gelast heeft U E sulks klagende te kennen te geven met ernstig verzoek dat U E sodane prompten (onverwijld) en efficaciete (werkzame) maatregelen gelieve te nemen als deselve tot beteugeling van sulke disorders (wanorde) en tot handhaving van eenen onbelemmerde oefening van den openbaren godsdienst sal vinden te behoren."

Het antwoord is onbekend.

Twee burgers en leden van de municipaliteit kwamen in de kerkenraadsvergadering in april 1795 namens de kapiteins van de vijf heerdgangen evenals van den Kerkhof, Straten, Spoordonk, Hedel en Notel verzoeken om de Roomsgezinde armen mede te laten profiteren van de kas van de gereformeerde armen, daar de gereformeerde armen ook van de grote plaatselijke armenkas profiteerden. Het antwoord werd uitgesteld, daar de kerkenraad slechts was vertegenwoordigd door de predikant en een ouderling. In de volgende vergadering werd gemeld, dat een beslissing tot de competentie van de administrateur van de diaconie behoort. De kerkenraad kon dus het verzoek niet in behandeling nemen en de burgers werd aangeraden het verzoek aan het bestemde adres te richten. Hierna wordt niets meer daarover vernomen.

In 1794 zijn geen kerkenraadsvergaderingen genotuleerd. Het waarom werd duidelijk bij het behandelen van de diaconierekening van 1793 tot november 1795. Daar werd vermeld, dat "wegens de troebels van den oorlog in 1794 geene rekening had kunnen geschreven worden".

In 1795 na het einde van de oorlog werd de Bataafse Republiek gesticht. Dit luidde kennelijk een periode van rust in voor de gemeente, wat is op te maken uit het slotgebed van een vergadering eind 1797, dat is vermeld in de notulen.

De oude staatsvorm werd uiteindelijk vervangen door een nieuwe staatsregeling in 1798, waarbij in de steden de vroedschappen werden vervangen door municipaliteiten. Doordat bij deze regeling de kerk van de staat werd gescheiden, was de Hervormde kerk geen heersende kerk meer in Nederland. De predikanten zouden nog 3 jaar traktement uit 's lands kas genieten, maar de eindregeling werd steeds verschoven.

De nieuwe staatsregeling had voor de Hervormde Gemeente te Oirschot ook nog andere gevolgen. De predikant werd een extract uit het resolutieboek van Oirschot van 6 juni 1798 ter hand gesteld met de volgende inhoud:

"Op verzoek van de Capitains en Ritmeesters uyt de agt respectieve haartgangen van deze plaats, ter dezer vergadering op den 30 mey l.l. in naam van de meerderheid der leden van 't rooms catholiek kerkgenootschap gedaan namelijk dat de municipaliteit naar aanleiding van art. 6 uyt de additionele articulen gevoegd bij 't aangenome ontwerp van Staatsregeling voor de Bataafse Republiek omtrent de geweze gereformeerde kerken, schikkingen geliefde te beramen ten

behoefte van de Rooms Catholieke kerkgenootschappen alhier. Is na deliberatie goedgevonden en verstaan geconsidereerd 't de zaak van de respectieve kerkgenootschappen is, daarover met elkander te handelen en te beschikken op die wijs als bij de voors. additionele artikelen is vermeld, van dit verzoek kennis te geven aan de respectieve kerkenraden van de roomsche kerkgenootschappen alhier en te Best mitsgaders aan de kerkenraad van 't gereformeerd kerkgenootschap alhier met verzoek om zulks, yder in den haare, ter kennis van haare gemeente te brengen teneinde ydere gemeente uyt den haare, gecommiteerde benoeme, in forma gevollmachtigd om over het geuit voors. ten overstaan van de municipaliteit alhier in onderhandeling te treden en van hunne alzo te benoeme commissie ten spoedigste, immers uytterlijk binnen 14 dagen kennis te geven aan de President van de municipaliteit alhier".

In de daarop volgende vergadering van kerkeraad met gemeenteleden (20 in getal) werd besloten de predikant, de ouderling en een gemeentelid als gecommiteerden af te vaardigen.

Bij de correspondentie vinden we een afschrift van de brief, die door de kerkeraad verzonden moet zijn aan de municipaliteit, inhoudende:

1. Uit naam van de Geref. gemeente staat de predikant toe de grote kerk (St. Pieterskerk te Oirschot) volgens staatsregeling gedwongen af te staan.
2. Alle huisraad (preekstoel, stoelen, banken, boeken etc.) in het kerkgebouw behoren aan de geref. gemeente; ook alles wat in de kerk nagel- of grondvast is moet worden losgemaakt en wordt door de geref. gemeente meegenomen.
3. Mocht over deze goederen anders worden beslist, dan kunnen de Roomschen geen penning daarvan profiteren, daar alle goederen diaconaal verklaard zijn.
4. De pastorie is altijd al plaatselijk eigendom geweest en de predikant betaalde hiervoor huur. De predikant vordert dat, in geval men goedvindt hem de woning te ontzeggen, men dat moet doen volgens de lokale gewoonte met een opzegtermijn.
5. De Roomschen zullen de kerkelijke goederen laten schatten, echter onder het beding dat ook de Geref. gemeenteleden het recht hebben dit te mogen laten doen.
6. Het geld, dat volgens schatting zal moeten worden uitgekeerd, wil de Geref. gemeente niet in termijnen, maar eens ontvangen, daar zij dit weer op een andere plaats moet gebruiken.
7. Dit zijn de voorstellen tot vergelijk volgens Staatsregeling van de Geref. gemeente.
8. Mocht op deze wijze geen vergelijk worden gevonden, dan zal de Geref. gemeente, in staat van ongelijk, beroep doen op de woorden van de staatsregeling. Het vertegenwoordigend lichaam zal beslissen en tot dan mogen de Roomschen geen stappen ondernemen, terwijl de Gereformeerden zullen volharden in hun status quo onder bescherming van de municipaliteit.

Wat deze brief voor gevolgen had weten we niet, maar in ieder geval liet de municipaliteit de St. Pieterskerk te Oirschot en de St. Odulphuskerk te Best door drie onpartijdige taxateurs naar de intrinsieke (=zuivere) waarde schatten. De St. Pieterskerk werd geschat op f 60.666 en de St. Odulphuskerk op f 3.433. De St. Odulphuskerk was niet de huidige, maar meer een kapel, gebouwd in 1437. Deze kerk werd in 1880 afgebroken en vervangen door een nieuwe, de huidige kerk met toren, die in 1886 gereedkwam.

Daar de Gereformeerden niet akkoord gingen met de taxaties staakten de onderhandelingen.

In een zeer uitvoerig bezwaarschrift, gedateerd 9 juli 1798, gaf het Gereformeerd kerkgenootschap bericht van haar bereidheid te onderhandelen en dat zij bezielde waren met gevoelens van inschikkelijkheid en vredelievendheid. Zij hadden echter hun twijfels over de taxateurs, die alle drie Rooms Katholiek waren. Verder waren er problemen met te overhaast genomen beslissingen.

De Hervormde Gemeente en derzelve godsdienst en godsdienstoefening werd onder

bescherming van de municipaliteit gesteld, hangende de onderhandelingen van het wetgevend lichaam, zodat geen uitvoering kon worden gegeven aan de besluiten om de kerken toe te wijzen.

Vanuit de municipaliteit werd ondertussen verder gegaan met de voorbereidingen voor de verdeling.

In het resolutieboek van Oirschot staat op 18 july 1798 het volgende over de lijsten der getelde zielen:

den Kerkhof	1216
Hedel	264
Spoordonk	764
Notel	538
Straten	583
de driehaardgangen van Best	1726
	<hr/>
totaal Rooms Catholieke zielen	5091
Gereformeerde zielen	105
	<hr/>
totaal aantal zielen	5196

Met deze cijfers werd een verdeelsleutel vastgesteld, n.l. voor de gereformeerden 105/5091 van het totaal te verdelen bedrag. In rekenen was men kennelijk niet zo goed, want de verdeelsleutel had moeten zijn 105/5196 voor de Gereformeerden.

Voor de bedragen werd de schattingswaarde van de beide kerken te Oirschot en Best genomen, n.l. f 60.666 + f 3.433. Hierdoor werd de Gereformeerden f 1.322 toegewezen. Eigenaardig genoeg werd niet gesproken over een schattingswaarde van de aan de Gereformeerden toe te wijzen vervangende kerk.

Naar aanleiding van het bezwaarschrift van de Gereformeerden zocht de municipaliteit het ook maar hogerop. De brief werd gericht aan het wetgevend lichaam van de Bataafse Republiek en begon met de aanhef "Vrijheid Gelijkheid Broederschap". In deze brief geeft de municipaliteit een overzicht van de geschiedenis rond de verdeling van de kerkelijke goederen.

Hierbij werd gesproken over een eerste aanbod van RK zijde om de boterwaag en de stoelen uit de St. Pieter welke niet het eigendom waren van de Gereformeerden, over te dragen. Dit aanbod zou veel hoger zijn dan het aandeel waarop de Gereformeerden recht hadden.

Behalve over de reeds genoemde verdeelsleutel met de bedragen werd nu ook gesproken over het recht om het boterkerkje door de geestelijke tiendheffers te doen repareren. Ook werd genoemd een conceptplan waarnaar in het vervolg de begravingen zouden worden geregeld. Al deze laatstgenoemde zaken waren niet bij de wet voorgeschreven, vond de municipaliteit. Zij hoopten echter, dat het wetgevend lichaam hun besluiten zou goedkeuren en eindigen de brief met Heil en Eerbied.

Op een antwoord kon men niet wachten en er werd verder vergaderd met het volgende resultaat: Contract, gemaakt bij en opgericht door:

De Gecommitteerden uit de Rooms Catholieke kerkgenootschappen van Oirschot en Best

en

De Gecommitteerden uit het Gereformeerd kerkgenootschap van dezelve Plaats

over

De naasting (=gebruik makend van het recht om eigenaar van een onroerend goed te worden tegen vergoeding) der navolgende Kerkgebouwen alhier, alles ingevolge het 6e der additioneele Articulen gevoegd bij de acte van Staatsregeling voor het Bataafse Volk en ter voldoening aan de Resolutien van deze Municipaliteit in dato 18 October 1798 aan de voors. Kerkge-

nootschappen respectie bij Copie Authentiek gecommuniceert.

Art. 1

Aan het Roomsche Catholijk Kerkgenootschap van Oirschot word voor altijd gecedeert en door het Gereformeerd kerkgenootschap van Oirschot en Best ten behoeve van 't zelve afstand gedaan van alle aanspraak op de St. Pieterskerk alhier met deszelfs Kerkhof, mitsgaders van alle baten, revenuen, opkomsten en voordeelen tot die voors. kerk eenigzins behoorende of welke van de zelve Dependieren als geld en kozen renten met 't staande en loopende jaar mitsgaders Tienden, aanvang nemende met en over den oogst des jaars 1798 en 't geen verder aan voors. kerk behoort, alsmede de inkomsten en voordeelen die aan voorn. kerk en deszelfs Bedienaren uit het Kapittel van St. Pieter alhier Competeren, of aan dezelve vergolden worden van zooverre nochtans dit laatste rakende de bedienaars, als het Gereformeerd Kerkgenootschap daartoe bevoegd is.

Art. 2

Aan het RC kerkgenootschap van Best wordt in voege als voor gecedeert de St. Odulphuskerk aldaar met deszelfs kerkhof, alsmede de Geld en Kozenrenten aan dezelve verschuld en vergolden wordende met een staande en loopende jaar mitsgaders de Tienden en alle verdere inkomsten die bevonden zullen worden aan dezelve te competeren of van dezelve te dependieren.

Art. 3

Aan het Gereformeerd Kerkgenootschap van Oirschot en Best wordt door de Roomsche Catholieke Kerkgenootschappen van Oirschot en Best in voege als voor gecedeert en voor altijd afstand gedaan van de Lieve Vrouwe Kerk alhier met deszelfs kerkhof alsmede de Geld en Kozenrenten aan dezelve vergolden wordende met een staande en loopende jaar, mitsgaders alle Baten en Regten tot voors. Kerkgebouw eenigzins behoorende of van hetzelfde dependierende, en wijders alle meubilaire goederen, het orgel uitgezonderd, uit de St. Pieterskerk alhier voor zooverre die tot verrigting van den uitwendigen gereformeerden Godsdienst behooren, alsmede die uit de St. Odulphuskerk te Best, voor zoo verre die voor handen en niet gebruikt zijn.

Art. 4

Yder der voors. drie kerkgenootschappen verkrijgen een gelijk derdes aandeel in het kapitaal van f 3.150 ten behoeve van de drie voors. kerkgebouwen op het Comptoir der Beden staande en uitgezet mitsgaders een gelijk aandeel in 't slot der te doene kerkerekeningen, 't zij hetzelve voor - dan wel nadelig uitvallen.

Art. 5

Yder der drie kerkgenootschappen zal onder specifieke quitanties overnemen en verkrijgen authentieke Documenten, Charters en verdere Papieren, strekkende tot bewijs der wettige Regten, Privilegiën en Eigendommen de voors. kerkgebouwen respectie competierende, en zulks voor zooverre derzelve voorhanden en onder de Municipaliteit of elders berustende zijn. En ingeval er verschil mogte ontstaan aan welk der voors. Kerkgenootschappen de voors. Documenten etc. mogte behooren, zullen derzelve onder de Municipaliteit blijven berusten totdat het verschil zal zijn gedecideert zullende intusschen ieder der gemelde Genootschappen vrij visie en acces tot dezelve hebben en daarvan ten haren kosten copie mogen ligten.

Art. 6

Yder Kerkgenootschap zorgt voor het begraven der lijken van zijn eigen genootschap in deszelfs verkregen kerk of kerkhof en zulks van den dag af, dezelve daartoe zal of zullen zijn ingerigt, behoudens het regt aan het Gereformeerd Kerkgenootschap om op St. Pieters kerkhof te mogen blijven begraven, totdat de L.V. Kerk of kerkhof tot dat einde in behoorlijke order zal gebracht zijn, hetwelk het Gereformeerd Kerkgenootschap aanneemt voor den laatsten Maart 1799 te zullen bewerkt hebben.

Art. 7

Indien er personen gevonden wierden welke tot het Gereformeerd Kerkgenootschap (behoren) en eigenaren mogten zijn van Graven in de gebouwen de R.C.Genootschappen gecedeerd, zal men die een ander behoorlijke Grafplaats aanwijzen in het gebouw aan de Gereformeerde Gemeente gecedeerd en vise versa, en ingeval die respectieve Eigenaren van Graven zich met deze schikking niet mogte vergenoegen, dat als dan de Kerkgenootschappen gezamentlijk zich zullen adresseren aan het Vertegenwoordigend Ligchaam des Bat.Volks en van hetzelfde verzoeken, dat het gelieve te verklaren, dat die eigenaren gehouden zullen zijn, ten algemeenen nutte afstand te doen van hunne eigendom, onder bepaling van eene billijke schadevergoeding welke wederzijdsche Arbiters daartoe te benoemen zouden kunnen worden geregeld, in welk geval yder der Kerkgenootschappen hier in een geregte derde aandeel zouden moeten dragen

Art. 8

Het Gereformeerd Kerkgenootschap verbindt zich om de St. Pieterskerk ontruimt te hebben op den laatsten maart 1799.

Art. 9

Het R.C. Kerkgenootschap van Oirschot cedeert en doet voor altijd afstand van de St. Odulphuskerk en Kerkhof te Best en alle voordeelen aan dezelve verknogt aan en ten behoeve van het R.C. Kerkgenootschap aldaar voor zoo ver 't zelve daarop eenige aanspraak mogt hebben, gelijk het R.C. Kerkgenootschap van Best cedeert en voor altijd afstand doet ten behoeve van het R.C. Kerkgenootschap van Oirschot van de St. Pieterskerk en kerkhof aldaar, met al deszelfs voordeelen en voorregten, mede voor zoover zij daarop eenige aanspraak mogte hebben.

Art. 10

Ingeval het Vertegenwoordigend Ligchaam des B.-Volks mogte verstaan, dat de R.C. ook gerechtigd zijn om de Pastorijswoning alhier te naasten dat alsdan derzelve genootschappen gehouden zullen wezen om het voorstel door de Municipaliteit aan de Predikant gedaan gestand te doen, welk voorstel hierop neerkomt dat aan den tegenwoordigen Predikant A.L. Durselen de Pastorijswoning, zoo als dezelve thans bij hem bewoond word, bij een te maken Huurcontract zal gelaten worden voor den tijd van twaalf agtereenvolgende jaren, onder voorwaarde van daarvoor te betalen jaarlijks zestig guldens aan de Gemeente en dat daartegen de voors. Pastorijswoning vanwege de Gemeente in behoorlijke reparatiën en onderhoud zal genomen worden of wel volgens zoodanig contract als de Municipaliteit met voorn.A.L. Durselen deswegen heeft of zal aangaan.

Aldus gecontracteerd en beraamd bij ons ondergetekenden Gecommitteerden in 't hoofd dezes vermeld op heden den 24 december 1798.

In een later stadium wordt vermeld, dat bij het onderhandse contract bedongen was, behalve het kerkgebouw, een renteboekje groot 26 gulden per jaar en een obligatie groot 1100 gulden.

De waarde van het gebouw met het kapitaal was het evenredige deel waarop de Hervormden naar zielental tegenover de Rooms Katholieken met de St. Pieterskerk en zijn inkomsten recht hadden.

De overdrachtsdatum, vastgesteld op eind maart 1799, werd uiteindelijk niet gehaald. De gereformeerden bleven rustig kerken in de St. Pieterskerk totdat op 19 mei 1799 bleek, dat er voor het opknappen van de kerk al kalk in de kerk werd geblust. Dit was dan ook de laatste gereformeerde kerkdienst, gehouden in de St. Pieterskerk. De zondag daarop moest de predikant de vacature in Vessem waarnemen, dus was er geen dienst in Oirschot.

11 april was men al begonnen met een aannemer een kostenberekening te maken. Op 17 mei kwam het bestek klaar.

25 mei werd besloten zo spoedig mogelijk de "nieuwe" kerk in orde te maken en de boeken en

het koperwerk over te brengen. Behalve deze zaken is veel meer overgebracht. Uit de copie van voornoemde brief van de kerkenraad aan de municipaliteit werd gesproken over preekstoel, banken, boeken etc. en in art.3 van genoemd contract over alle meubilaire goederen, het orgel uitgezonderd.

Op 28 mei werd de "preekstal uyt de grote Cerck gehaalt" en in de nieuwe kerk geplaatst voor 11 stuivers en 8 penningen. Op 28 juni werden voor het vastzetten van de preekstoel nog 2 beugels, 12 nagels en een schroefbout van 20 duim met een plaat geleverd voor 1 gulden, 5 stuivers en 8 penningen. Op 1 juli waren de ijzers klaar voor de hemel van de preekstoel. De lezenaar met het wapen van Nassau Dietz uit 1756 en het andere koperwerk werden thuis bij de heer Phaff schoongemaakt en weer aan de kansel bevestigd. De meeverhuisde stoelen en banken werden opgeknapt.

Ook op 1 juli werd de kerk glasdicht gemaakt. De 2 x 2 grote ramen in het hoge gedeelte van de kerk (het oude koor) werden door nieuwe houten ramen vervangen à 6 gulden per stuk en in elk houten raam werden 68 ruitjes geplaatst à 2 1/2 stuiver per stuk.

"Den 10 iulij (juli) 3 1/2 dagh

gelasen gewasse	2 gulden 16 stuyvers
een halven dagh geverft	8 stuyvers
5 pont verf geleverd	2 gulden
genever om gelasen te wassen	11 stuyvers

Op de rekening hiervan tekent schilder en glazenier Stephanus Romaneske met X en verklaart niet anders te kunnen schrijven.

Er is hard gewerkt om het nieuwe kerkje voor diensten geschikt te krijgen. Volgens de rekeningen is er in die tijd 209 mandagen aan gewerkt voor ruim 356 gulden arbeidsloon.

De twee zonen van de dorpsdiender komen regelmatig voor op de loonlijst voor 10 stuivers per dag. Een vakman stond op de loonlijst voor 20 stuivers per dag, d.w.z. 10 werkuren.

Volgens de nog aanwezige rekeningen is gedurende deze paar maanden ruim 450 gulden aan materiaal gebruikt. 1000 oude leynen werden gekocht voor 6 gulden, 14000 stenen (harde, weeke, tan en blümer) werden verwerkt voor 117 1/2 gulden. Verder "eykehout voor de togen van de cosijne", 854 voet "yken" ribben, 130 voet solderrribben en platen, 2600 voet grijne (grenen) latten en verder balken en planken, lijnagels, ankernagels, grote nagels, gehenge, slotplaat, sleutelplaat en kruk, grendels, fijn schuyfke, slot dag en nagt, "ijserwerke op de buyteduere met sijn toebehoort", hauvaste, lijm en kalk. De drie "psalmborden" werden zwart geverfd tussen de letters (10 stuivers). Ook werd 1 dag en 2 uur gewerkt aan 57 noemers met witte letter en 1/4 dag aan "2 groote gebedeborden". Later werd nog een kwart dag gewerkt aan de twee grote gebedeborden, waarvoor in totaal voor 19 stuivers zwart en vernis werd gebruikt.

De rekeningen werden geadresseerd als volgt:

- gerefformeerde kerk
- gereffermeerde cerck
- geriffarmeerde gemeente
- greformeerde kerk
- klijn kerkscke voor de gereformeerde gemeente
- greformeert kerkgenootschap
- gereeformeerde kerk.

Zodra de kerk geschikt zou zijn voor de openbare eredienst zal de koster de gemeente daarvan in kennis stellen. Wanneer dat gebeurd is is onbekend. In ieder val werd op vrijdag 19 juli 1799 de verdeling van de in de kerk aanwezige stoelen vastgesteld en na zondag 21 juli 1799 werd bijna niet meer gewerkt aan de kerk. Vermoedelijk is de kerk op 21 juli in gebruik genomen.

Achteraf werd toch nog wat gemist in de St. Pieterskerk. Eind juli 1799 werd de kerkmeester benaderd door burgers van het Rooms kerkgenootschap met het verzoek aan hen over te dragen

de balustraden, die hebben deel uitgemaakt van de doopkelk. Besloten werd door de kerkenraad de balustraden over te dragen.

In de kerk waren 18 gestoelten (banken?) geplaatst. Deze waren niet vrij, zoals je kunt verwachten voor die tijd, maar ingedeeld naar rang en stand.

De verdeling was ongeveer als volgt:

- no. 1, 2, 3 en 4 de Franse meester met zijn scholieren
- no. 5 de vrouw van de Franse meester en de dogter van de koster
- no. 6 de Heer en Vrouw van Oirschot
- no. 9/1 bank voor de regenten en ook voor de heren die bij regenten gelogeerd zijn of enige rang hebben
- no. 9/2 de huysvrouw van de predikant
- no. 12 de koster en gepensioneerden
- no. 14 knechts of domestique (bediende)
- no. 16 vrouwen van de armenkas en anderen
- no. 17 de vrouw van de koster en dienstmaagden van de predikant en anderen
- no. 18 de dienstmaagden van de Heeren van Oirschot en anderen.

Daar later bleek, dat er voor de jongelieden van de franse school te weinig zitplaatsen waren, werd besloten de laatste bank midden in de kerk aan hen toe te wijzen.

IV. HET LEVEN IN DE KERKELIJKE GEMEENTE

Sinds het bestaan van de Gereformeerde Gemeente Oirschot (1633) bestond Best uit drie heerdgangen en was onderdeel van de burgerlijke gemeente Oirschot. Er woonden echter zelden protestanten en dat waren meestal zwervers.

Oost- West- en Middelbeers vormden samen een zelfstandige burgerlijke gemeente en deze bezat dus ook een eigen gereformeerde kerk. Echter was in 1804 de predikantsplaats al lang vacant (1793). De predikant van Oirschot deed er al vrij regelmatig dienst. Alleen in Oostelbeers woonden nog enkele gereformeerden.

De kerkelijke gemeente Oirschot ontving dan ook het volgende afschrift:

4 mei 1804 Resolutie van het departementaal bestuur van Brabant d.d. 24 april 1804 nr. 50:

" Daar de gemeente Oost- Middel- en Westelbeers uit een zeer gering aantal bestaat is op voordracht der commissie van justitie en instructie goedgevonden en verstaan te bepalen:

Dat het waarnemen van den dienst in die gemeente door de predikanten van de ring met ingang van 15 mei zal komen te vervallen.

De gemeente Oost- Middel- en Westelbeers zal op die datum worden gecombineerd met Oirschot.

De predikant van de gemeente Oirschot zal in plaats van f 750.- een traktement van f 950.- ontvangen.

Zolang er gereformeerde ingezetenen zullen worden gevonden in Oostelbeers zal de predikant gehouden zijn eenmaal in elke maand de dienst in die gemeente te houden (in Middel- en Westelbeers wonen geen gereformeerden).

De gemeente Oirschot zorgt voor en betaalt ook de voorlezer en voorzanger."

In de notulen van 4 september 1804 lezen we:

" Door de schoolmeester uit de Beerzen J.C.v. Nimwegen is overgedragen al hetgeen tot de kerk aldaar behoort, bestaande uit een register in schaapleere band belopende van den jaare 1771 tot heden toe, behelzende:

1. een aantekening der naamen van de leden tot het gereformeerd kerkgenootschap aldaar behoord hebbende

2. van degenen die aldaar getrouwd zijn

3. van de kinderen die er gedoopt zijn

4. en laatstelijk een aantekening van den ontvangst en uitgaaf der inkomsten van de armen aldaar tot op den 13 july l.l. waarvan het batelijk slot bedraagt 10 gulden en 16 stuivers."

Tevens werden overlegd twee schuldbrieven n.l. no. 7736 groot f 500.- à 3% en no. 7737 groot f 150.- à 3%.

10 jaar nadien werden nog steeds 1 x per maand diensten in Oostelbeers gehouden, 's winters echter niet meer. Het kerkgebouw in Oostelbeers was niet meer in gebruik, maar er stonden nog wel stoelen en banken in. De diensten werden in de woonkamer van de schoolmeester gehouden, die daarvoor een vergoeding kreeg van 12 gulden per jaar.

Wanneer deze diensten gestopt zijn is niet bekend, maar weer 10 jaar later werd vermeld, dat er geen lidmaten meer woonden in Oostelbeers.

In Oirschot was het anders.

Na de omwenteling van 1795 vonden er grote veranderingen plaats ook op bestuurlijk gebied. Alle overheidsdienaren werden tot die tijd geacht de staatsgodsdienst te belijden. Maar in 1806 krijgen we een ander bericht. Het aantal Gereformeerde zielen in Oirschot is dalende, maar bedraagt toch altijd nog meer dan 100.

Het burgerlijk bestuur is samengesteld uit een Schout civiel (RK), een secretaris (Gereformeerd), twee gaarders (een Roomskatholiek en een Gereformeerd), twee gerechtsboden

(een Rooms-katholiek en een Gereformeerd). Van de vier schoolmeesters zijn er drie Rooms-katholiek en een Gereformeerd.

Ook treffen we steeds gepensioneerde militairen in Oirschot aan. Hannes Baumgartner, gepensioneerd soldaat, vraagt in 1812 ondersteuning, omdat hij zijn achterstallig pensioen over 1½ jaar niet heeft ontvangen. Hij zal nu van kosthuis moeten veranderen. De diaconie zal de kostbaas van het pensioen de verzekering van betaling geven. Ook is betrokkene de nodige kleding toegezegd.

Johan Christiaan Memel, gepensioneerd trompetter van de Garde van het Corps van de Prins, heeft bij testament (1814) al zijn goederen vermaakt aan de diaconie-armen. Zijn kleding zal worden verdeeld onder hen die daarvoor het meest geschikt worden geacht. Het zilver zal ten meesten voordeel worden verkocht.

De heer Karel David Sausin verzocht in 1820 aangetekend te worden als lidmaat. Zijn attestatie was tijdens langdurige omzwervingen en het bijwonen van de oorlogstonelen zoekgeraakt. Hij gaf aan, dat hij door ds Jan Janssen te Bergen op Zoom was aangenomen en bij zijn eenmaal afgelegde belijdenis bleef met hart en ziel. De kerkenraad besloot hem in te schrijven. Vier weken daarna werd hij tot diaken gekozen. Vijf en een halve maand later verscheen hij niet op een vergadering, daar hij al weer vertrokken was.

In 1830 heeft de predikant zich verplicht juffr. Menske van Tuyll, huisvrouw van een gepensioneerd luitenant (die de Rooms Katholieke godsdienst belijdt) aan te nemen tot lidmaat, nadat zij zich enige tijd heeft geoefend in de waarheden van de Hervormde godsdienst.

De predikant heeft reden gehad zich te beklagen over de tegenstand welke de heer van den Mark, haar man, heeft aan de dag gelegd en over de bejegening welke de predikant heeft moeten ondergaan. Daarna werd goedgevonden voornoemde mevrouw van den Mark in stilte aan te nemen, dit op haar verzoek en met haar goedvinden.

Daarentegen is den Haag argwanend over de gang van zaken bij de protestanten in het zuiden en stuurt dan ook jaarlijks de volgende brief rond:

"De synode doet een omvraag of de broederen iets bekend is van gebeurde of te vrezen overgang tot het Rooms Katholieke Kerkgenootschap, alsmede van pogingen door de geestelijkheid bijzonder van de godsdienstbelijdenis in het werk gesteld om leden voor haar kerk uit de onze over te halen."

Zover in de notulen vermeld wordt hierop steeds met neen geantwoord.

Door de veranderingen in 1795 voorzag men toch problemen in het zuiden.

Op last van de classes Peel en Kempenland hebben de predikanten T. Rolfs uit Eersel en A.L. Durselen uit Oirschot de volgende regels opgesteld voor het stichten van een fonds tot instandhouding van de openbare eredienst:

1. elke gemeente zal een bijzonder fonds aanleggen en daarin zoveel mogelijk naar vermogen bijdragen
2. de predikanten zullen steeds de gemeente wijzen op het belang van het fonds en steeds opwekken tot milde gaven
3. de inzameling zal als volgt geschieden:
 - a) door kerkzakjes in de dienst, de ene zondag 's morgens voor de armen (zolang er nog voor de armen moet worden gezorgd en deze verzorging niet wordt overgenomen door de staat) en 's middags voor het fonds en de andere zondag 's morgens voor het fonds en 's middags voor de armen
 - b) bij de avondmaalsplechtigheid worden overdekte schotels of ondoorschijnende bекers geplaatst aan beide uiteinden der tafel om daarin de gasten een gift voor het fonds te doen afzonderen
 - c) alle vrijwillige gaven bij doop, belijdenis, komst in of vertrek uit de gemeente en bij sterfgeval of anderszins worden in het fonds gestort.

4. in elke gemeente zullen een of twee vertrouwde personen worden gezocht door de predikant of kerkeraad voor het inzamelen en incasseren
5. de kassier zal van deze penningen jaarlijks een opgaaf doen aan de gedeputeerden op de Paaschclassis
6. de collectanten en kassiers zullen hun moeite gratis en uit liefde voor de godsdienst aan het fonds besteden
7. alle ingezamelde gelden zullen in de boezem van de gemeente blijven en te zijner tijd onder een algemene administratie, bestaande uit predikanten en ouderlingen, worden gebracht om daarover zodanig te beschikken als te rade.

De predikanten hadden dit laatste punt ingebouwd om het voorstel aanvaardbaar te krijgen. Het heeft echter niet mogen helpen. In veel gemeenten werd het voorstel in de kerkenraad niet haalbaar geacht, aangezien het toch al moeilijk was gelden te verwerven voor de gangbare financiële verplichtingen, zoals onderhoud gebouwen.

Maakten de predikanten zich zorgen over de te verwachten terugloop van protestanten in het zuiden des lands, 's lands bestuurders zullen wel klachten hebben gekregen over het niet houden van de zondagsrust, hetgeen resulteerde in een Koninklijk Besluit in 1815. De bepalingen hierin waren:

1. Op zondagen en feestdagen mogen geen beroepsbezigheden worden verricht die de godsdienst zouden storen en ook geen openbare arbeid zonder schriftelijke toestemming
2. geen eetwaren (behalve geringe) en geen koopwaren op markten, straten of openbare plaatsen mogen worden uitgesteld of verkocht; winkeliers mogen ook niet uitstellen of met open deuren verkopen
3. gedurende de tijd voor de openbare godsdienstoefening moeten de deuren der herbergen en andere plaatsen waar drank wordt verkocht gesloten zijn; ook mogen er geen spelen zoals kolven, balslaan of dergelijke plaatshebben
4. geen schouwburgen, publieke danspartijen, concerten en harddraverijen zullen worden gedoogd; plaatselijke besturen mogen uitzonderingen maken, mits na het einde der godsdienstoefeningen
5. politie zal zorgdragen alle hinderlijke bewegingen en geruchten in de nabijheid der gebouwen, tot openbare eredienst bestemd, te voorkomen of te doen ophouden.

Niet alleen in onze tijd, maar ook in vroegere tijden waren er werklozen en problemen daarmee samenhangend, zo blijkt uit een binnengekomen geschriftje uit 1848, voorkomend in het archief van de Hervormde Gemeente. Hierin lezen we o.a.:

"Men zegt de regering en de staatsinrichting heeft de schuld van het aantal berooide huisgezinnen. De lagere standen worden in verhouding tot de hogere zwaarder door de belastingdruk gekweld. In Nederland wordt jaarlijks vijftien miljoen gulden aan sterke drank uitgegeven. 15% van de ingezetenen worden gesteund door openbare instellingen van weldadigheid en juist dat gedeelte gebruikt meer jenever dan de overigen.

Ook wordt gezegd de arbeidslonen zijn te laag. Maar al zouden die verdubbeld worden, velen willen niet werken, kunnen het bij goede bazen niet uithouden en nadat zij van de een naar de ander zijn gelopen wil niemand hen meer hebben. Sommige bedrijven hebben inderdaad weinig werk, waar weer tegenover staat veel werk aan de spoorwegen, droogmakerijen en ontginningen. Jaarlijks komen duizend vreemdelingen hier om turf te maken, gras te maaien en stukadoorswerk te verrichten. Uit Duitsland komen duizenden om bij bakkers, slaggers, in suikerraffinaderijen en andere bedrijven vast werk te zoeken. Tot zelfs uit Italië komen de schoorsteenbouwers. Je ziet lieden zonder werk, die met de armen over elkaar en een pijp in de mond het werk dat de vreemdelingen hier verrichten staan aan te kijken. Het geld uitdelen door

de armenverzorger en de aalmoezen van de ingezetenen hebben al kwaad genoeg gedaan. De arbeidsschuwen worden daardoor nog luier, de verkwisters nog zorgelozer, de dronkaards nog onmatiger. Genezing is alleen mogelijk wanneer wij de armen gewinnen zichzelf mede te helpen, dan slechts kunnen zij geholpen worden."

Of het volgende naar aanleiding van dit geschriftje is weten we niet, maar in een kerkenraadsverslag lezen we:

Besloten wordt het huisgezin van Vliet f 10.- toe te leggen tot aankoop van aardappelen.

De praeses stelt voor aan Arie, zoon van Arie van Vliet, zekere som gedurende drie jaren toe te leggen ter tegemoetkoming in f 100.- 's jaars, die gedurende die tijd zouden moeten besteed worden om hem als schoenmakersleerling te stellen bij den Protestantsche Schoenmaker te Nuenen en zulks uit de diaconiekas f 25.- 's jaars en voor het overige een aanzoek te doen namens de kerkenraad bij de Protestantsche Vereeniging Christelijk Hulpbetoon.

Verder werd nog overwogen om het huis, in huur bij A.v. Vliet, voor een prijs van f 475.- van de wethouder te kopen, maar dit onderwerp is later niet meer ter sprake gekomen.

Het antwoord van de genoemde vereniging luidde:

"Ik heb het genoeg U eerwaarde kennis te geven dat bij het bestuur van het departement Eindhoven der Vereeniging Christelijk Hulpbetoon dezer dagen van de Hoofddirectie het bericht is gekomen dat "tot plaatsing van A. van Vliet" ten Uwent bij den schoenmaker de Ruiter te Nuenen teneinde tot dat ambacht opgeleid te worden ten onzer dispositie gesteld wordt voor een jaar een som van f 75.-.

Met den wensch dat die subsidie zoomede de liefdadigheid van Uwe diaconie ten behoeve van deze jongeling in elk opzicht gunstig mogen slagen heb ik de eer met hoogachting te zijn

de secretaris van het bestuur

Het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw kenmerken zich door een sterk teruglopend aantal protestanten in Oirschot. De kerkenraad had zich al gewend tot de Maatschappij ter bevordering van Welstand om hen van de toestand op de hoogte te stellen, met een dringend verzoek om bij voorkomende gelegenheid de aankoop van een boerderij in de gemeente te steunen. Daarop verzocht de maatschappij mededeling te doen wanneer een geschikte boerderij zou worden aangeboden. In 1901 verklaart de maatschappij zich nog steeds bereid een landbouwhoeve in Oirschot te kopen tot instandhouding van de protestantse gemeente.

Doordat de diaconie in 1923 f 200.- leent aan de vereniging Zonnegloren blijkt er ook een andere correspondentie te zijn. De vereniging Zonnegloren streeft de verzorging van zieken onder de protestanten na.

De secretaris van deze vereniging kreeg van de predikant een brief naar aanleiding van de op handen zijnde verkoop van het landgoed Heerbeek onder Oirschot. "Op dit landgoed met een tamelijk onderhouden kasteeltje (met torentje) zijn nu boerenmensen gevestigd - protestanten - 'n gezin van negen personen en twee roomsche landbouwers. Het geheel is 92 ha groot. De bezorgdheid is dat het landgoed met veel bouw- en weiland in roomsche handen overgaat, waardoor het aantal protestantse gezinnen weer zal verminderen."

Het consortium te Amsterdam, dat de laatste jaren eigenaar is, bestaat geheel uit protestanten. Er zijn geen voorwaarden bekend dat het landgoed in protestantse handen moet blijven. Het kan zijn dat Zonnegloren er werk van maakt, maar de predikant is bang dat zijn schrijven niet zal helpen. Niet alleen wist men zo laat van de verkoop, maar een groot bezwaar is dat het landgoed niet aan een weg ligt en dus ook geen halte heeft aan de spoorlijn van Boxtel naar Best, alhoewel het er maar 10 minuten gaans vanaf ligt. Het waarom van deze laatste zin is, evenals de afloop, ons onbekend.

Aanvulling van een paar protestanten kwam uit een andere hoek. Na het klaarkomen van het met de schop gegraven Wilhelminakanaal werden een paar protestantse brugwachters onder Oirschot aangesteld. Ook onder de arbeiders zullen wel enkele protestanten geweest zijn gezien het volgende bericht:

"Op 8 maart 1922 is overleden onze medelidmaat Johannes van Veen, uit Dedemsvaart afkomstig. Hij was een verdienstelijk en net arbeider aan het Wilhelminakanaal, uit België laatstelijk door de daar heersende oorlog verdreven met zijn roomse echtgenote (die uit een vorig huwelijk vier kinders meebracht). Zij woonden samen alhier op de Molenheide in een z.g. regeringskeet. Hun gezinsleven was zeer gelukkig. Een droevig ongeluk ten gevolge van storm maakte in Best plotseling hieraan een einde. Net een paar dagen tevoren was bewijs van lidmaatschap van onze kerk omtrent hem uit Dedemsvaart verstrekt. Hij werd onder grote belangstelling, zoveel als in de haast betoond kon worden, vanuit het roomsche ziekenhuis te Best begraven op ons protestantse kerkhof. Bij het vreeselijke der zaak is het nog gelukkig dat de weduwe en kinderen (van welke er drie bijna in eigen onderhoud kunnen voorzien) uit allerlei fondsen, ook van de staat, ondersteuning krijgen."

In datzelfde jaar was er nog een bijzonder voorval. Drie lidmaten werden bevestigd en een ervan werd daarna onmiddellijk gedoopt. Dit was volgens de aanwezigen bij de belijdenisdienst in hun tijd nog nooit voorgevallen.

Enkele jaren later gebeurt er weer iets bijzonders. Het was 32 jaar geleden dat een huwelijksinzegening in de kerk had plaatsgevonden. De predikant zegende in 1927 het huwelijk in van zijn twee dochters.

In 1932 wordt in de kerkenraadsvergadering gesproken over twee leden. Vrouw B had bij de winkeliers in Oirschot verteld, dat de diaconie te allen tijde verplicht was de rekeningen te betalen van wie dan ook van de Hervormde Gemeente. Besloten wordt dat, wanneer zij de nota van door haar gekochte kleding ad f 17,50 bij de diaconie inlevert, deze zal worden betaald. Zij zal daarbij echter wel "beduit" worden dat zij geen voorbarige praatjes mag rondbazuinen. Enkele maanden later wordt ook de doktersrekening van het gezin betaald.

In dezelfde notulen wordt gesproken over een dwalende zuster. Enkele maanden later vertellen de notulen dat deze zuster, een lidmate, gehuwd is met een roomse man, hotelhouder van beroep. Deze beiden vatten het huwelijksleven zo "netjes" op, dat ze geen van beiden ooit ter kerke gaan. Het verbaasde de kerkenraad, dat de deken-pastoor dit kon dulden.

Er bestond in die tijd een groot wantrouwen tegen de Rooms Katholieke kerk. Men vond dat Rome een truc toepaste om bij gemengde huwelijken de protestantse partij afvallig te maken. Er werd zelfs gesuggereerd dat het "vrouwelijk geslacht erop wordt afgericht om jonge mans in de strikken te lokken".

Men vond de RK geestelijken slim, want zij dachten niet alleen aan die ene ziel, maar ook aan de ontelbaren die in nageslachten uit zo'n huwelijk kunnen voortkomen.

De toestand van het zielental der Hervormde Gemeente is in het verleden nooit erg florissant geweest. In 1800 waren er maar 105 zielen, waarvan er 13 lidmaat waren, alleen de mannen werden geteld. Het aantal zielen bleef daarna een tijd aardig constant, alleen het aantal lidmaten werd steeds hoger tot 66 in 1860. Rond het jaar 1870 en in 1879 vertrokken veel mensen en alhoewel er ook nog Hervormden in Oirschot kwamen wonen daalde het aantal lidmaten soms met 5 per jaar.

Zo woonden in Oirschot in 1910 nog maar 45 Hervormden, waarvan er 10 lidmaat waren. De komst van Bata en Philips, die beide veel personeel aantrokken uit de rest van Nederland, deed het aantal Hervormden stijgen. In 1930 waren er nog 96 Hervormden, waarvan 16 lidmaat, voornamelijk wonende in Oirschot. In 1945 was dit aantal echter gestegen tot 160, waarvan 42 lidmaat in Oirschot, Best en ook in de Beerzen.

Dit aantal bleef stijgen, voornamelijk in Best. Tot 1970 zien we daar elke vijf jaar een

verdubbeling van het aantal protestanten. Daarna bleef het aantal protestanten in Oirschot, Best en de Beerzen vrijwel constant. Tegen 1980 had Oirschot ruim 50 hervormde lidmaten, Best ruim 200 en de Beerzen meer dan 15.

Door het stijgend aantal Hervormden in Best startte ds Plug uit Nuenen in mei 1942 (Oirschot had toen geen predikant) de contactavonden met jongens uit het Bata internaat en gemeenteleden uit Best. Ook werd dat jaar een kerstsamenkomst bij Bata geregeld. De eerste contactavond werd slechts door 16 personen bezocht, maar in september 1943 waren er 50 bezoekers.

Ook is toen begonnen met godsdienstonderwijs op de Bata opleiding. Hierna steeg het aantal kerkelijke activiteiten vooral in Best gestaag

V. HET BOTERKERKJE VANAF BEGIN 19de EEUW.

Na de overdracht in 1799 is het Boterkerkje wel geschikt gemaakt om erin te kerken en ook was er een en ander gerestaureerd, gezien de aankoop van o.a. 1000 oude leien. Maar in oktober 1802 wordt het volgende bestek opgesteld:

"De besteding geschied voor guldens van twintig stuyvers het stuk. De aannemer zal twee goede borgen hebben ter genoegte van de besteder.

Het werk zal 1 december 1802 klaar moeten zijn. Elke dag dat de aannemer langer werkt zal gekort worden drie gulden.

De aannemer zal het gehele dak van het koor, de leyen en de planken moeten afbreken en voorzichtig naar beneden laten.

De leyen op zijn kant stapelen.

De aannemer moet de leyen in drie soorten sorteren en de witte en de blauwe afzonderlijk houden. Ze moeten met water en een oender schoongemaakt worden en behoorlijk bekappen.

De lichtste leyen moeten boven en de zwaarste onder verwerkt worden."

Echter werd pas op 24 juni 1803 het contract voor het nieuwe dak getekend voor 700 gulden. Bij dit contract hoorde ook het onderhoud voor zes jaar voor 100 gulden. Hiervan werd per jaar 16 gulden 13 stuivers en 5 1/3 penning betaald.

In 1822 was weer een grote onderhoudsbeurt nodig. Drie bestekken werden aanbesteed en gegund. Alhoewel misschien wat langdradig worden hier toch de bestekken in grote lijnen weergegeven om een idee te krijgen wat zich in die tijd afspeelde.

Bestek 1

Het houtwerk moet binnen overpruimd en glad gemaakt worden, alle gaten, reten als ook alle namen die in de kerk op enig hout gesneden zijn opstoppen en gelijk schuren, zodat die na het verven niet meer te zien zijn. Alle gestoelten, zitplaatsen, tafels, banken, zolder, alle glasramen in kerk en koor als ook de deuren van binnen gronden wit, met goed fijngeveven verf gemaakt van best loodwit en lijnolie, en als het droog is nog een maal. Als alles droog is dan alle gestoelten, zitplaatsen, banken, tafels en alle deuren in het gebouw in een houtkleur verven zoals op een plankje zal worden aangewezen. Als dit droog is dan vernissen met blanke barnsteenvernis en de gestoelten nummeren van nummer 1 tot zoveel nummers als nodig is.

De trap naar het orgel twee maal donkerblauw verven.

De vier kolommen met de piedestals onder het koor tot de kapitelen toe gladmaken en opnieuw marbreren. De kolommen rood maken zo zij zijn, de parfimenten en piedestals in dezelfde kleur als tegenwoordig en het ronde bandje dat onder de kolommen is moet opnieuw verguld worden. Aan het andere goud hoeft niets gedaan te worden. De blauwe marmeren lijst boven de kolommen moet eens gevernist worden met mastiek vernis.

"De" orgel van voor in 't gezicht, namelijk het bruin, met barnsteenvernis. Het steuntje voor de preekstoel in dezelfde kleur opverven.

Aan de buitenkant de ramen van kerk en koor wit, de beide deuren eerst blauw en daarna spaans groen oververven. Ook zal de vloer waar zij opgelapt is voor de preekstoel blauw geverfd moeten worden.

Jan Verspeck te Oirschot heeft dit werk aangenomen voor 115 guldens.

Bestek 2

Het hakken van een gat boven de zolder van 4 x 3 voet (120 x 90 cm) van boven toegewijze met sponde zoals het behoort om er een venster voor te hangen, zodanig dat de regen nooit het

plafond zou kunnen benadelen. De zolder moet goed afgeveegd worden en het vuil door het gat naar buiten zodat het niet in de kerk komt. De aannemer moet de hele zolder dwars tegen de planken behoorlijk berieten, als ook de planken tegen de gevel boven de preekstoel en tenminste alle 6 duim (15 cm) een koperdraad moeten leggen, vervolgens volrapen en dan glad pleisteren.

De aannemer zal de houten borden aan weerszijde van de preekstoel moeten afnemen en vervolgens wat lager hangen als het plafond klaar is.

Dit werk werd aangenomen door de metselaar Jan Essens te Oirschot voor 29 guldens.

Bestek 3

Een nieuw staketsel zal moeten worden gezet aan weerszijde van de kerk op een afstand van 16 á 17 voet (ca 5 meter) zoals het oude heeft gestaan. Nodig zijn 36 eiken palen van 6 voet (1.80 m) lang 6 duims (15 cm) hout. Over het kruis en achterkant bewerkt met een ronde kop. En 23 schijven of planken lang 9 voet (2.70 m) breed 7 duim (17 cm) en dik 1 ½ duim (3 cm) behoorlijk naar "den eisch beschaafd".

De palen moeten 9 voet (2.70 m) middel op middel staan, 3½ voet (1.05m) boven de grond. Het gedeelte tot en net boven de grond moet behoorlijk gebrand zijn. De schijven moeten met pen en gat in de palen gewerkt worden en met een houten nagel worden opgesloten.

Dit werk werd uitgevoerd door Jan van den Brand, timmerman te Oirschot, voor 65 gulden.

De bestekken waren opgemaakt en getekend door de kerkvoogd op vellen gezegeld papier van 2 ½ stuiver.

Voor de totale restauratie werd volgens de jaarrekening een gift van f 300.- van Z.M. de Koning ontvangen.

De schilder had trouwens meer werk aan de kerk. Elk jaar sneuvelde er een aantal ruitjes. 1825 was voor hem een druk jaar. In dat jaar is hij 12 x bij de kerk geweest en heeft in totaal 44 ruitjes vervangen, variërende van 2 tot 4 stuivers per stuk. Maar 1834 spande de kroon. Toen werden 44 ruitjes à 15 stuivers per stuk en ook nog 24 boheemse ruiten à 1 gulden en 4 stuivers per stuk vervangen. De glasprijzen waren in 9 jaar tijds dus flink gestegen.

In 1843 lezen we, dat de houten ramen vervangen zullen worden door ijzeren, daar de houten zo versleten zijn dat de ruiten niet meer blijven vast zitten.

Ook de muren in de kerk geven problemen. Elk jaar viel een groot gedeelte van het pleisterwerk van de muur. In 1841 werd het pleisteren niet meer aanbesteed. Men besloot kalk, vlas en koehaar zelf te leveren evenals de arbeid. Een jaar later besloot men de muur eerst te bestrijken met asphalt om de tufsteen, die erg zacht is, voldoende hard te maken om naderhand deze te bestrijken met kalk en tras. Omdat ook de gordijnen in zeer slechte staat waren werd besloten deze te vervangen door nieuwe groene gordijnen.

Ook verder werd de kerk "aangekleed"

Problemen met de verlichting (later genoemd bij de kerkdiensten) heeft baron Sweerts de Landas vermoedelijk doen besluiten koperen blaken (kandelaars) te schenken voor gebruik bij de avonddienst. 15 februari 1846 wordt hij daarvoor schriftelijk bedankt door de kerkvoogd.

Een jaar later schenkt baron Sweerts de Landas, wonende te Nijmegen, de kerk een kanselbijbel. Deze foliobijbel, die zich nog steeds in de kerk bevindt, werd op 20 december 1846 voor het eerst in gebruik genomen. 21 januari 1847 wordt aan hem een dankbrief, ondertekend door de kerkenraad, gezonden.

Tot de inrichting van de kerk behoorde (volgens een lijst uit 1869), behalve genoemde kanselbijbel:

- 1 koperen doopbekken en arm
- 1 glazen kroon
- 62 koperen blaken
- 2 zilveren bekers

- 1 tinnen schenkan
- 1 grote en 2 kleine tinnen schalen
- 1 tafellaken met 2 servetten
- 1 toga en baret.

De toestand van de kerk ging langzaam achteruit. Er was echter steeds te weinig geld in kas voor onderhoud. In 1870 werd besloten 48 gulden uit te trekken voor herstel van kerk en toren. Aanvankelijk dacht men daarna de kerk geheel te herstellen en de kosten hiervan over meerdere jaren te verdelen. Door geldgebrek mislukte dit. In 1880 werd besloten het hoge gedeelte van de kerk af te breken en het lage gedeelte behoorlijk in te richten volgens plan van de architect.

Het genoemde hoge gedeelte was het koor van de kerk en bestond uit drie traveeën, waaraan een afsluiting door drie zijden van een achthoek. Het geheel was ongeveer 15 meter lang. Een travee bleef gespaard (lengte bijna 5 meter) en werd voorzien van een schuin aflopend boerderijdak. In deze achterzijde bevond zich de (hoofd)ingang met een hal. Deze oostgevel kreeg een rond raam en drie halfronde stalramen, een boven en de andere twee ter weerszijde van de deur, die de dichtgemetselde toreningang verving. Daar de architect de kerk lichter wilde maken werden vier kleine romaanse raampjes uitgehakt tot grote namaak-gotische lichtvlakken. Boven de nieuwe ingang werd een gedenksteen aangebracht. Achter de ingang was een hal met aan de rechterzijde een hok voor opslag van o.a. kolen en hout. Aan de linkerzijde was de trap naar het orgel. De orgelruimte met het grote ronde raam bevond zich boven de hal en het berghok De timmerman P.v.d. Pol te Oirschot wilde dit werk uitvoeren tegen het genot van de afbraak zover dit niet nodig was voor de herstellingen en daarbij een betaling van 150 gulden.

Toch vermeldt de post restauratie een bedrag, dat f 145,44 hoger ligt. Hierin zal zijn begrepen het honorarium van de architect en bijkomende verbouwingskosten.

In 1887 werd vermeld, dat de banken van de kerk nodig aan restauratie toe waren en geverfd moesten worden. Binnen en buiten de kerk waren gebreken die nodig hersteld moesten worden. Het volledig herstel zou meer dan f 1000.- gaan kosten. De diaconie werd dringend gevraagd hiervoor geld te reserveren. Uiteindelijk werd voorgesteld een groot deel van het saldo der diaconierekening, zijnde f 600.-, aan het kerkenfonds te schenken ten behoeve van de meest noodzakelijke herstellingen. Er werd hout voor nieuwe banken gekocht voor f 144,39. Het maken kostte f 153.- en het verven f 118,70. Aan spijkers en schroeven werd f 10,60 uitgegeven.

Tot slot werd een ijzeren hek rond het kerkhof en de kerk verzorgd voor f 180,28 en toen was het geld op.

Het jaar daarop ging men zich nog te buiten en werd een gezangboek op de preekstoel gekocht voor f 10,45.

In 1893 kwam er een geschreven brief van de gemeente Oirschot. Men wilde een bout aanbrenge in de Westhoek van de kerk. Aan die bout moest een lantaarn hangen om het postkantoor te verlichten.

Later, in 1896, wordt vermeld dat het uitwendige van de kerk nog steeds niet is opgeknapt. Daar echter geen geld beschikbaar was werd besloten zoveel klimopplanten rondom de kerk te poten dat de muren daarmee geheel bedekt konden worden.

Op een rekening uit 1904 staat het aanbrenge van gegalvaniseerde draad aan de klimop met een uurloon van 10 cent. In totaal f 1,50 .

En zo is het kerkje met het postkantoor nog te zien op een ansichtkaart uit ongeveer 1920.

De reparatie van het torentje kon echter niet worden uitgesteld. De laagste inschrijver krijgt het werk en zoveel mogelijk materiaal dat daartoe geschikt is moet worden hergebruikt. Een paar ingezetenen opperden het denkbeeld om met de reparatie de toren een wat sierlijker vorm te geven. Dit zou kunnen door op de vier hoeken kleine kolommen of zuiltjes te plaatsen. De kerkvoogd wordt opgedragen, indien de uitgaven niet te groot worden, de versierselen aan te

brengen. En zo staat het torentje afgebeeld op voornoemde ansichtkaart.

Aan het einde van 1931 ging een lang gekoesterde wens in vervulling. Het kerkje kreeg een luidklok aangeboden. De klok was besteld bij Petit en Fritsen in Aarle Rixtel. De rekening vermeldt:

luidklok onderdiameter 52½ cm, klokspijs 87½ kilo.
opschrift Soli Deo Gloria
Ned.Herv.Kerk Oirschot
25 dec. 1931

5 jaar garantie f 122,50

ijzeren klokkenstoel, bronzen lagers, stalen
luis, luiRAD, klepel, kogelrollen, luitouw etc. f 52,50

contant betaald door P.M. Overbeeke Oirschot.

Op 25 december 1931 vond in de kerk te Oirschot de overdracht plaats.

Maar een luidklok vroeg om meer. Januari 1932 werd de restauratie van de kerk ter hand genomen. Van het torentje moesten de leien worden afgenomen en na het inbrengen van de klankgaten weer worden aangebracht. Kosten f 9.-. Een nieuwe leidekking op de kerk zou f 790.- gaan kosten.

Een verdere restauratie was dringend nodig en eigenlijk was men hiermede al te laat. Geld was er niet, dus werd subsidie bij kerkelijke instanties gevraagd. De architect had de restauratie van het inwendige van de kerk begroot op f 380.-. Ook wilde men graag een consistoriekamer (in het toenmalige hokje kon net een tafeltje en een stoel staan), waar tevens catechisaties konden worden gehouden. Kosten f 410.-. Eigenlijk moesten de stoelen worden herschikt en ramen worden aangebracht voor een bedrag van f 240.-. Van dit alles kwam niets.

In oorlogstijd gaat er wel eens iets fout. Zo ook in 1943. In de dagbladders stond: "In opdracht van Monumentenzorg zal het Boterkerkje geleidelijk aan gerestaureerd worden. Architect Valk heeft opdracht gegeven de Romaansche venstertjes het eerst weer te herstellen".

De naam Boterkerkje was bij de kerkenraad niet bekend, maar vermoed werd dat hiermee het kleine kerkgebouw van de Hervormde Gemeente (de voormalige O.L.V.kapel) werd bedoeld. De kerkenraad stuurt dan ook direct een brief naar de Rijkscommissie en bureau Monumentenzorg in den Haag. Men bevreemt zich erover, dat pers en lezers van een zo ingrijpende gebeurtenis op de hoogte zijn, terwijl kerkenraad en gemeente van niets weten. Er is zelfs geen enkele tekening bekend. Ook weet de kerkenraad niet waar de middelen voor zo'n ingrijpende restauratie vandaan moeten komen. Tevens vragen zij zich af wie de opdrachtgever zou kunnen zijn.

Monumentenzorg antwoordde, dat de architect een begroting van f 30.000.- had ingediend bij het restauratieplan van 1942. Dit plan was niet goedgekeurd en alleen een bescheiden restauratie was mogelijk, mede in verband met de beperkte middelen der kerkvoogdij. Wel zal Monumentenzorg navragen wie de opdracht aan de architect heeft gegeven. Vermoedelijk is dit toch de kerkvoogdij geweest.

Er was al een fonds om de restauratie te bekostigen, want in de kerkvoogdijrekening komen we jaarlijks een bijdrage van f 150.- van het restauratiefonds van de N.V. Bata tegen. Ook in die tijd treffen we een briefje aan van de Technische Dienst Bouw-, Woning- en Welstandstoezicht. Bezwaar werd gemaakt tegen het bord, vermeldende de regeling der kerkelijke diensten. Geadviseerd wordt het bord te vervangen door een bescheidener bordje, dat tegen de haag of gevel kan worden geplaatst.

Nadat tijdens de tweede wereldoorlog de luidklok was weggevoerd is tijdens de laatste gevechtshandelingen de kerk beschadigd. Deze beschadiging was zodanig, dat het kerkgebouw voor een huwelijksbevestiging op 3 november 1944 niet was te gebruiken en men naar het schoolgebouw in Batadorp moest uitwijken.

De kerk werd voorlopig hersteld en plannen werden gemaakt voor een goede restauratie. Geld was er echter niet. Het duurde zelfs tot 1949 voordat de schade-enquêtecommissie de oorlogsschade van het kerkje had vastgesteld. Deze bedroeg f 1200.- plus f 350.- voor de genaaste luidklok.

Kastekorten waren de oorzaak, dat beslissingen tot het maken en laten plaatsen van een luidklok door Petit en Fritsen tot 1948 en het aansluiten van de kerk op het waterleidingnet tot 1950 werden uitgesteld.

De kerk had in die tijd vaste banken met 60 zitplaatsen. Er waren 16 verende Epeda kussens voor deze banken. Verder stond in de kerk een grote Salamanderkachel met een afschermplaat. Uiteindelijk werd in 1960 begonnen met de restauratiewerkzaamheden onder leiding van ir J. de Wilde. Tijdens de afbraakfase werden opgravingen gedaan door de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. De grondvesten werden gevonden van een klein Romaans koor. Later is dit vervangen door een Gotisch koor. Beide fundamenten zijn buiten de kerk in de bodem gemarkeerd.

Bij de opgravingen werden ook lemen gietvormen gevonden van een zevental klokken alsmede twee gemetselde klokspijsventjes, waaruit werd geconcludeerd dat ook een klokkengieterij in de kerk was gevestigd.

Nadat de restauratie was gereedgekomen is het kerkgebouw op 16 december 1961 feestelijk weer in gebruik genomen.

Na een ontploffing van de oliegestookte heteluchtverwarming werd deze vervangen door een gasgestookte heteluchtverwarming. Door de ontploffing was weinig schade toegebracht aan het gebouw, alleen zat alles onder een dikke vette roetlaag. Uit overwegingen van veiligheid is in 1972 besloten in een bestaande uitsparing in de noordwand van het koor een nooddeur aan te brengen.

De laatste interne wijziging aan het gebouw heeft plaatsgevonden in 1978. De uittrekbare aluminium ladder naar de orgelruimte is vervangen door een vaste trap. Tevens is daarbij ruimte gemaakt voor een klein keukentje en werd ook de toiletaccommodatie verbeterd.

Aan de buitenzijde is de laatste wijziging aangebracht in 1991. Twee symbolen van de wereldlijke rechtspraak, replica's, werden bij de restauratie in de zuidwand aangebracht. Deze, voorstellende een draak en een maalteken, hadden in de noordgevel moeten zitten. De twee stenen zijn verplaatst en in de zuidgevel zijn aangebracht de stenen met het lam en het krukenkruis. Dit is door de gemeente Oirschot verzorgd.

VI. BEGRAAFPLAATSEN.

Totdat Napoleon in 1804 verbood nog langer doden in de kerk te begraven bestonden er bepaalde regels. De kerkhoven waren voor de "kleine luiden", het schip van de kerk voor de adel en de lagere geestelijkheid, het omloop van het koor voor de hoge adel en de voorname geestelijkheid en tot slot het priesterkoor voor de stichters van de kerk, de prelaten en de bisschoppen.

In 1813 heeft koning Willem I het begraven in de kerk weer toegestaan totdat in 1828 een onherroepelijk verbod kwam.

In de St. Pieterskerk was de tombe van de graven de Merode met een zerk van Richard de Merode uit de 16e eeuw. In die tijd waren de Merode's heer van Oirschot. Ook waren zij heer van Geel (België). Opmerkelijk is, dat van de Dymfnakerk te Geel en van de St. Pieterskerk in Oirschot de koren en aangebouwde kapellen gelijktijdig zijn gebouwd en erg veel op elkaar lijken.

"In Noord-Brabant waren de heren van Merode half-heer van Oirschot en van Hilvarenbeek. De laatste Ferdinand van Merode, baanderheer van Merode, burggraaf van Montfoort en markies van Deynse, moest zijn halve-heerlijkheden Oirschot, met het kasteel onder Spoordonk, en Hilvarenbeek in 1672 verkopen wegens schulden. Koper werd Maarten Christiaan Sweerts de Landas, die in dat jaar plechtig werd ingehuldigd. Hij was ridder van het H.Roomse Rijk, Hoogschout van Kempenland en ook president en raad van de stad 's Hertogenbosch" (overgenomen uit de Encyclopedie van Noord Brabant).

Vanaf 1659 komt hij voor in onze lidmatenboeken met vermelding Hoofd Schout in het kwartier Kempenland. Als Heer van Oirschot wordt hij voor het eerst vermeld bij een Avondmaalsdienst in 1674.

Bij de overdracht van de St. Pieter door de Hervormden aan de Rooms Katholieke Kerkgenootschappen kwam het recht van eigendom op de graven ter sprake. Zover men wist was er niemand gevonden die een "eigendommelijk regt op eenig graft" had, behalve de heer L.I.B. Sweerts de Landas op de tombe van de graven van Merode.

In het resolutieboek van de Municipaliteit van Oirschot staat in het verslag van 9 februari 1799:

1. Dat voorn. heer L.I.B. Sweerts de Landas voor zolang de St. Pieterskerk in eigendom bezeten wordt bij 't Rooms Katholieke Kerkgenootschap alhier cedeert en afstand doet van zijn recht op vorengenoemd graf en tombe, zonder daarvoor enige schadevergoeding te vorderen;
2. dat daarentegen de lijken in vorengenoemd graf en tombe liggende, daar zullen blijven, doch dat men deze dieper zal mogen laten zakken en
3. dat aan vorengenoemde heer L.I.B. Sweerts de Landas in eigendom zullen blijven de stenen of zerken met de vier leeuwen der eedergenoemde tombe deel uitmakende, en dat deze tombe vanwege het Rooms Katholiek kerkgenootschap alhier, door iemand deskundig in de grond van de St. Pieterskerk zullen worden ingelaten of gezonken en dat hiervan een door beide partijen getekende akte zal worden opgemaakt.

Van deze overeenkomst heeft men zich niet veel aangetrokken. De zerk is verplaatst naar de hal onder de toren, een plaats waar deze zeker niet hoort. Voorts dragen de zuiltjes met de leeuwen, uitdrukkelijk volgens het vorenstaande het eigendom van een protestant, de doopschaal in de Rooms Katholieke kerk.

Na de verhuizing van de St.Pieterskerk naar het Boterkerkje moesten de Hervormden ook beslissen waar zij de overledenen zouden gaan begraven. Het kan zijn, dat zij al op de hoogte waren van het voorgenomen besluit van Napoleon, maar het kan ook zijn, dat zij hun kerkje te klein vonden, maar in augustus 1799 besloot de kerkenraad al niet in de kerk te begraven. Wel werd besloten om het kerkhof rond de kerk af te palen, zodat daar begraven kon worden.

Eind december werden de tarieven vastgesteld; het begraven van een volwassene ging f 6.-

kosten, een kind f 4.-. Van deze bedragen was de helft voor de kerk en de andere helft voor de koster.

In oktober 1801 was de begraafplaats nog niet afgepaald. Tevens werd toen bepaald, dat naast het erf van logement de Zwaan een voldoende weg moest overblijven en ten behoeve van een ander perceel zou een slagboom worden geplaatst.

Ondanks dat achter logement de Zwaan een voldoende uitweg was voorzien kwam in 1817 de eerste klacht in de notulen. De bewoners van logement de Zwaan veroorloofden zich verregaand misbruik van onze toegevendheid door het planten van bomen en het leggen van mest en hout op ons kerkhof. Ondanks verzoeken bleven de problemen.

Na onderzoek werd in de notulen van december 1821 het volgende vermeld:

Het kerkhof van het kleine kerkje strekt zich uit tot de zuidmuur voor het logement de Zwaan en is afgesloten geweest met palissaden naast de Molenstraat en met een toesluitende slagboom. Deze slagboom werd alleen geopend bij brand voor de aanliggende huisjes en daarna weer gesloten.

Er was geen weg. Dit werd geconcludeerd uit het volgende:

In de dingsrollen der vrijheid van 1 november 1752 staat:

Het verzoek van Johan Somers, herbergier in de Zwaan, om het door hem gemaakte colfbaantje (een harde baan van 20 meter waarop het balspel kolf werd gespeeld) op de grond van het Lieve Vrouwenkerkje met het daaromheenstaande staketsel

(palen, hekwerk), dienende tot bevrijding (bevrijden van overlast) van hetzelfde, in huur te mogen houden voor 2 a 3

schellingen in het jaar ten behoeve van het kerkje of boterwaag te betalen.

Na het schriftelijk rapport van de heren kerkenraad (kerkmeesters) gaan de heren schepenen akkoord met verhuur voor een gulden en vijf stuivers per jaar.

Hij zal langs het voetpad langs de tuin van het kleine kerkje geen takkenbossen mogen leggen. De colfbaan heeft gelegen langs de muur van het logement de Zwaan aan de lange zijde van het kerkje vanaf het zogenaamde "pintjesgelag" tot de Molenstraat.

De omwonenden waren op 28 oktober 1752 gehoord en hadden geen bezwaar. Alleen Dirk van Houten zegt, dat hij benadeeld wordt in zijn tap en winkelnering door het leggen van musterd, waardoor het pad dat toch altijd al nat en slijkachtig is, te smal wordt en de heg aan de andere zijde van het pad steekt (doornen).

In maart 1763 wordt de huur van de colfbaan opgezegd en op 7 juli 1764 wordt Somers gesommeerd alle mesthopen en palen op de grond van het Lieve Vrouwenkerkje op te ruimen, daar deze anders publiekelijk zullen worden verkocht.

Aan de omwonenden, die op 18 september 1774 bij elkaar waren, is aangezegd, dat zij geen brandstoffen zoals mutsaard bonenstaken, erwtrijs, stro of wat het wezen mogt tegen het genoemde kerkje zullen mogen leggen en dat Johan Somers de mesthopen die achter zijn stal op het kerkhof liggen zal moeten ruimen.

Hem wordt wel toegestaan, dat hij voedsel voor zijn beesten naar de deur van zijn stal mag brengen. Tevens mag hij, zowel als de andere omwonenden, vanwege hun krappe "gehuisdheid" een kleine mest- of strooiselhoop of ashoop tegen hun woningen leggen.

De problemen bleven. In februari wordt vermeld, dat de weduwe Somers van het logement op het erf tussen de zuidzijde van het logement en de noodzakelijke balustraden van het kerkhof mest en ander ontuig neerlegt en door ordeloos neergeworpen boomstammen, worteleinden enz. de toegang tot de kerk aan die zijde zo niet verspert dan toch bemoeijlijkt en ontsiert.

De kerkvoogd, vergezeld van een ouderling en een notabele, hebben de wed. Somers van de Zwaan aangezegd al het wanordelijke op het betrokken terrein binnen drie dagen te ruimen. Daar dit geen effect had werd een deurwaarder ingeschakeld. Deze voelde echter niets voor deze zaak, daar het logement eigendom was van de erven Somers, in dit geval de kinderen. Daarna

heeft op verzoek de schoonzoon, de heer v.d. Schoot, controleur te Aarle Rixtel, zich bij de predikant vervoegd tot het treffen van een minnelijke schikking. Deze hield in, dat het eigendomsrecht op het terrein onaangeroerd zou blijven en de bewoners van het logement geen mest etc. op het terrein zouden leggen.

Het kerkhof van de kerk werd in 1869 omschreven als "omzet met mastboompjes en palen met scheden afgesloten met twee hekken met sloten, een aan de Noord en een aan de Zuidzijde. Op het kerkhof bevindt zich een gedenksteen ter eere van wijlen J.Söhngen, 1866, door de kerk in eigendom, met verplichting tot onderhoud, aanvaard. De beide andere stenen (de Lanooy en van Haarst) behoren niet aan de kerk, de laatstgenoemde aan de familie".

Nu bevinden zich nog twee stenen naast de kerk. De een van Johannes Söhngen, geb. 28 juli 1786 en overleden 23 mei 1866, waaronder vermeld:

ruim 40 jaar kostschoolhouder
door leerlingen.

De andere steen van Willem van Haarst, overleden 1853 - 6 okt.

Schoonoord, waaronder vermeld:

Hij sliep op Schoonoord in om in een schoner oord
te ontwaken.

De derde steen werd in 1873 overgebracht naar het nieuwe kerkhof.

Bij de problemen met de Wed. Somers was er nog een ander probleem waarmee men in die tijd te maken had. Er lag nog een besluit, dat na 1 januari 1829 niet meer mocht worden begraven rondom de kerk. Het aanleggen van een nieuwe begraafplaats ging echter boven de financiële draagkracht van de Hervormde Gemeente.

Dus gaat op 15 oktober 1828 een brief naar Gedeputeerde Staten om het kerkhof rondom het Boterkerkje te behouden. Volgens de kerkenraad is het kerkhof in alle opzichten geschikt voor zijn doelstelling. In mei 1829 werd antwoord ontvangen van Gedeputeerde Staten van Noord Brabant: "Daar de begraafplaats in de kom van het dorp, nabij het marktveld en tussen de huizen gelegen is kan deze, gezien de bestaande verordeningen, niet gehandhaafd blijven."

Op 26 augustus 1856 verzoekt de gemeente Oirschot, naar aanleiding van een brief van Gedeputeerde Staten van Noord Brabant, een geautoriseerd uittreksel uit de boeken der Hervormde Gemeente, lopende over de laatste vijf jaar betreffende de daarin voorkomende uitgaven ten behoeve van de doodgraver en alles bevattende wat in die boeken ter zake dier uitgaven voorkomt.

Verder zijn geen ingekomen stukken over de begraafplaats geboekt.

Uiteindelijk kwam in november 1871 bericht van de gemeente Oirschot, inhoudende het besluit van Gedeputeerde Staten van Noord Brabant tot opruiming van het kerkhof bij de Hervormde kerk te Oirschot.

De gemeente Oirschot werd gevraagd een algemene begraafplaats aan te leggen met afscheiding van een gedeelte daarvan t.b.v. de protestanten. Dit had geen resultaat, dus werd op 2 juli 1873 voor f 30.- van de heer J.N.C. Söhngen, kostschoolhouder te Oirschot, een stuk grond gekocht. Dit stuk grond, gelegen tussen de woningen Slingerbos no 7 en 9, dat van noord naar zuid 21 meter en van oost naar west 16 1/2 meter mat, werd al gebruikt als kerkhof. Tevens wordt gekocht de toegangsweg, die wordt gemerkt door aan beide zijden geplaatste hekken.

De predikant te Oirschot heeft als notabel het gekochte aanvaard. In de akte wordt tevens overeengekomen, dat de masten bomen rondom het kerkhof kunnen blijven staan of mogen worden gekapt en tevens dat de huidige aanliggende eigenaar noch toekomstige eigenaren gebruik kunnen maken van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek, dat bomen tenminste twee meter uit de grens geplaatst moeten worden.

Voordat de koop was gesloten werd in februari 1873 als eerste Jhr.C.F. de Lannoy op de begraafplaats begraven. Tezelfdertijd werd zijn moeder, die begraven lag op het oude kerkhof,

overgebracht naar de nieuwe begraafplaats. Beide graven liggen dan ook niet helemaal goed in de rij van de graven en is er bij deze graven een versmalling van het middenpad. De weduwe de Lannoy moet f 20.- betalen voor het begraven van haar man, het overbrengen van de beenderen van zijn moeder en het plaatsen van een grafsteen daarop.

De eerste rekening voor het in orde brengen van de begraafplaats, ingediend door de zoon van de verkoper, werd niet betaald, daar de grond volledig gereed voor begrafenissen zou worden opgeleverd.

Er werd een doodgraver benoemd. In 1874 werd besloten tot het oprichten van een houten lijkenhuis van 2 bij 2 1/2 el. Van de eerste opbrengsten van de begraafplaats zullen een baar en een baarkleed worden bekostigd.

De kerkenraad gaf in maart 1891 opdracht om een smeedijzeren hek te laten maken voor de laan naar het kerkhof. In de notulen van maart 1900 lezen we:

De ondergetekenden Carel Hendrik Ruygrok in hoedanigheid van President en Willem Voorthuis in hoedanigheid van Secretaris van het kerkbestuur der Nederduitsche Hervormde Gemeente te Oirschot verklaren en erkennen bij deze ten gevolge besluit van kerkvoogd en Notabelen in de vergadering van 13 april 1900 dat door Vrouwe Emma Maria Frederica Gevers, weduwe van den Heer Herman Theodoor Prins, zonder beroep te Arnhem voor hare rekening ten name van het kerkhof van de Nederduitsche Hervormde Gemeente is aangekocht een nominaal kapitaal groot vijftienhonderd gulden in het twee en een half percents grootboek der Nationale Schuld. Dat die aankoop door haar is gedaan onder de navolgende voorwaarden tot de vervulling waarvan de ondergetekenden zich in kwaliteit voorgeschreven verbinden dat de Nederduitsch Hervormde Gemeente voornoemd zich eeuwigdurend belast met het onderhoud van het kerkhof der genoemde gemeente en met het onderhoud van de graven, zerken, monumenten en hekwerken betreffende graven waarin zich bloed- of aanverwanten van de vrouwe Prins geboren Gevers zullen bevinden.

Dat het onderhoud van het kerkhof in het algemeen, met andere woorden het schoonhouden der voetpaden, knippen der heggen en het steeds voorzien en onderhouden van bloemen op de graven van de familie Prins zal zijn opgedragen aan Isodore Metmans en Theodorus van Erp zoolang zij leven te Oirschot wonen en daartoe in staat zijn tegen een gezamenlijke jaarlijksche vergoeding van dertig gulden, te betalen in twee halfjaarlijksche termijnen van vijftien gulden en wel den 15 Januari en den 15 Juli van ieder jaar.

Dat aan de eventuele opvolgers belast met het onderhoud dezelfde beloning moet worden uitbetaald.

Dat de meerdere rente van genoemd kapitaal zal worden geplaatst op de Rijkspostspaarbank teneinde daaruit de eventuele kosten van het onderhoud van monumenten, hekken enzovoorts te bestrijden; dat zodra het bedrag van het overschot tot de som van driehonderd gulden is gestegen, het verdere tot een liefdadig doel mag worden aangewend.

Al hetwelk door medeondertekening door voornoemde Vrouwe Emma Maria Frederica Gevers, Weduwe van den Heer Herman Theodoor Prins wordt aangenomen.

Aldus getekend ter respectieve woonplaatsen in de maand april 1900.

Tot 1908 wordt jaarlijks f 30.- betaald aan degenen die het kerkhof onderhouden. Daarna vinden we alleen maar bepaalde onderhoudskosten.

De volgende gevonden rekening uit 1909 was gespecificeerd:

- schoonmaken en lakken hekjes op de graven a f 1,50 per stuk
- zwart geverfde eiken paaltjes (50 x 10 x 5) van ijzeren nummers voorzien en plaatsen op elk graf f 10.-
- lijkhuisje op kerkhof van binnen witten en van buiten teren f 2,50
- graven opmaken en paden aanleggen f 1.-

- steen op het graf van mevr. Corstius schoonmaken en schuren

In september 1910 werd vermeld, dat mevr. Prins een beschikking had gemaakt:

1. een kapitaal groot f 5300.- 2 1/2 % grootboek der National Schuld ten name van het kerkbestuur.

2. de bestaande inschrijving f 1500.- 2 1/2 % grootboek te verhogen tot f 2800.- t.b.v. het onderhoud van het kerkhof.

Onbekend is waarvoor de renten van sub 1 gebruikt mogen worden en voor welke graven die van sub 2 gebruikt kunnen worden.

Vervolgens wordt een duidelijke omschrijving van de taken gemaakt voor de arbeider, die moet zorgen voor het grafonderhoud.

In 1911 werd nog een stukje heide, grenzend aan het kerkhof, van 2,20 are gekocht voor f 40.-.

Het hout dat erop stond werd verkocht voor f 27.- en de heg tussen beide delen werd gesloopt.

Ook werd in die tijd een nieuw reglement op de begraafplaats opgesteld, waarin de prijs voor een eigen graf van f 50.- op f 24.- voor 2 m² werd gebracht. Dit laatste nadat een weduwe de prijs van een eigen graf te hoog vond en daarom besloot een graf te huren voor f 12,50.

Voor het onderhoud van het kerkhof werd ook steeds geld uitgetrokken. Dit bedroeg f 30.- per jaar.

Een uit 1906 gevonden rekening vermeldt:

de hekkentjes zwart maken met witte puntjes om het graf van de heren Moulijn en Kalf en mevr. van Leenhof f 1,75 en het hek zwart schilderen met zilveren punten om het graf van mevr. Corstius-Langeveld f 2.-. De fam. Corstius betaalde in die tijd jaarlijks f 3.- voor het onderhoud van het graf.

Alhoewel de uitweg van het kerkhof uitdrukkelijk in de verkoopakte van het kerkhof was vermeld was deze niet toegepast bij het Kadaster. In 1917 werd op grond van verjaring deze uitweg alsnog ten name gesteld van de Hervormde Gemeente.

Het verzoek hiertoe was mede ondertekend door een zoon van de verkoper, J.N.G. Söhngen, woonachtig te 's Gravenhage.

Bij de stukken van de begraafplaats is ook nog een bewijs aanwezig van de stad Zürich. Dit stuk vermeldt, dat de verzegelde urn met de as van Prof. Carel Matthes, geboren 1826 te Hilversum en gecremeerd 22 februari 1917, werd overgebracht van Zürich over Schaffhausen via Duitsland naar Oirschot.

Ook het kerkhof liep in 1944 oorlogsschade op. Het houten lijkenhuisje was ondermeer vernield. Uiteindelijk kwam op 4 maart 1952 het bericht, dat de oorlogsschade van het kerkhof was vastgesteld op f 265.-.

In verband met de oorlogsschaderegeling kerkelijke gebouwen werd hierover 75% uitgekeerd. Voor het herstel was dus f 199.- beschikbaar. Het lijkenhuisje is niet meer herbouwd.

VII. HET ORGEL IN HET BOTERKERKJE TE OIRSCHOT.

Bij de verhuizing van de Petruskerk naar het Boterkerkje in 1799 (waarover later meer) moesten de hervormden het speciaal voor hen van 1763 tot 1765 gebouwde orgel (op kosten van het gemeentebestuur) achterlaten. Vanaf die tijd hebben zij gezongen zonder orgelbegeleiding. Wel was er een voorzanger.

Toch gaf men de voorkeur aan orgelbegeleiding, want op 2 april 1804 besloot de kerkeraad het volgende:

"De vergadering, in aanmerking genomen hebbende dat de openbare godsdienstoefening bij 't gereformeerde kerkgenootschap alhier, zover dezelve onder andere bestaat in 't gezang, niet weinig zoude verbeterd worden wanneer 't zelve door 't orgelmuziek wierde geaccompagneert, en vernomen hebbende, dat mogelijk voor een zeer redelijke prijs een geschikt orgel voor 't kerkgebouw alhier te Delft te bekomen was, wierde na deliberatie geresolveerd den ouderling Schouw te verzoeken om deswegens bij deszelfs Broeder aldaar te informeren, speciaal of gedachte orgel voor het kerkgebouw alhier zoude geschikt zijn en voor welke prijs 't zelve zoude te bekomen zijn, om daarna te doen als te rade."

Op 20 april al rapporteert ouderling Schouw, dat het gedachte orgel aldaar volgens bericht van een deskundige zeer wel zoude kunnen dienen voor 't kerkgebouw der hervormde gemeente alhier en dat hetzelfde zoude te bekomen zijn voor f 380.- en dat de veranderingen en versterkingen aan hetzelfde f 60.- zouden belopen.

Na verdere onderhandelingen werd op 4 mei bericht: de koopprijs blijft f 380.- en in de plaats van f 60.- voor verandering en versterking komt een bedrag van f 80.-, waaronder begrepen zullen zijn de vacatiegelden voor de organist te Delft, dat het gemelde orgel door hem in orde alhier zal gesteld zijn, het inpakken van 't zelve en 't leveren van de daartoe benodigde kisten, met uitzondering alleen van deszelfs reis- en teerkosten.

Voorts werd de ouderling gemachtigd "het kerkgebouw met alle spoed zodanig te doen prepareren mitsgaders de benodigde stellage te doen vervaardigen tot plaatsing van 't gemelde orgel".

In twee maanden tijds is een balkon gebouwd voor het orgel, het orgel ingepakt en getransporteerd van Delft naar Oirschot en tot slot hier weer opgebouwd.

Op 22 juli 1804 verklaart G.P. Rensener van de heer T. Schouw ontvangen te hebben een som van vijhonderddrieënveertig gulden en vijf stuivers in voldoening van een geleverd cabinetorgel in de kerk van 't hervormd kerkgenootschap te Oirschot, met de transportkosten etc. daarop gerezen.

" Om tot goedmaking der kosten voor de aankoop van het orgel en van hetgeen deswegen aan het kerkgebouw dient gemaakt te worden (247 gulden 18 stuivers en 6 penningen) werd op 28 juni door de vergadering in consideratie gegeven zoveel effecten van nationale schuldbrieven te verkopen als voorstaande kosten circa belopen zullen, mits in deze het belang en voordeel van 't kerkefonds werden in het oog gehouden."

Ouderling Schouw moet een vermogend man zijn geweest. In de notulen van 4 september lezen we: "De prijs van de schuldbrieven is thans zeer laag, zodat het belang van de kerk niet toelaat om van dezelve te verkopen en omdat ouderling Schouw geen middel weet om de benodigde penningen te negotiëren en er door hem reeds bij de f 800.- zijn uitgeschoten tot betaling van 't orgel alsmede aan arbeidsloon als anderzints, bood hij aan de door hem betaalde penningen te suppleren tot f 1000.-mits de vergadering hem daarvoor passende een schuldbekentenis van gelijke som en ten interest van 5%, in te gaan 1 augustus 1804."

Hiermede ging de vergadering akkoord. Toch heeft men vermoedelijk vanwege het rentepercentage nog wat rondgekeken, want op 17 november vermelden de notulen: "Juffr. Anna van Nahuys gaf f 850.- tegen een getekende obligatie, zodat ouderling Schouw contant het

door hem uitgegeven totaalbedrag voor het orgel, zijnde 845 gulden, 2 stuivers en 6 penningen (16 penningen = 1 stuiver) kan worden teruggegeven."

De eerste reparaties aan het orgel kwamen in 1807. Om het orgel in goede conditie te houden werd toen besloten een contract te sluiten voor een jaarlijks onderhoud.

In 1806 was het nieuwe gezangenboek verschenen. De liederen waren gesteld in het gangbare taalgebruik. Behalve de 150 psalmen waren er nu 192 gezangen beschikbaar op hele noten.

" De inwijding der gezangen zal op 1 januari 1807 op gepaste wijze met enige plegtstatigheid geschieden. Verscheidene beminnaars der muziek hadden zich vrijwillig aangeboden om hunne kunstvermogens aan te willen wenden om het aangename en statelijke van dien dag te vergroten."

Aan de leden werd verzocht zelf een nieuw gezangboek aan te schaffen. Voor de kerkenraad en de behoeftigen zal de kerkenraad zelf een aantal exemplaren aanschaffen.

Allart te Amsterdam heeft toegezegd 6000 exemplaren voor de armen gratis te vervaardigen en deze franco te verzenden. Oirschot heeft 8 exemplaren hiervan aangevraagd.

De volgende verandering kwam 63 jaar later, want in december 1868 verscheen de vervolgbundel op genoemde gezangen en werd in Oirschot ingevoerd.

Onderhoud aan het orgel ging gewoon door. Een bestek van 13 september 1822 vermeldt onder andere: "De orgel van voor in 't gezicht, namelijk het bruin vernissen met blanke barnsteen-verniss."

Op 24 november 1841 werd besloten tot een grote reparatie, de blaasbalgen waren versleten. De heren Kam en Vermeulen, orgelmakers te Rotterdam, zullen het orgel in orde brengen met twee nieuwe blaasbalgen met alles wat daartoe behoort, behalve de vracht van 's Hertogenbosch naar Oirschot, voor de prijs van f 280.-.

Uiteindelijk hebben de nieuwe blaasbalgen maar f 220.- gekost.

Op 19 juli 1902 wordt geconstateerd, dat nodig met de orgelreparatie moet worden begonnen ondanks dat geen geld beschikbaar is. Op 5 juni 1904 wordt pas besloten de reparatie van het orgel te gunnen aan de laagste inschrijver P.J. Vermeulen en zonen voor de door hem begrote kosten van f 220.-. Daar geen geld hiervoor aanwezig is en de reparatie toch hoognodig moet worden uitgevoerd zal gepoogd worden het geld hiervoor te lenen bij de diaconie. De eerste helft van de aanneemsom werd in ieder geval betaald in juli 1904, het tweede en laatste deel in januari 1905.

In 1944 heeft zowel de Mariakapel (het Boterkerkje) als het orgel wat schade opgelopen. De schade aan kerk en orgel, getaxeerd in 1949, bedroeg f 1200.-. Daar echter het orgel op de monumentenlijst voorkomt kon de restauratie niet zonder toestemming worden uitbesteed. Ook het aanbrengen van een windmachine werd in 1949 uitgesteld in verband met de kaspositie en de restauratie. De orgeltrapper bleef zijn functie houden.

Voordeel van een restauratie via Monumentenzorg was, dat er ook mogelijkheden waren voor Rijkssubsidie.

Echter de kerk moest eveneens worden gerestaureerd en daarom was het beter beide restauraties op elkaar af te stemmen.

Daarna volgt een correspondentie over jaren. Eindelijk wordt in 1960 begonnen met de restauratie van het kerkje en wordt het orgel opgeslagen bij de orgelbouwer de fa. van Vulpen te Utrecht. Het lukt niet de restauratie van kerk en orgel parallel te laten lopen. Toen dan ook in december 1961 de kerk was gerestaureerd heeft de gemeente zich moeten behelpen met een noodinstrument.

Uiteindelijk kwam in 1965 het rapport gereed. In dit rapport inzake het orgel van de Orgelcommissie der Ned. Hervormde Kerk staat, dat er veel gissingen zijn geweest naar de herkomst van het orgel. Bij de demontage werd op de fundamentbalk in de kleppenkast het aanvankelijk nauwelijks leesbare opschrift ontdekt, waaruit kwam vast te staan, dat het

instrument in 1751 is geleverd door Ludevicus de Backer te Middelburg. Deze orgelmaker was stadsorgelmaker van genoemde stad. Voor zover bekend is dit het enige bekende werk van deze orgelmaker.

Bij een vorige restauratie (of bij de plaatsing in de kerk in 1804) is de toonhoogte een halve toon verhoogd. De stemming zal vroeger ongeveer kamerton zijn geweest.

Wel was op een van de kastdelen het jaartal 1904 zichtbaar benevens de naam van de orgelmaker, die aan het orgel gewerkt heeft, t.w. P.J. Vermeulen te Weert.

De totale restauratie is geschied in de werkplaatsen van de fa. Gebr. van Vulpen te Utrecht., waarna het orgel herplaatst is op de nieuwe daarvoor gereserveerde plaats op het balkon.

De windvoorziening werd nu overgenomen door een elektromotor. Echter de twee schepbalgen werden in tact gelaten, zodat eventueel weer een orgeltrapper zou kunnen worden aangesteld. In ieder geval zal deze geen genoeg meer nemen met een honorarium van f 5.- per jaar, zoals in het begin van deze eeuw werd betaald!

De restauratiekosten van het orgel zouden f 42.000.- bedragen en die van de kast f 7.500.-. Daarboven kwamen nog kosten van demontage, vervoer, opslag, verzekering en plaatsing ruim f 13.000.-, samen f 63.000.-. Dit alles was dus een veelvoud van het bedrag dat het orgel indertijd had gekost.

Nu de bedragen bekend waren konden de aanvragen voor subsidie de deur uit. De Rijksdienst voor Monumentenzorg wilde dit bedrag voor 50% subsidiëren. Hieraan waren wel voorwaarden verbonden:

- a. het orgel moet ter beschikking staan van geleerden en kunstenaars;
- b. de eigenaar is verplicht het orgel ter bezichtiging te stellen zonder heffing van entreegelden.

Daarna werd een subsidieaanvraag gedaan bij de Provincie Noord Brabant en de Gemeente Oirschot. Deze zegden resp. 10 en 30% toe. Toen kon de restauratie in september 1968 aanvangen.

De restauratiekosten stelden de kleine gemeente aanvankelijk voor grote problemen. De Gemeente Oirschot was bereid garant te staan voor een kortlopende geldlening van f 30000.- bij de toenmalige Boerenleenbank te Oirschot, nadat andere pogingen om tijdelijk geld te krijgen waren mislukt.

Zeer gelukkig was men in Oirschot toen de Nederlandse Organisten Vereniging ongevraagd en onverwacht een gift van f 500.- aanbood. Daarna werden ook giften ontvangen van het Prins Bernhard Fonds f 1000.- en van de Vereniging Unitas f 500.-.

Ook de eigen gemeente heeft goed bijgedragen, o.a. door het organiseren van een bazar in 1964, die f 3500.- opbracht.

Dit alles resulteerde in het gereedkomen van het orgel, waarna het op 5 oktober 1969 voor het eerst in de kerkdienst werd gebruikt. Na de definitieve afwerking en stemming kon het op 3 februari 1970 officieel in gebruik worden genomen. Direct daarna, op 12 februari 1970, zond de N.C.R.V. een orgelconcert uit, opgenomen in het Boterkerkje.

Naschrift

De kwitantie van de betaling van het orgel in 1804 met vermelding van de naam van de orgelbouwer, gaf aanleiding om op onderzoek uit te gaan.

Na overleg met de organist, de heer J. Jongepier uit Leeuwarden, bleek deze geen verdere gegevens boven water te kunnen brengen.

Op mijn advies is contact gezocht met de Archiefdienst te Delft. Deze meldde, dat Georg Petrus Rensener was geboren op 31 december 1777 te Delft. Zijn naam wordt verschillend geschreven in de diverse archieven, n.l. Reusener, Ruesener, Rensener (zoals hij zelf tekende) en Rensner. Hij trouwde op 27 september 1801 met L.C. Schoonenberg. Nadien, op 7 april 1805 trouwde hij, inmiddels weduwnaar, met C. Herke (of Sterke). Zijn eerste vrouw is dus voor of tijdens de

bouw van ons orgel overleden. Als beroep staat vermeld Instrumentmaker en stemmer van muziekinstrumenten.

Hij werkte mee aan o.a. de restauratie van het orgel van de Oude Kerk te Delft tussen 1820 en 1830.

Hij was lid van de Lutherse gemeente te Delft en op 26 januari 1801 aangesteld tot organist van die gemeente.

Op 19 juli 1840 is hij te Delft overleden.

Over de herkomst van het orgel waren echter geen gegevens te achterhalen.

VIII. ORGANISTEN.

Organisten kregen in het verleden een vergoeding in natura. Dit traktement werd sinds 1765 als een "uitgaaf of reële last" op het kapittel van St. Pieter te Oirschot, toen nog onder particulier beheer, gebracht. De kapittelgoederen zijn in 1814 verenigd met de administratie van de Nederlandse Domeinen, dus ook de baten en de lasten van het kapittel zijn daarin overgegaan. Sindsdien ontving onze organist J. van Söhngen geen traktement meer.

In 1817 kwam er een besluit van de koning. Het traktement zal worden betaald door de rentmeester van de Domeinen, te rekenen vanaf 1814. Het traktement bedraagt 5 mudden rogge en 3 mudden boekweit per jaar.

Toch bleef het traktement na 1816 weer uit. Dus zond de kerkenraad een rekest naar de koning, waarop antwoord kwam:

" Wij Willem bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje Nassau, Groothertog van Luxemburg enz. enz.

Naar aanleiding van een rekest van de Hervormde Gemeente Oirschot zal Johan Söhngen over de jaren 1817 en volgende worden uitbetaald als organist het traktement, bestaande uit vijf mudden rogge en drie mudden boekweit jaarlijks.

Dit was bij besluit van 18 februari toegestaan. Het zal uit de "Dominiale achterstandte" worden betaald.

Voorts zal onze staatsraad directeur voor de zaken der Hervormde kerk gemachtigd worden voor het inkomen over 1820 en volgende jaren zorg te dragen.

's Gravenhage, 21 november 1821

getekend Willem

vanwege de koning

getekend J.G. de Mey van Streefkerk

In 1908 had men vermoedelijk het idee, dat in Oirschot geen goede organisten aanwezig waren. Aan de predikanten in de regio werd een brief gezonden waarin de vacante organistenplaats werd gemeld. Besloten werd de sollicitanten eerst een proef orgelbespeling te laten afleggen. Het was de kerkvoogdij ter ore gekomen, dat er een vergoeding bestond van ruim f140,- per jaar voor de organist, maar het was onbekend waar dit bedrag vandaan kwam. Uiteindelijk kwam men na veel zoekwerk erachter, dat er een koninklijk besluit bestond van 19 juni 1822 no. 124 en 30 augustus 1822 no. 88, waarin het rijkstraktement van de organist werd geregeld. Voor de betrekking van organist bij de Hervormde Gemeente bedroeg het traktement f 143,26 per jaar, dus niet meer in natura zoals in het verleden.

Voor de beoordeling van de proef-orgelbespeling zouden worden gevraagd de heren A. Somers en J.J. Beliën. Wel werd bezwaar gemaakt door enkele leden, daar beide heren Rooms Katholiek waren en zij niet de gezangen, zoals die in de Hervormde Gemeente werden gezongen, zouden kunnen beoordelen. Het voordeel was, dat zij in de gemeente geen enkele rol speelden en juist als deskundigen betrouwbaar waren. Wel werd besloten geen honorarium te geven, zodat de te bewijzen dienst eenvoudig als beleefdheid hunnerzijds zal worden verzocht.

In de gemeente waren de gevolgen echter direct merkbaar. Een sollicitant uit de eigen gemeente weigert zich te onderwerpen aan de deskundigen, daar die Rooms Katholiek zijn. De kerkvoogdij schrijft hem hierop, dat hij dit als intrekking van zijn sollicitatie beschouwt.

De predikant schrijft de kerkvoogdij, dat ook de kerkenraad gehoord wil worden in de procedure van de benoeming van een organist. Besloten wordt door de kerkvoogdij, dat niet de kerkenraad maar wel de predikant op de hoogte zal worden gehouden over de proef-orgelbespeling.

Aan de kerkvoogdij wordt overgelaten samen met de deskundigen een psalm en een gezang uit te zoeken, die de kandidaten moeten spelen. Uiteindelijk werd Mevr. L.E. Vogel-Nijhuis uit de

eigen gemeente (de waarnemend organiste) gekozen. Zij was door de deskundigen als eerste geplaatst. Het advies van de kerkenraad via de predikant was ook positief.

Vermeld werd nog, dat de als derde geplaatste kandidaat psalm 20 in de zetting van Brands Buys niet kon spelen.

Nu de kerkvoogdij wist, dat het een betaalde functie betrof besloten zij een "Instructie voor den organist" op te stellen:

art. 1 De organist is verplicht in elke godsdienstoefening zijn functie waar te nemen, onverschillig op welken dag en welk uur.

art. 2 Hij is gehouden om de hem door den predikant verstrekte opgave van psalmen en gezangen voor elke godsdienstoefening te volgen.

art. 3 Ingeval van wettige verhindering kan hij zich te zijnen koste door een naar het oordeel van den kerkvoogd geschikt persoon doen vervangen.

art. 4 Bij ontdekking van enig gebrek aan het orgel is de organist gehouden hiervan kennis te geven aan de kerkvoogdij.

art. 5 De organist mag het orgel ook buiten de godsdienstoefeningen niet door een ander laten bespelen dan met goedvinden van den kerkvoogd.

art. 6 Bij overtreding van een of meer der vorige artikelen wordt hij door den kerkvoogd gewaarschuwd en bij herhaling kan hij door het college van kerkvoogden en notabelen worden geschorst of ontslagen.

art. 7 Ingeval van schorsing is hij gehouden de kosten zijner tijdelijke vervanging te dragen.

Tot slot is nog te vermelden, dat in de kerkvoogdijvergadering van 3 juli 1922 tot opvolger van Mevr. L.E.Vogel-Nijhuis de heer S.H.Soethout werd benoemd tot organist.

In "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog"

staat op blz. 151 van deel 5 bij de demonstraties op zondag 29 juni 1941, de verjaardag van prins Bernhard, vermeld:

"In Oirschot leidde de organist in de hervormde kerk, met een oranje bloem getooid, de dienst met het Wilhelmus in."

Hiervoor werd hij veroordeeld. De eis was twee maanden celstraf of een boete van f 100.-.

IX. PASTORIE OIRSCHOT.

De voormalige pastorie is gelegen aan de Koestraat (in 1997 huisnummer 23 en 25) in Oirschot. Het was aanvankelijk één woonhuis met een koetshuis eraan vastgebouwd en een grote achtertuin.

Hoe lang dit huis als pastorie door een predikant is bewoond geweest blijkt niet uit de archieven.

Ten gevolge van de staatsregeling van 1798 wordt de pastorie door de gemeente Oirschot voor twaalf jaar verhuurd aan de predikant ds A.L. Dusselen.

De predikant betaalde f 60.- per jaar voor deze woning. Dit bedrag vond de gemeente veel te weinig, het was lang niet voldoende om alleen al het onderhoud daarvan te betalen.

In 1804 heerste de mening, dat godsdienst niets met de gemeente te maken had. Hierdoor kwam het gemeentebestuur tot het besluit, dat zij niet meer verplicht was een pastorie voor de predikant te onderhouden.

Op 15 september 1804 was de predikant, ds A.L. Dusselen overleden en stond de pastoriwoning leeg. Voor het gemeentebestuur was dit een goede aanleiding pogingen te doen de pastorie te verkopen, maar dit kwam de kerkenraad ter ore. Een liefhebber voor de woning was al aanwezig. Deze zou de hoogste prijs hebben willen betalen, die de hervormden onmogelijk zouden kunnen opbrengen.

De hervormden vonden verkoop van de pastorie aan een derde gezichtsverlies in de Roomse omgeving. Een ouderling wordt gemachtigd met de gemeente in onderhandeling te treden teneinde de pastorie voor de hervormden te kunnen behouden.

Op 17 november 1804 bericht deze ouderling, dat de gemeente de pastorie publiek wil verkopen.

De kerkenraad schrijft de volgende brief:

Aan de Commissaris Generaal der Binnenlandse Zaken.

Overeenkomstig de besluiten van onze Staten Generaal waren de gemeentebesturen der Meijerij destijds verplicht voor de predikanten een "bekwaam" huis en tuin tegen betaling van f 60.- huur te verzorgen. De predikanten zijn vanwege die beschikking steeds in het genot geweest van een pastorie.

Door de noodlottige veranderingen in 1795 waren wij niet alleen genoodzaakt de kerk van Oirschot te verruilen voor een geruïneerd gebouw, wat in orde gebracht moest worden voor de openbare godsdienstoefening. Nu zijn wij ook verplicht de predikantswoning te kopen voor een som van f 2200.-.

Wij hadden gehoopt dat wij door bijstand van vermogenden in staat gesteld zouden worden de pastorie als ons eigendom te mogen beschouwen. Deze hoop werd hoe langer hoe meer verijdeld door het uitputten der aanzienlijken (vertrek uit Oirschot) en het opzeggen van een groot gedeelte van het door ons geleende kapitaal (geleend i.v.m. de aankoop van een orgel?).

Hierdoor zal de pastorie aan het dorp vervallen en zal de pastorie aan derden verkocht worden.

Wij verzoeken U een onpartijdig oordeel in deze zaak en verwachten een gunstige beslissing (d.w.z. dat het dorp de pastorie niet mag verkopen maar moet blijven verhuren).

Er schijnt wat druk van bovenaf te zijn geweest, want het gemeentebestuur schrijft een request aan het Departementaal bestuur van Brabant, waarin wordt vermeld:

"Dat de zoogenaamde Pastoriehuizing binnen hunne gemeente, zolang zij dezelve voor een jaarlijkse huur van 60 gulden hebben moeten geven, tot merkkelijk nadeel van hunne gemeente gestrekt heeft, nademaal zij dezelve met die huurpenningen niet hebben kunnen onderhouden en dat zij geen kans zien om dezelve voor 't vervolg tot een convenable (fatsoenlijke, nette) prijs te kunnen verhuren boven en behalven dat het altijd voor een gemeente nadelig uitkomt soortgelijke panden te hebben. Dat hunne Gemeentenskas daar te booven zo door de zwaare

tauxen (aanslagen in de belasting) als door derzelver quoten (aandeel) die zij gehouden is tot den opbouw van een tugthuys te furneeren (storten van geld) en meer andere oorzaaken merkelyk veragtert (achteropgeraakt) is, dermaaten dat zij zig bezwaard vinden om aan de nodige penningen te geraakken".

Het "Belangschrift van het Gereformeerd Kerkgenootschap te Oirschot, ingeleverd aan de Commissie van Finantie uyt het Departementaal Bestuur van Brabant" begint met:

Burgers, 't heeft Ued behaagt etc. en vervolgt met een zeer uitvoerig schrijven waarin zij aangeven dat zij door de verkoop in een onmogelijke situatie geraken. Het is een soort gezichtsverlies, dat de burgerlijke gemeente de pastorie, die sinds onheugelijke tijden in gebruik was bij het kerkgenootschap, publiek zou verkopen. Het liefst wilden zij de huur gecontinueerd zien voor f 60.- per jaar.

Mocht dit niet gelukken, dan willen wij de zogenaamde pastoriehuizing kopen voor een bedrag dat wordt vastgesteld door drie onpartijdige taxateurs. Een eerdere taxatie van de gemeente gaf een bedrag aan van f 1600.- vrij geld.

Op 26 maart 1805 werd bericht ontvangen, dat de pastorie door de burgerlijke gemeente verkocht mocht worden voor de som van f 2000.-. Deze som moest door het Gereformeerd Kerkgenootschap worden voldaan in twee helften, n.l. het eerste deel binnen drie maanden na 26 maart 1805 en het tweede deel een jaar daarna aan de Gemeentekas. Hiervoor moest de pastoriehuizing met alles wat daarbij behoort, zoals het werd bewoond door de predikant, worden overgedragen in eigendom.

De bedoeling van de kerkenraad is, dat de huur van de pastorie ad f 60.- per jaar wordt betaald uit het predikantstraktement aan de kerkvoogdij. De pastorie zal ingericht blijven ter bewoning door de predikant.

Op 30 december 1805 passeerde de akte. Het protocol berust bij het Rijksarchief te 's Hertogenbosch.

Het gemeentebestuur verkocht aan 't Gereformeerd Kerkgenootschap, vertegenwoordigd door de kerkmeester H. van Voorst een huis, stalling, schuur en hof, groot circa een lop (ruim 15 are) voor de prijs van f 2000.-. Bijkomende kosten waren 87 gulden en 10 stuivers. Op de pastorie rustte een last van drie gulden en tien stuivers, jaarlijks te vergelden aan de Decanie van 't Capittel van st. Pieter. Het geheel was door de gemeente gekocht van de heer L. de Marcq op 29 december 1749. Vanouds werd het al genoemd de "pastoriehuizing".

Het protocol was gepasseerd ter presentatie ten overstaan van schout en schepenen op 30 december 1805.

Nu de pastorie eigendom was geworden kwamen ook de problemen daarvan naar de kerkeraad. In mei 1806 zal het tuinkamertje en de pastoriehuizing opnieuw behangen moeten worden. Vermoedelijk was dat niet gebeurd toen de predikant ds D.W. Wuyster in september 1805 de pastorie betrok. Ook zal de zinkput vooraan in de tuin behoorlijk gerepareerd moeten worden.

In 1807 was er weer een probleem, zo vonden wij in de notulen:

"De predikant vond zig bezwaard over het aantal schoorstenen in de pastoriëwoning wegens de belasting op de schoorstenen en versogt dat de vergadering zodanige schikkingen geliefde te maken als nodig zouden geoordeeld worden om hem van het overbodig getal schoorstenen vrij van belasting te stellen en heeft de vergadering dit voorstel gesteld in handen van den kerkmeester om informatien deszwaangaande te nemen, de vergadering deswegens te berigten en voorts zodanige verordeningen te maken als ten meeste voordeele van het kerkefonds en tot genoegen van den Predikant zal kunnen strekken".

Vervolgens het jaar daarna.

Daar de kerk niet beschikt over een lokaal voor de wintercatechisatie en het te kostbaar is daar een lokaal te maken wordt met de predikant afgesproken, dat hij voor deze catechisatie een kamer van de pastorie beschikbaar stelt tegen vergoeding.

De predikant stelt daarbij, dat hij onbelast wil zijn van de betaling der impotitiën (belasting) op de haardsteden.

In 1812 klaagt de predikant, dat het deur- en venstergeld voor zijn rekening kwam. De kerkenraadsvergadering zag het billijke in van de klacht en zal deze belasting uit het kerkenfonds betalen.

De personele belasting was als volgt samengesteld:

huurwaarde f 11.-, deuren en vensters f 10,12, haardsteden f 12,50, meubilair f 6.- en een dienstbode f 5.- per jaar. Hierboven kwam nog 64% opcenten voor Rijk, Provincie en Gemeente, in totaal f 73,575.

De pastorie was nu wel eigendom van de Hervormde Gemeente Oirschot, maar de lasten bleken toch te hoog. Het kerkenfonds kampte al enkele jaren met tekorten en zelfs de renten van een geleend kapitaal konden niet meer worden betaald (zie ook het hoofdstuk over de kerkekas). In een brief aan het Klassikaal Bestuur wordt het volgende vermeld:

"De toestand van de kerk en de verplichting tot overname van de pastorie heeft ons genoodzaakt een kapitaal van f 3300.- op te nemen. De vrees om gerechtelijk achtervolgt (= vervolgd) te worden neemt toe daar wij de renten niet meer kunnen betalen. Herhaalde malen hebben wij ons tot de Koning gewend met vermelding van de hoge nood bij ons en voorstellende de pastorie te laten overnemen door het Generaal Bestuur. Tot op heden hebben wij echter nog steeds geen antwoord ontvangen.

Wij bevelen onze noden aan bij het Klassikaal Bestuur en verzoeken dit over te brengen aan het Provinciaal Bestuur der Hervormde kerk."

In november 1814 worden nogmaals de problemen rond de pastorie onder ogen gebracht van het Klassikaal Bestuur en wordt het Klassikaal Bestuur gevraagd de verplichtingen, rustend op de pastorie, over te nemen.

Het Klassikaal Bestuur laat niets van zich horen en daarom besluit de kerkenraad een missive te zenden aan de Heer Keuchenius, sollicitateur voor de kerkelijke zaken te 's Gravenhage teneinde aan te dringen op afdoening der zaak.

In november 1820 vermelden de notulen, dat de pastorie deerlijk in verval is geraakt door gebrek aan geld.

"Nu zal een timmerman, een metselaar en een schilder de plannen tot herstel opstellen. Daarna zal met gesloten biljetten ingeschreven worden op het herstel".

Het kwam echter niet direct tot uitvoering. Wel vinden we een paar rekeningen. Een van 6 stuivers voor het 6 x gloeiend maken van een bout om de verf van den dominee zijn huis te doen; 12 stuivers voor een slot met sleutel en 8 gulden en 8 stuivers voor 3 nieuwe fornuyspotten met roosters.

In januari 1822 verklaarde de kerkenraad zich akkoord f 300.- te besteden aan reparatie van kerk en pastorie.

Eindelijk kwam in augustus van dat jaar een kennisgeving van de secretaris van het Provinciaal College van Toezicht op de Hervormde Gemeenten, dat de som van ruim f 299.- ter beschikking ligt, zijnde de toelage die door Z.M. is toegekend voor reparatie van kerk en pastorie, mits aan het Kollege gebleken is, dat deze som besteed wordt tot oogmerk door Z.M. bedoeld.

Bij de komst van een nieuwe predikant in 1834 moest de pastorie weer hersteld en verbeterd worden. Hiervoor had de kerkvoogd f 1057.50½ uitgegeven. Gelukkig ontving de kerkvoogd bij de bevestiging van de predikant van de beide ouders een grote bijdrage ter dekking van het tekort.

Andere problemen waren er ook.

De buurman van de pastorie, de secretaris van de gemeente Oirschot, begon in augustus 1840 met het bouwen van een stal of schuur. Hij had daarvoor de heg, die aan de pastorie behoorde, geroid en op die plaats vier of vijf lagen stenen boven de grond gelegd. Besloten werd om de

koster van de kerk naar de secretaris te sturen om hem "zijn verkeerde handelwijze onder ogen te brengen en hem tevens te manen de zaken weer op de vorige voet te brengen om zo de zaak in der minne te schikken".

Daar de secretaris zich niet stoorde aan het "vriendelijk" verzoek van de koster heeft de kerkvoogd aan het Provinciaal College van Toezicht gevraagd om in regte te mogen ageren tegen de secretaris.

Twee maanden later besluiten Gedeputeerde Staten van Noord Brabant naar aanleiding van het verzoek, ontvangen via het Provinciaal College van Toezicht, hierop niet te reageren, omdat het verzoek alleen was ondertekend door de kerkvoogd en niet door de kerkenraad. Het verzoek werd natuurlijk direct overgeschreven en ondertekend door alle kerkenraadsleden. Toch wordt het verzenden ervan nog even uitgesteld totdat de bewijzen van het eigendom van de heg gevonden zullen zijn.

Drie maanden later zijn de bewijzen aanwezig en het adres wordt in februari 1841 alsnog verzonden met de vermelding, dat de heg aan de westzijde en de stenen muur aan de noord- en oostzijde wettig eigendom zijn van de pastoriewoning en alle anderhalve voet staan van de grond van de burens, op die van de pastorie.

In december 1841 werd de Hervormde Gemeente te Oirschot door Gedeputeerde Staten geautoriseerd "om in regte te ageren tegen de secretaris wegens het door dezelve innemen van een gedeelte gronds behorende aan de Hervormde Gemeente".

Er ging weer een brief naar het Provinciaal College van Toezicht waarin de teleurstelling werd uitgesproken dat Gedeputeerden niet, zoals verzocht, hadden aangegeven dat zij gratis mochten procederen.

Toch wilde het Provinciaal College van Toezicht meer zekerheid in de zaak tegen de secretaris. Zij zonden in juni 1842 een afgevaardigde om met de voltallige kerkeraad te proberen de kwestie in der minne te schikken. De afgevaardigde was niet zeker dat de grond waarop de heg stond tot de pastorie behoorde en hij voerde aan, wanneer de secretaris een goot zou maken aan de stal en het water zou afvoeren zodat het niet meer op de grond van de pastorie zou lopen, hij de zaak om der vrede wil en om geen scheuring onder geloofsgenoten te maken zou laten zitten. De secretaris werd in de vergadering genodigd. Deze bracht een oude transportakte mee, waaruit hij wilde bewijzen dat de omwonenden van de pastorie wel bekend waren, maar niet de eigendom van de planken heining of de muren rondom. De vroegere eigenaar had hem verteld dat de planken heining, die langs de westkant van de pastorie stond, was omgevallen en dat deze vroegere eigenaar de kerkeraad had voorgesteld om de kosten van een nieuwe schutting samen te delen. De kerkenraad besloot toen, volgens die eigenaar, tot het aanbrengen van een nieuwe heg en de betrokken eigenaar wilde hierin niet bijdragen. Deze uitspraak werd door de kerkenraad meteen als bewijs aangenomen tegen de aanspraken op de grond van de heg, terwijl er vroeger ook geen recht was geweest om tegen de schutting te mogen planten of zaaien. Dit laatste zou wel het geval geweest zijn als de schutting gemeenschappelijk eigendom was geweest. De kerkenraad bleef bij de eis, dat het gebouwde van de grond van de pastorie af moest. De afgevaardigde sprak hierop de secretaris op een plechtige toon toe dat "hij gewillig zou overgaan tot hetgeen zijn geweten, zijn eigen overtuiging en zijn eerbied voor de godsdienst hem zou aanmanen".

Anderhalve maand later kwam het bericht, dat de kerkenraad gratis mocht procederen, maar men had graag dat daarmee nog enige tijd zou worden gewacht om de secretaris de gelegenheid te geven zich te melden voor een minnelijke schikking.

In de notulen van de kerkenraad wordt vermeld: Toen de secretaris vernam, dat aan ons verzoek om gratis te mogen procederen was voldaan, schreef hij het kerkbestuur dat hij in de loop van oktober 1842 de schuur zou laten verzetten. Om alle onaangenaamheden te voorkomen heeft de kerkenraad meteen daarna een beukenhaag laten planten op de grond van de pastorie onder

getuigen.

Nu de gemoederen wat bedaald waren kwamen de onderhoudsperikelen. Eerst waren de kozijnen aan de voorkant geschilderd. Maar toen bleek, dat de buitenvensters aan de overzijde opgeverfd werden, werd besloten "de voormuur te laten bepleisteren om aan de pastorie het ontsierend oog te benemen".

Het verven van de vloer in twee kamers kostte toen f 6,25.

Herstellingen aan de volière f 35.-.

Het afbreken en het verplaatsen van het gemak (toilettruimte) van buiten achter het huis naar de stal zal f 14.- gaan kosten. Ook werden toen (in 1848) kozijnen vernieuwd, de oostmuur gerepareerd en het dak en de glazen werden nagezien.

De huishuur voor de predikant bedroeg f 60.- per jaar. De kerkvoogd was gewoon deze huur steeds per vier maanden te vragen. In 1864 kreeg de kerkvoogd van het Provinciaal College een brief waarin het college meldt geen verantwoording van de huishuur over de afgelopen jaren te hebben gevonden. De kerkvoogd speelt de brief direct door aan de predikant, ds H.M.C van Oosterzee, die op zijn beurt direct schuld bekent. De predikant was kennelijk nogal slordig in deze zaken en gaf meteen een gezegelde procuratie (machtiging) af, waardoor de kerkvoogd de pastoriehuur zelf bij de Rijksontvanger ten laste van het predikantstraktement kon innen. De achterstallige huur wilde de predikant liever in termijnen aflossen, daar hij nu hoge kosten had door de uitrusting van zijn zoon, die als scheepsklerk naar Indië zou vertrekken. Ook het huwelijk van zijn dochter kostte hem geld. Ook het Provinciaal College schijnt de predikant berispt te hebben, want de predikant schrijft hen o.a. "een man aan te klagen die van de morgen tot de avond werkzaam is voor zijn waarlijk lief huisgezin is boven mijn krachten."

De kerkvoogd steunt de predikant in zijn brief aan het college en schrijft tot slot dat hij de "lucratieve" post van kerkvoogd ruim veertig jaar heeft waargenomen en het zou hem leed doen dat dit tot ongelegenheid aanleiding zou geven.

Kort daarna overlijdt de kerkvoogd (1866). Zijn opvolger, niet wetende wat er allemaal gebeurd is, vraagt de rekeningen van de kerkvoogd op bij het Provinciaal College. Uit deze rekeningen blijkt, dat alleen over 1860 geen huishuur is verantwoord.

De predikant zegt dat hij toen wel betaald heeft en de nieuwe kerkvoogd geeft aan, dat hij hoogstpersoonlijk de huurpenningen driemaandelijks heeft opgehaald. Dus werden de erven van de overleden kerkvoogd verzocht alsnog de f 60.- te betalen, daar de kerk dit geld niet kon missen. De familie antwoordt woedend. De kerkvoogd geeft aan, dat hij achting en sympathie koestert voor zijn voorganger, met uitzondering van de door hem gehouden administratie over de kerkelijke goederen. Een en ander zou ontstaan zijn door een te hoge ouderdom (73 jaar) of een gebrek aan geheugen of een te grote toegeeflijkheid.

Veel onaangenaamheden hadden kunnen worden voorkomen als betrokkene een paar jaar vroeger was afgetreden.

Uit de nalatenschap van de kerkvoogd zijn een paar jaar later nog rekeningen en verantwoording gevonden over de jaren 1861 en 1862, waarin ook geen huurpenningen worden vermeld. Hoe deze geschiedenis verder is afgelopen weten we niet, daar van de daaropvolgende vergaderingen geen notulen aanwezig zijn.

Op 22 september 1869 werd een overeenkomst gesloten en goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Noord Brabant d.d. 28 januari 1870 G No. 51. Volgens dit contract mocht de Hervormde Gemeente vijf bomen planten voor de pastorie. Voor dit plantrecht moest 5 cent per boom per jaar worden betaald. De overeenkomst werd voor 80 achtereenvolgende jaren gesloten.

De pastorie bleef onderhoud vragen. Nadat in 1870 een bedrag was vrijgemaakt voor herstel werd tien jaar later gemeld, dat de pastorie zich in een zodanige toestand bevond, dat deze onbewoonbaar dreigde te worden. Besloten werd toen de Synode om subsidie te vragen uit het

fonds voor noodlijdende kerken en personen. In 1881 wordt gemeld, dat de synode f 200.- beschikbaar stelt voor het herstel van de pastorie. Daar dit bedrag niet voldoende is zal de kerkenraad worden gevraagd de batig saldi over 1881 en 1882 van de diaconie hiervoor uit te lenen. Ook de Gustaaf Adolf Vereniging werd om subsidie gevraagd. Deze vereniging stuurde in een brief een bankbiljet genummerd AM 9674 van f 100.- en een genummerd AS 2510 van f 50.-. Het resterende bedrag van de subsidie van f 152.-, zijnde f 2.-, werd per postwissel overgemaakt.

De afdeling Dordrecht van de Gustaaf Adolf Vereniging gaf f 10.- voor de bewaarschool. Vermoedelijk werd deze in de pastorie gehouden.

Van de verleende subsidie van f 2000.- werd f 1947,66 uitbetaald, d.w.z. f 2000.- verminderd met het verschil tussen raming en aanneemsom, zijnde f 52,34.

De verbouwing werd openbaar aanbesteed. De hoogste inschrijver vroeg f 4749.-, de laagste f 2811.-. De inschrijver moest bij zijn inschrijving twee borgen noemen en deze moesten ook bij de gunning het bestek mede ondertekenen, alsmede ook de wijzigingen die later achter het bestek werden bijgeschreven. Uiteindelijk werd de verbouwing gegund aan de laagste inschrijver Abraham Bogaarts uit Woensel voor een bedrag van f 3480.-, inclusief bijkomend meerwerk.

Uit het bestek is op te maken hoe de pastorie er in die dagen uitzag. Aan beide zijden van de gang bevond zich een voorkamer. De linker naast de stal was de grootste met 39 m², de andere was 30 m². Van deze laatste kamer moest de lambrizing gedeeltelijk worden vernieuwd, de hoogte hiervan was 75 cm. Ook moest het oude behang worden verwijderd, het doek (waarop het behang geplakt zat) worden hersteld, daarna moest de kamer worden behangen met behang van f 0,70 per rol met daarbij passende randen. Achter de kleine voorkamer bevond zich een tuinkamer van 26 m², een provisiekamer van 6 m² en een doorloop met een trap die (met een zolderluik) in de meidenkamer uitkwam. De tuinkamer moest worden behangen met een behang van f 0,25 per rol. Alle benedenvertrekken waren 3.10 m hoog. In de gang bevond zich een draaitrap van 1.40 m breed naar de vertrekken boven. Aan de tuinkamer was een keuken van 22 m² en daarachter een studeerkamer van 16 m². Deze beide laatstgenoemde vertrekken zijn bij de verbouwing van 1881 afgebroken.

Links naast de grote voorkamer bevond zich een schuur en stal van gemiddeld 5 m breed en 22 m lang. De ingang was toogvormig en ongeveer 3 m breed, ruim voldoende voor paard en koets. Achter de grote kamer bevond zich een doorloop naar de toiletruimte, die in de stal tegen het huis was aangebouwd. Deze toiletruimte is afgebroken bij de verbouwing en verplaatst naar de achterzijde van de gang. De laatstgenoemde doorloop is met het kleine achterkamertje, die zich beide boven de kelder bevonden, omgevormd tot een keuken van bijna 20 m².

In deze keuken werd geplaatst een dubbele pomp voor regen- en welwater. De pomp moest voorzien zijn van dubbel pompijzerwerk met harten en zuigers, twee met koper beklede handgrepen en twee zware koperen kranen. Een hardstenen pompbak van 90 x 60 cm en 10 cm diep te plaatsen op muurtjes en een aanrecht 85 cm hoog, 55 cm diep en 3 m lang.

De 12 m schuur, die buiten het huis uitstak, alsmede de daartegenaanstaande veranda, berghok, buitentoilet en oven werden bij de verbouwing afgebroken.

In de schuur moest onder de trap een bergplaats voor steenkolen en een ashok worden gemaakt.

De veranda werd verplaatst naar de hoek achter de tuinkamer, waar vroeger de keuken was.

Boven werden de drie slaapkamers aan de voorkant wat verbeterd. Aan de achterzijde werden op zolder twee slaapkamers gemaakt, nu voorzien van kleerkasten, en de bedstede naast de meidenkamer werd nu open alkoof. Vanaf de meidenkamer bleef de deur naar de zolder, dus nu naar een slaapkamer. Wel werd de meidenkamer vergroot van 6 naar 10 m² en kreeg een raam.

In het eerste verbouwingsbestek werd de vloer gecementeerd in de vorm en kleur van hardstenen tegels en een aantal raam- en deurorpels werd gemaakt van cement. Het

In Oirschot dreigde de gemeente, gezien de grote woningnood, de pastorie te vorderen als niet voor half januari 1949 met de verbouwing was begonnen.

Van kerkelijke zijde wilde men wel meebetalen aan de restauratie, maar eerst moesten de eigen fondsen (effecten ter waarde van f 8100.-) worden verkocht. Daar de gemeente de jaarlijkse renten eigenlijk niet kon missen werd beloofd, dat de rentederving van f 350- jaarlijks als extra subsidie zal worden verstrekt.

Nadat de financiën zo waren geregeld kon de restauratie van de pastorie beginnen. De pastorie en de tweede woning kwamen eind 1949 gereed.

Voor het koetshuis had de kerkenraad ook plannen. Er was al een vergunning om een protestantse school te starten, maar er waren geen lokalen beschikbaar. Het koetshuis zou daarvoor mooi verbouwd kunnen worden, alleen was er geen geld. De inspecteur voor het onderwijs vond een verbouwing te duur en het gebouw daarvoor niet geschikt. Hij wilde hiervoor dus geen toestemming geven.

Wel bleef de tweede woning gereserveerd voor een te benoemen hoofdonderwijzer.

Begin 1950 meldde de Waterleiding Maatschappij Noord Brabant zich aan als huurder van de woning en van het koetshuis. Het koetshuis moest dan worden opgeknapt, zodat de bovenverdieping gebruikt kon worden als kantooruimte. De verbouwingskosten zouden f 5000.- bedragen en voor een op te brengen huurprijs van f 35.- per maand was het lonend voor de kerkvoogdij om tot verbouwing over te gaan. Maar ook nu weer gebrek aan geld. Op de pastorie was al een hypotheek genomen voor de restauratie, maar de bank wilde geen hypotheek geven op het koetshuis. De diaconie schoot te hulp door op de diaconie-boerderij een hypotheek te nemen en de kerkvoogdij het benodigde geld te lenen. Toen de verbouwing gereed was konden de tweede woning en het koetshuis verhuurd worden aan de Waterleiding Maatschappij.

Op dat moment kwam van de Bouw- en restauratie- commissie f 1000.- binnen ter vergoeding van de (oorlogs)- inventarisschade aan de pastorie. De commissie dacht, dat dit bedrag aan de ruime kant was en vond, dat het restant gebruikt zou kunnen worden om het orgel van de kerk te laten restaureren.

In ieder geval werden toen de houten vloeren van de badkamers in de beide huizen betegeld om lekkage te voorkomen.

Eind 1950 worden weer een aantal kamers opnieuw behangen, daar een predikant was beroepen. Ook zal in de gang van beide huizen een schakelaar voor een buitenlamp worden aangebracht en naar de keuken van de pastorie zal een elektrische kookleiding worden aangelegd.

Daar de overgrote meerderheid van de protestantse gemeente in Best woonde werd naast de kerk in Best een nieuwe pastorie gebouwd. Begin 1966 verhuisde de predikant naar Best en werd, behalve de woning, de pastorie in Oirschot na drie eeuwen bewoond te zijn geweest door predikanten, ook verhuurd als woonhuis.

De onderhoudskosten van beide woonhuizen wogen niet op tegen de huurpenningen en daarom werden eind 1976 beide woonhuizen, inclusief het koetshuis, verkocht aan de huurders.

X. KERKDIENSTEN.

Begin 1800 was het in de protestantse kerken in het zuiden gebruikelijk 's zondags een morgen- en een middagdienst te houden. Avonddiensten waren moeilijk te verwezenlijken gezien de problemen met de verlichting (kaarsen).

Toch werden de middagdiensten 's zomers niet zo goed bezocht. Dit was voor de kerkenraad reden om in mei 1845 te besluiten de "kerkdiensten in de middag om de 14 dagen te laten stilstaan". Ook de kerkdiensten tijdens een tweede feestdag stonden vaak ter discussie.

In 1881 werd besloten, op een schriftelijk voorstel van een ouderling, geen kerkdiensten op de tweede paasdag, tweede pinksterdag, tweede kerstdag en nieuwjaarsdag meer te houden.

De predikant vroeg om begrijpelijke redenen zich buiten de stemming te mogen houden.

Bij de komst van een nieuwe predikant deed deze meteen een voorstel tot herinvoering van deze diensten. Er zal een proef worden genomen. De kerkenraadsleden verwachtten kennelijk niet veel bezoekers.

Bij de komst van de volgende predikant in 1885 werd weer besloten geen diensten te houden op 2e feestdagen. Wel bleven enkele avonddiensten, de diensten op Goede Vrijdag en de nieuwjaarsdienst. Als reden voor het niet houden van diensten werd opgegeven: het betreft hier een kleine gemeente met voldoende godsdienstoefeningen. Te veel diensten leidt alleen maar tot absentie.

In de notulenboeken van de 19e eeuw komen vele verslagen voor van extra kerkenraadsvergaderingen ter toepassing van de "censura morum". In deze vergaderingen werd geconstateerd, dat op de gemeenteleden niets op of aan te merken viel en zij dus allen tot het Avondmaal konden worden toegelaten, waarna de predikant de broederlijke zegen toe bad over de te houden avondmaalsplechtigheid.

In de 18e eeuw was het in Oirschot gebruikelijk, dat een onderwijzer voorzanger en voorlezer in de gemeente was. De veranderde omstandigheden hadden er echter toe geleid, dat in 1806 van de 4 schoolmeesters nog maar één gereformeerd was. Een tijd hierna kwam het moment, dat de combinatie schoolmeester-voorzanger niet meer mogelijk was, daar de schoolmeester beroofd werd van zijn traktement (f 200.-) en zijn vrije woning door het aanstellen van een Rooms Katholieke schoolmeester.

De gemeente bezat geen fondsen waaruit een voorzanger zou kunnen worden betaald. In 1828 betaalt de pas benoemde predikant, ds J.N. van den Zandt, f 12,50 per kwartaal, tegen kwitantie, van zijn eigen salaris als bezoldiging van de voorlezer. De predikant protesteert hier tegen bij het Klassicaal Bestuur.

Op 10 mei 1830 wordt een ministerieel besluit genomen, luidende: " De minister van staat, belast met de Generale Directie voor zaken der Hervormde kerk, ontvangen hebbende het rapport van het classicaal bestuur van Eindhoven van 30 april l.l., waarbij het zeker kennis geeft van derzelfs verrigting om een eind te maken aan de sedert 10 december 1829 aanhangige geschil omtrent de uitkering door de heer J.N. van den Zandt, pred. bij de Herv.Gem. te Oirschot, aan de voorlezer aldaar en zulks ter voldoening aan de dispositie (beschikking) van de 9e feb. 1830, zijnde als nu bepaald.

De jaarlijkse bezoldiging der beide kerkelijke bedienden zal gebracht worden tot de som van f 100.- Dat daartoe vanwege het classicaal bestuur jaarlijks bij de voordracht ter tegemoetkoming in de behoefte voor kerkelijke bediening onder den Classis van Eindhoven de gemeente van Oirschot zal worden voorgedragen ter somme van f 75.- en dat de Hervormde Kerk gehouden de gelden ad f 25.- voor de eene helft zullen worden gebracht door de kerkelijke administratie, voor de andere helft zullen worden gedragen door de predikant van den Zandt. "Dat de koster van deze penningen zal genieten f 55.- zonder gehouden te zijn eenig ander als kosterlijke dienst te verrigten of eenige de minste geldelijke uitgave te dragen. Dat de voorlezer eene jaarlijksche

betaling van f 45.- zal genieten zonder dat hij in den dienst zal behoren te staan door dewelke zijn bediening directelijk in zig sluit".

Maar de geschiedenis herhaalt zich. In een brief aan het provinciaal college van toezicht op de kerkelijke administratie bij de Hervormden in Noord Brabant staat i.v.m. verschillen tussen begroting en rekening het volgende:

"Toen de tegenwoordige Predikant in nov. 1844 alhier kwam werd hem gezegd, dat de verplichting op hem rustte om den voorzanger diensttractement van f 50.- zelf te betalen, hetwelk deze, hoewel met bevreemding, zich liet welgevallen, totdat hij in het volgend jaar ontdekte dat deze last niet op zijn inkomen drukte. Bij ministerieel schrijven van 10 mei 1830 was vastgesteld, dat het traktement van den voorzanger te Oirschot voortaan zal worden betaald

voor 2/4 uit gelden ter beschikking van het Classicaal

Bestuur van Eindhoven ter tegemoetkoming in de kosten van de eredienst

voor 1/4 door de kerk en

voor 1/4 door den Predikant.

In de kerkenraadsvergadering van juli 1859 herdacht de predikant de pas overleden administrerend diaken. Deze diaken was ook voorlezer en voorzanger. Voor het benoemen van een nieuwe voorlezer/-zanger wordt besloten de f 25.- per jaar van het Klassikaal Bestuur niet meer aan te vullen met f 12,50, bijdrage van de predikant, en de f 12,50 van de kerkenraad, maar de laatste twee bedragen te stellen op f 5.- per jaar ieder. Er waren twee aanmeldingen voor het ambt van voorlezer. In de komende vergadering zouden zij beiden een stuk uit de Heilige Schrift lezen. Eén sollicitant trok zich terug. De ander kreeg na het lezen van enkele bijbelstukken de aanzegging, dat hij zich nog meer moest oefenen. 's Daags voor de dienst zou hij van de predikant te horen krijgen welke stukken hij moest lezen. Voor de zekerheid werd de voorlezer benoemd tot het einde van het jaar, waarna bekeken zou worden hoe hij zich in het voorlezen had ontwikkeld.

Eindelijk werd in 1862 de bijdrage van f 5.- (tot 1859 was dat f 12,50) aan de voorlezer uit de eigen middelen van de predikant afgeschaft. Dit bedrag werd nu door de kerkenraad voldaan. In 1871 werd de bijdrage van de classis verminderd met f 5.-. Hierdoor werd het traktement van de voorlezer, dat tot 1859 f 50.- bedroeg, teruggebracht op f 30.- per jaar.

Willem de Graaf, de voorlezer, tevens koster, vertrok in 1875 uit Oirschot. Daarna is geen nieuwe voorlezer meer benoemd. Wel bleef het ambt van koster. Tot kosteres werd toen benoemd de huisvrouw van Bernardus Everardus Zinkhaan, rijksveldwachter te Oirschot. Het traktement werd vastgesteld op f 50.- per jaar. De rijksveldwachters waren ook betrokken bij de kerkdiensten. In notulen van 1903 lezen we dat, ondanks het nadelig saldo, toch besloten wordt de beide veldwachters zoals gebruikelijk elk een nieuwjaarsfooï van f 1.- te geven ter beloning van de surveillance gedurende de godsdienstoefening.

In 1907 werd de verpachting van zitplaatsen afgeschaft, niet zoals de lezer denkt op ideële gronden. Door een overvloed aan zitplaatsen en het kleine getal gemeenteleden, waarvan enkelen door het vervullen van kerkelijke bedieningen recht op vrije plaatsen hebben, heeft het geen zin meer zitplaatsen openbaar te verpachten. Gepoogd zal worden zitplaatsen ondershands te verhuren.

In een later hoofdstuk kunnen we lezen, dat er spanning is in de relatie predikant/kerkvoogd. De eerste tekenen hiervan ontdekken we in 1906. De predikant, net een half jaar in de gemeente, wilde op 11 november 's avonds een kerkdienst houden. De kerkvoogd was ertegen, omdat dit geld kostte voor de verlichting en er zou volgens hem weinig animo voor de dienst zijn. De predikant dacht juist meer mensen te trekken en de extra kosten voor de verlichting zou hij zelf wel betalen. De verlichting van de kerk gebeurde toen met olielampen, hetgeen blijkt uit de rekening: "lampen in orde gemaakt, met olie gevuld en een nieuwe oliebol f 1,50."

Behoudens vacaturediensten in de naburige gemeenten lezen we in de notulen, dat de predikant

op 7 april 1907 wegens familieomstandigheden geen dienst kan doen. Wel was door hem aan de Oosterzee uit Boxtel gevraagd zijn beurt waar te nemen.

Op 25 maart 1909 was er een extra kerkenraadsvergadering op verzoek van ouderlingen en diakenen "tot het indienen ener interpellatie over het geen dienst zijn op zondag 21e dezer". De predikant zette uiteen, dat hij na het plotseling overlijden van zijn moeder dagelijks last had van zware hoofdpijnen. Woensdag was hij op reis gegaan voor verandering van lucht en omgeving. Zaterdag berichtte zijn vrouw, dat met goedvinden van de kerkenraad zondag geen dienst zou worden gehouden. Een ouderling wist echter nergens van. De predikant was zich van geen onwettige handeling bewust. De diaken zette het standpunt van de kerkenraad uiteen en vermeldde, dat zijn toestemming noodgedwongen was geweest. Toch bestond bij de kerkenraad het gevoel, dat de predikant zich te vaak en te lang zonder noodzaak uit de gemeente verwijderde. De predikant zegde verandering toe.

De predikant vraagt en verkrijgt toestemming, zo lezen we in de notulen in 1910, op zondag 23 oktober geen dienst te houden. De koster zal ervoor zorgdragen het alle gemeenteleden bekend te maken.

In 1930 begint het aantal protestanten in Best te groeien. Voor hen is het 1½ uur lopen naar de kerk in Oirschot. Een mogelijkheid zou zijn een onderkomen in Best te huren voor het houden van kerkdiensten en om catechisatie te geven aan de jeugd. Maar een aantal protestanten in Best staat daar onverschillig tegenover. Bij huisbezoek van de predikant bij een van de lidmaten in Best bleek er een automobiel voor de deur te staan. Hiermede werd deze lidmaat door zijn schoonzoon rondgereden. Toch bleef de afstand naar Oirschot voor hem een bezwaar. Later werd besloten de jeugd (en dat waren maar drie jongeren) bij huisbezoek door de predikant leer- en leesboekjes te verstrekken om zich thuis in de zaken van de godsdienst te kunnen verdiepen in plaats van catechisatie.

In 1936 lezen we een ander bericht, waarbij je van alles kunt denken, maar de strekking ervan is onbekend:

"De bijzondere toestand der protestanten op de Batafabriek.

Het is hier vooralsnog onnodig namen te noemen, maar wij laten ons waarschuwen door die ietwat vreemde geruchten welke er rondgaan omtrent de grilligheid van beheer op die fabriek" Het blijkt, dat er een schoolgebouw staat bij de Batafabriek, dat misschien te pas kan komen voor godsdienstige doeleinden. De onderwijzer is protestant.

Door de directie van de Batafabriek in Best is bij de hoofddirectie van de Batafabrieken in Tsjechoslowakije toestemming gevraagd de protestanten gelegenheid te geven zo nu en dan van een ruimte gebruik te maken. Pas in oktober 1943 werd voorlopig op proef éénmaal per twee weken, afwisselend 's morgens en namiddags, in Batadorp een kerkdienst gehouden.

In 1939 was de kantine van de Bata ook al gebruikt voor veldprediking voor de rond Best en Oirschot gelegen militairen. Door geen of bijna geen overleg tussen de legerpredikant en de predikant van Oirschot ontstonden misverstanden, waardoor laatstgenoemde weigerde de kerk in Oirschot open te stellen voor veldprediking. Het Klassikaal Bestuur moest eraan te pas komen en deze verwees naar de Bata-kantine.

De kerkdiensten voor de protestanten bleven, naast die in Oirschot, voor Best in de kantine van de Bata, alleen de frequentie werd opgevoerd, daar steeds meer protestanten in Best kwamen wonen.

Toen in 1951 het schoolgebouw van de protestantse schoolvereniging gereed kwam werden de diensten daarheen verplaatst. Dit duurde tot 1957, toen Best een eigen Hervormd Gemeentecentrum kreeg.

XI. GEMEENTECENTRUM BEST.

Nadat verschillende malen was gepoogd in Best met kerkdiensten te beginnen werd uiteindelijk door de kerkeraad bepaald, dat vanaf oktober 1943 één maal per twee weken in Batadorp een dienst zou worden gehouden. Deze diensten waren op proef en zouden afwisselend 's morgens en 's middags worden gehouden in een lokaal van de Bataschool.

In 1949 kwam men tot de conclusie, dat Best dringend een eigen kerk nodig had. Men liet het oog vallen op een Zwitserse noodkerk. Er was echter een bouwplaats nodig. De Batadirectie wilde hiervoor geen grond afstaan, de gemeente Best deed wel een toezegging. Echter de noodkerk werd elders geplaatst en dus bleef de gemeente kerken in de kantine van de Bata.

In september 1951 zou een drieklassige protestantse school in Best worden geopend en daarvan zou één klaslokaal kunnen worden gebruikt voor kerkdiensten en andere kerkelijke activiteiten.

Een bouwrekening voor de kerk was al geopend. De kerkenraad vond in 1950 dat f 400.-, die o.a. van de Bata reeds was ontvangen, op deze rekening moest worden gestort. Zoiets kan je wel juist vinden, maar de kas van de kerk was leeg en dus kon deze storting niet doorgaan.

Toch werden steeds allerlei fondsen aangeschreven en ook de eigen gemeente deed veel. Zo kwam het in 1955 tot een landelijke rebusactie. De rebus werd gepubliceerd in radio- en weekbladen en gemeenteleden reisden het hele land af om stapels rebusactiekaarten te bezorgen bij postkantoren voor huis- aan huisverspreiding. Een aantal gemeenteleden kwam dagelijks bij elkaar voor het verwerken van de inzendingen. De opbrengst van de bijgeplakte postzegels leverde uiteindelijk het startkapitaal.

Na wat schetstekeningen maakte architect Tybout, zelf kerkenraadslid van de Hervormde Gemeente Eindhoven, de definitieve tekening.

Best bezat in die tijd een bloeiende jeugdvereniging, het Kompas. Deze wilde graag een eigen ruimte hebben. Zelf brachten zij daarvoor gelden bijeen en zo ontstond de huidige vergaderruimte onder in het kerkgebouw.

In 1956 begon de aannemer en op 27 januari 1957 vond de officiële ingebruikname plaats. Totale bouwkosten f 90.000.-. Het grondwerk werd door gemeenteleden gedaan, alsook het maken van avondmaalstafel, kansel, gordijnen etc. Via een busjesactie was hiervoor maandelijks geld ingezameld. Later is daarvan ook avondmaalsstel, serviesgoed en zonwering gekocht.

Daar er steeds kastekorten waren werd een ruimte onder de kerk verhuurd als opslagplaats en de zijzaal eerst aan het Muziek Instituut. In 1963 werd de eerste protestantse kleuterschool erin gevestigd. De rest van het gebouw werd gebruikt voor catechisaties, jeugdclubs, vrouwenverenigingen, koor, gesprekskringen en ook door de stichting de Hoeksteen.

Het gebouw werd wekelijks schoongehouden door een aantal dames en ook de grotere onderhoudsbeurten werden door gemeenteleden verzorgd.

In de begintijd waren er 20 tot 30 bezoekers per kerkdienst en men behielp zich met een harmonium. Na enkele jaren sparen door gemeenteleden kon een elektronisch kerkorgel worden gekocht en later ook een piano.

Na dertig jaren werd het kerkje, zeker voor hoogtijdagen, te klein. Een aantal van 100 kerkgangers was geen uitzondering. In 1992 werd begonnen met het veranderen van het bestaande gebouw en het aanbouwen van een kerkzaal. Ook nu weer waren vele gemeenteleden dagelijks in de weer met puin ruimen, schilderwerk, aanleg elektriciteit en verwarming en alle andere zaken die gemeenteleden zelf konden uitvoeren. Ook het ontwerp voor het interieur is door een van de gemeenteleden verzorgd. Daarbij kwam de dagelijkse koffieverzorging van alle werkers, zowel van de aannemer als gemeenteleden.

Totale bouwkosten f 740.000.-.

In april 1993 werd het nieuwe gebouw in gebruik genomen. In de ontvangsthal is door een

aanduiding in de vloertegels en de bronzen hoektegel het oude gebouw gemarkeerd.

Ook dit gebouw wordt weer net zo intensief gebruikt als het vorige. Ook nu weer wordt het gebouw schoongehouden door gemeenteleden, alleen is nu het aantal dames veel groter. En ook nu wordt het groot onderhoud verricht door gemeenteleden. Tot slot wordt nog vermeld, dat de geplande glas-in-loodramen, voorstellende een regenboog, ontworpen en gemaakt door een van de gemeenteleden, de kunstenaar J.M. van Emst, op 1 oktober 1994 zijn onthuld.

XII. PASTORIE BEST.

Het grootste deel van de Hervormde gemeenteleden woonde in de zestiger jaren in Best. Dit was uiteindelijk de reden om het drie eeuwen oude bolwerk van het protestantisme in Oirschot, met veel pijn, op te geven.

Een nieuwe pastorie in Best werd gebouwd. Niet dat de gemeente ineens over voldoende geld beschikte. Integendeel zelfs. Al vrij snel na de tweede wereldoorlog begonnen enkele Hervormden bij de eigen gemeenteleden oud papier op te halen. Dit ophalen werd in 1964 strakker georganiseerd en kreeg de naam AWBP, actie werkgroep bouw pastorie. Behalve van subsidies zou de pastorie uit de opbrengst van het oud papier worden betaald en dit is aardig gelukt, daar toen in heel Best huis aan huis werd ingezameld.

De grond naast de kerk was al aangekocht door de Hervormde Gemeente en was aanvankelijk bedoeld voor een pastorie en een kleuterschool. De pastorie kon dus gebouwd worden. De architect van de kerk werd gevraagd ook het ontwerp te maken van de pastorie en zo kon in februari 1966 tot aanbesteding worden overgegaan.

De pastorie moest wel aan enkele bijzondere eisen voldoen. De werkkamer moest eventueel kunnen worden gebruikt als kleine vergaderruimte of als catechisatieruimte en moest daarom dan ook wat apart gelegen zijn.

De toenmalige predikant had een antieke kast, die nét iets hoger was dan de in die tijd gebruikelijke hoogte van een woonkamer. Dus werd de woonkamer en daarbij ook alle vertrekken op de begane grond wat hoger dan normaal.

Bij de indeling van de pastorie heeft de toenmalige predikant veel inspraak gehad.

In ieder geval bezit de gemeente nu een representatieve pastorie, waaraan na al die jaren weinig is veranderd. Alleen de kozijnen zijn gerenoveerd en daarbij is de pastorie geheel van dubbel glas voorzien.

XIII. KERKERAAD.

Voordat de gemeente een kerk of pastorie in eigendom had waren er ook geen zorgen over onderhoud. De kerkeraad bestond uit ouderlingen en diakenen.

Bij het in orde maken van het Boterkerkje was echter iemand nodig voor het coördineren van de werkzaamheden, voor toezicht en ook voor financieel beheer. Dit werd door de kerkenraad aan de kerkmeester opgedragen. Deze had einde 1799 nog voor f 400.- aan rekeningen liggen, die hij niet kon betalen. De diakonie leende hem f 300.-.

In 1801 wordt hem gevraagd de onbetaalde rekeningen ter hand te stellen van een ouderling en "gelast om rekening te doen" over de twee jaren van zijn administratie.

Ook nadat de naam en waarschijnlijk ook de bevoegdheden waren gewijzigd (vermoedelijk 1818) bleef het benoemingsrecht bij de kerkenraad.

Nadat de St. Pieter was verlaten, was geen behoorlijke vergaderruimte meer beschikbaar, dus besloot de kerkenraad in 1806 de vergaderingen ten huize van de respectieve leden te houden, te beginnen bij de predikant (die niet aanwezig was bij de besluitvorming) en vervolgens op volgorde van rang (?).

De overheid bemoeide zich niet met de kerkenraadsvergaderingen, maar wel met klassikale en synodale vergaderingen. Zoals in het verleden ook al gebruikelijk was moest volgens een besluit van 1803 van het staatsbewind der Bataafse Republiek toestemming worden gevraagd voor het houden van die vergaderingen. Een of twee commissarissen, benoemd door het bewind, moesten erop toezien dat daar geen politieke zaken behandeld werden ofwel zaken die de openbare zekerheid van de staat zouden kunnen verstoren. De synode moest zelfs ondertekende notulen zenden aan het staatsbestuur.

Tegenover deze controle stond, dat de staat de reis- en verblijfskosten van de afgevaardigden van de kerkenraden en verdere onkosten voor zijn rekening nam.

Behalve deze regeling was er ook een "Regelement op de administratie der kerkelijke fondsen en de kosten van de eredienst bij de Hervormde Gemeenten in Noord Brabant". Paragraaf 2 hierin handelt over de verplichting tot aanvaarding van kerkelijke benoemingen.

Art. 62 luidt: Elk die tot het hervormd kerkgenootschap behoort en op een wettige wijze benoemd zijnde in enig kollege van kerkelijk bestuur, hetzij als kerkvoogd of notabele, hetzij als ouderling of diaken, is verplicht zich deze benoeming te laten welgevallen indien geen gewichtige redenen hem daarin verhinderen. Wel was het mogelijk zich uit te kopen. Voor Oirschot was het bedrag gesteld op f 25.-, voor grotere plaatsen f 50.-. Wanneer iemand voor de tweede keer weigerde werd het bedrag verdubbeld.

Als gewichtige redenen van verhindering werden genoemd:

- het bekleden van bepaalde posten
- leeftijd 45 jaar en ouder voor diakenen en 70 jaar en ouder voor de overige ambten
- lichamelijke ongesteldheid
- vijf of meer minderjarige onverzorgde kinderen
- de last van twee voogdijen of
- directie voeren van godsdiensthuisen en andere instellingen van weldadigheid.

Hij die de uitkoop heeft betaald is wel verkiesbaar, maar mag de eerste vijf jaar daarna weigeren. Iemand die voor de derde maal wordt benoemd mag bedanken.

De bepaling tot uitkoop van ouderling of diaken werd in 1857 door de koning ingetrokken. De kerkenraad van de Hervormde Gemeente Oirschot was koninklijk goedgekeurd. De invloed van hogerhand en ook de betrokkenheid daarbij was dan ook vrij groot.

Geen van de leden van de kerkenraad ontvangt enige beloning voor zijn werkzaamheden, maar hem zal een "gedistingeerde" zitplaats in de kerk zonder betaling worden toegestaan.

Een uitzondering hierop was het kopiëren van stukken van en voor kerkelijke vergaderingen.

Hiervoor stond een maximale vergoeding van 10 cents per bladzijde, mits deze minstens 25 regels van elk tenminste 12 lettergrepen bevatte.

In 1830 waren de omstandigheden waarin het vaderland zich bevond (onafhankelijkheidsverklaring van België - tiendaagse veldtocht - verdediging van de zuidelijke landsgrenzen) zodanig, dat beide diakenen zich verplicht voelden zich vrijwillig in krijgsdienst te begeven overeenkomstig de algemene uitnodiging, door Z.M. de Koning gedaan. Beiden gaven hun taken voor onbepaalde tijd in handen van de predikant en ouderlingen.

Drie jaar later blijken beiden nog steeds in vrijwillige dienst te zijn. Een van de diakenen verzoekt in 1836 bij nieuwe benoemingen niet meer op hem te rekenen. Van de andere diaken werd tot dan toe niets meer vernomen, dus besloot de kerkenraad twee nieuwe diakenen te benoemen.

De vervanging van ouderlingen en diakenen werd steeds uitgesteld wegens voornoemde oorlogsomstandigheden. Ook kerkenraadsvergaderingen vonden niet regelmatig plaats. Er zijn vele lege pagina's in het notulenboek in die tijd. Hiervoor wordt geen reden opgegeven. Vermoedelijk waren zij bedoeld naderhand alsnog notulen uit die tijd op te tekenen of om verslag te doen van gebeurtenissen of aantekeningen te maken over genomen besluiten.

Niet alleen de diakenfuncties werden door ouderlingen waargenomen, maar ook de functie van kerkvoogd.

Vanaf de intrede van ds van den Zandt zijn vele notulen alleen door hem ondertekend.

Er waren voortdurend troepen gelegerd in en om Oirschot. Voor hen was er 's zondags om 7 uur dienst. De gemeente ging om tien uur ter kerke.

Gebeurde het beroepen van een predikant en de benoeming van ouderlingen en diakenen door de kerkeraad, in 1871 kwam hierin

verandering. Acht van de 14 aanwezige mannelijke lidmaten (de vrouwelijke lidmaten hadden geen stemrecht en er waren in totaal 16 mannelijke lidmaten in de gemeente) besloten, dat dit in het vervolg door de lidmaten zou worden gedaan. Ook werd besloten dat de kerkvoogdij, behalve uit de kerkvoogd, zou bestaan uit 1 notabel (meestal de predikant), benoemd uit de kerkenraad, en twee notabelen te benoemen door de stemgerechtigde lidmaten.

Tevens besloot men een huishoudelijk reglement op te stellen. Hiertoe werd door de kerkenraad vast beslist de diensttijd van ouderlingen en diakenen te stellen op twee jaar en niet meer op 4 jaar. De administrerend diaken zou telkens voor één jaar worden benoemd. Tevens zou de bepaling worden opgenomen, dat twee kerkenraadsleden elkaar niet nader mochten staan dan de vierde graad van bloedverwantschap.

Aan het einde van het jaar was de verkiezing van ouderlingen en diakenen aan de orde. Twaalf van de 16 stemgerechtigden waren aanwezig. Daar de predikant de verkiezing van een bepaald gemeentelid voorzag, was hij vooraf naar hem toe gegaan om hem te bewegen een benoeming tot ouderling niet aan te nemen. Dit omdat hij nagenoeg nooit in de kerk kwam. De ouderling werd gekozen en nam de benoeming toch aan.

Bij de verkiezing van nog een ouderling en een diaken werden twee familieleden gekozen. De voorzitter ging met de kerkenraad in conclaaf. Besloten werd om de rust in de gemeente te handhaven en het besluit inzake bloedverwantschap in te trekken. De dag erna schreef de langstzittende diaken zijn ontslagaanvraag. Dit bracht de voorzitter in moeilijkheden. De gekozen ouderlingen en diaken waren nog niet bevestigd en met slechts twee diakenen, waarvan één aftredend was, achtte hij zich niet bevoegd beslissingen te nemen.

Dus schreef hij het Klassikaal Bestuur met het verzoek de taken van de kerkenraad over te nemen. Het Klassikaal Bestuur weigerde dit, waarna de predikant 10 dagen na de laatste vergadering weer de lidmaten bijeen riep. Slechts 7 stemgerechtigden kwamen opdagen, maar zij kozen wel een diaken.

De predikant voelde zich ongelukkig met de situatie en schreef een week na nieuwjaar alsnog

een bezwaarschrift tegen de gekozen ouderling. De nog zittende diakenen, nu optredend als kerkenraad, besloten dit bezwaarschrift door te zenden aan het Klassikaal Bestuur met hun opmerking erbij, dat het bezwaarschrift hun gegrond voorkwam en dit terwijl zij als kerkenraadsleden daarover toch niet meer gehoord konden worden in verband met hun aftreden. Weer een week later werden de nieuwe kerkenraadsleden bevestigd, behalve een ouderling, die bericht gaf op de betreffende datum verhinderd te zijn.

Enkele dagen later kwamen de nieuw-bevestigde kerkenraadsleden met de predikant bijeen ter bespreking van het bezwaarschrift en het antwoord hierop van het Klassikaal Bestuur. Een ouderling zei hierop: "Wij hebben met algemene stemmen besloten "de bezwaarde" tot ouderling te kiezen. Hij is een goed kerkganger, hij denkt christelijk en op zijn zedelijk gedrag valt niets aan te merken. En als hij dan een enkele keer mist bij de openbare godsdienst tegenwoordig te zijn, dan geldt dit ook voor de predikant, die ook weken achter elkaar niet in de kerk verscheen toen hij ziek was, en de vorige ouderling kwam nooit ter kerke."

Hierop antwoordde de predikant: De gewezen ouderling kwam inderdaad 's winters niet ter kerke wegens zijn lichaamsgestel, doch 's zomers wel. De predikant wilde wel toegeven, dat de gemaakte opmerking ten opzichte van de gewezen ouderling terecht was en dat dit juist de reden was van het ingebrachte bezwaar. Verder werd over het zedelijk gedrag in het bezwaarschrift niet gesproken en wat het christelijk denken betreft wilde de predikant zichzelf maar ook de kerkenraadsleden de bevoegdheid ontzeggen hierover te oordelen. Hij liet de verklaring, dat "de bezwaarde" slechts een enkele maal de kerkdienst gemist had voor rekening van de ouderling. Zijn eigen kerkgang liet hij onbesproken.

Een diaken verklaarde, dat "de bezwaarde" de afgelopen drie maanden niet ter kerke was geweest. Daarvoor echter wel, want na de kerkdienst liepen zij samen richting huis. Wat betreft het voorbeeld van de gewezen ouderling merkte de diaken op, dat betrokkene wel trouw ter vergadering kwam, maar dat er verschil is tussen het stilzitten in een kerkbank en het regelmatig heen en weer kunnen lopen tijdens een vergadering. In het algemeen vond de diaken "de bezwaarde" geen slechte kerkganger, maar hij kon niet aangeven hoe vaak hij afwezig was. Dit kon de predikant ook niet en dus kon van "de bezwaarde" met geen mogelijkheid worden gezegd "een bekend voorstander van de openbare godsdienst" (art. 3 van het reglement der kerk) te zijn. "De bezwaarde" was de eerste zomer van zijn verblijf alhier (1870) een trouw kerkganger, later liet hij zich zelden zien. De diaken vroeg of het ter kerke komen dan het enige was waarnaar men iemands voorstaan van de godsdienst had te beoordelen.

De predikant antwoordde, dat het hier niet de vraag betrof naar iemands belangstelling in of voorstaan van godsdienst, maar van de openbare godsdienst.

Hierna besloot de kerkenraad met algemene stemmen, behalve die van de predikant, het Klassikaal Bestuur het volgende antwoord te zenden: "Ouderling en diakenen stemmen niet in met het bezwaar. De bezwaarde kan alleszins aanspraak maken op de naam van een bekend voorstander van de openbare godsdienst te zijn."

De predikant gaf te kennen, dat men door dit antwoord hem in het licht stelde van onwaarheden te hebben geschreven. Verder meldde hij nog nadrukkelijk, dat er geen persoonlijke beweegredenen tegen "de bezwaarde" waren, maar dat hij dit alleen gedaan had in het belang der gemeente.

Nadat het schrijven aan het Klassikaal Bestuur was goedgekeurd gaf de voorzitter te kennen, dat hij zijn emeritaat zou aanvragen.

Het Klassikaal Bestuur stuurt drie maanden later kerkvisitatoren. Zij meldden ter kerkenraadsvergadering het gegrond verklaren van het bezwaarschrift. Het Klassikaal Bestuur zal de goedkeuring op de benoeming van "de bezwaarde" weigeren. Verder gaven zij de predikant te rade zich uit de gemeente terug te trekken. Twee maanden later ging de predikant met emeritaat onder gepaste toespraken.

In dezelfde tijd komt een schrijven aan de kerkenraad van de Algemene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, luidende: De maatschappelijke orde is in gevaar verstoord te worden door woelingen in het volksleven. Het moeilijk lot van de meesten, die door handenarbeid in hunne dagelijksche behoeften en in die van hun gezin moeten voorzien wekt meer dan vroeger een geest van ontevredenheid en van verzet tegen eene maatschappelijke ordening, die het tot zooveel ontbering bij zoo weinig wezenlijk levensgenot verplicht.

De sociale quaestie moet haar eigen, natuurlijke oplossing vinden. De kerkeraden wordt aangeraden in hun werkkring bijzondere middelen aan te wenden om de zedelijke godsdienstige belangen bij den arbeidenden stand te bevorderen.

Aangeraden wordt een proef te nemen met samenkomsten, alleen voor mannen, op een geschikt uur voor den arbeider, waarin de maatschappelijke vraagstukken uit godsdienstig oogpunt zullen worden behandeld. Belangstellende gemeenteleden zouden opgewekt kunnen worden om de arbeider op te zoeken en hem te dienen van goeden raad.

Ook verspreiding van degelijke volkslectuur komt in aanmerking.

In 1881 werd aangeraden een adres aan de respectieve spoorbesturen te zenden in verband met de materiële en morele toestand van het bij spoorwegexploitatie werkzame personeel, het dringend belang van de regelmatig te verlenen vrije zondag.

Met een krappe meerderheid was in 1871 door de stemgerechtigden beslist, dat de benoeming van kerkenraadsleden door hen zelf zou worden gedaan. Na 10 jaar moest hierover weer in een stemming worden beslist. De opkomst was minimaal en met 3 stemmen voor en 2 tegen werd besloten voortaan de kerkenraad de kerkenraadsleden te laten benoemen, evenals het beroepen van een predikant. Een tweede stemming was nodig, wederom was geen 2/3 van de stemgerechtigden aanwezig, en de kerkenraad kreeg de volmacht tot beroepen en benoemen. Door ziekte kon de predikant de kerkenraad niet voltallig maken. De kerkenraad bestond uit de predikant en een diaken. Het Klassikaal Bestuur, doende wat des kerkenraads is, benoemde twee ouderlingen en een diaken.

Bij de eeuwwisseling lezen we weer, dat de kerkenraad niet meer was aangevuld wegens te weinig kiesgerechtigde lidmaten. De kerkenraad bestond toen uit de predikant en een ouderling. Na overleg met het Klassikaal Bestuur werd door de kerkenraad een ouderling en een diaken voorgesteld aan de vergadering van stemgerechtigde lidmaten. Beiden werden gekozen.

Nadat in het verleden de predikant meestal de notulen schreef werd in 1906 een diaken als scriba van de kerkenraad gekozen. Betrokkene maakte wel bezwaar wegens drukke werkzaamheden, maar aanvaardde toch het ambt.

Aan het einde van dat jaar wordt tijdens een vergadering een ouderling gekozen. Twee kerkenraadsleden worden afgevaardigd om betrokkene van zijn benoeming in kennis te stellen. Zo lang wordt de kerkenraadsvergadering geschorst. Na verloop van korte tijd komen beide heren terug met een schriftelijke verklaring, dat de gekozene zich de vererende benoeming gaarne zal laten welgevallen. Een jaar later herhaalt zich dit na de verkiezing van een diaken.

In 1910 moest tussentijds een diaken worden gekozen. Maar wat moet je doen als de voorgestelde in Best woont en een gedeelte van de kerkenraad hem niet kent. Besloten wordt om nadere inlichtingen in te winnen en wel bij zijn vroegere chef, waarbij betrokkene als klerk der Staats Spoorwegen in Zevenbergen had gewerkt. Veertien dagen later wordt het antwoord ontvangen en betrokkene wordt benoemd. In de daarop volgende vergadering was betrokkene al niet meer aanwezig, hij was vertrokken.

De tienjaarlijkse stemming moest in 1911 weer worden gehouden. Op de lijst van kiesgerechtigde manslidmaten kwamen nog maar 7 namen voor: 6 lidmaten verschenen op de stemming, 3 stemden voor en 3 tegen, zodat het benoemingsrecht bij de kerkenraad bleef.

Nadat in 1873 al een reglement op het beheer van de kerkelijke goederen met daarin de bevoegdheden van de kerkvoogd en de notabelen was opgesteld, miste men al lang een

plaatselijk reglement. Eindelijk werd in 1906 een commissie samengesteld, bestaande uit de predikant en een diaken, om een concept te schrijven. Op een vergadering in 1907 deelde de voorzitter mee, dat het werk onderhanden is en veel goeds belooft.

Bij het uitschrijven van een extra vergadering bleek wederom het gemis van een dergelijk reglement. De commissie zal nu de zaak eens ernstig ter harte moeten nemen en spoedig een concept ter tafel moeten brengen.

In 1911 was het klaar, maar op de eerste vergadering kon het niet worden behandeld, daar de "vader" van het concept niet aanwezig was. In de daaropvolgende vergadering werd het concept voorgelezen en na enkele wijzigingen en redactionele veranderingen in zijn geheel goedgekeurd.

Het reglement wordt overgeschreven en ter kennisgeving gezonden aan het Klassikaal Bestuur.

In 1923 wordt een nieuw kerkelijk reglement op de benoeming van kerkenraadsleden van kracht. Een vergadering van kerkenraad met kerkvoogdij wordt belegd waarin wordt besloten een nieuwe lijst van stemgerechtigden, waarin ook de namen van de vrouwelijke lidmaten zijn opgenomen, samen te stellen. Deze lijst was nodig omdat bij de komende verkiezingen van kerkenraadsleden ook de vrouwen stemrecht hebben.

In de zaak van beheer moet de gemeente nu zelf beslissen of zij op dit terrein ook de toetreding van vrouwen als stemgerechtigden wenst.

Het plaatselijke reglement werd aangepast en ook aangepast aan de kerkenraadsbesluiten inzake het vrouwenkiesrecht en in 1928 vastgesteld.

Ondanks voornoemde aanpassing ging men er in 1940 van uit, dat het plaatselijk reglement van 1911 niet was aangepast en dus niet meer geldig. Een nieuw concept plaatselijk reglement werd opgesteld en ter inzage gelegd. De goedkeuring geschiedt in 1941.

We gaan weer even terug in de tijd.

Na een vergadering met zeer uitgebreide notulen op 16 oktober 1911 stopt het notulenboek. Zelfs de predikant heeft als voorzitter de notulen niet meer ondertekend, wat erop kan duiden dat er daarna geen vergadering meer is geweest.

Het beheer van de kerkelijke gemeente is daarna door het gebrek aan ambtsdragers uitgevoerd door het Klassikaal Bestuur. De notulen van de periode 1912 tot 1916 bevinden zich dan ook aldaar.

In 1916 werd besloten de notulen van het Klassikaal Bestuur voor zover het Oirschot betrof op te nemen in het notulenboek van Oirschot, waar het ook hoorde. Het notulenboek was echter niet te vinden, wat de visitatoren bevreemde. Bij de laatste visitatie was het nog aanwezig. Toen herinnerde de scribe zich het indertijd mee naar huis te hebben genomen in verband met een daarin voorkomend contract.

In 1916 werd een predikant beroepen. Deze stelde enkele herstellingen aan de pastorie voor. De kerkvoogd weigerde dat en dus bedankte de predikant voor het beroep.

Toch wilde het Klassikaal Bestuur overgaan tot het beroepen van een predikant voor Oirschot. Dus schreven zij de kerkvoogd, dat zij alle aanvragen om subsidie tot herstel van de pastorie zouden ondersteunen, zelfs de subsidie verlenende instanties werden genoemd.

In die tussentijd werd een brief van het bestuur van de Vrijzinnig Hervormden terzijde gelegd. In deze brief werd gesteld, dat bij een onderzoek in Oirschot de meerderheid van de leden voor het beroepen van een vrijzinnige predikant was. De voorzitter verklaarde, dat de gemeente geen oordeel heeft en dat de in bovengenoemde brief vermelde personen gezegd hebben de beslissing over te laten aan het Klassikaal Bestuur. Daarna werd een predikant beroepen.

Een kerkenraad kon nog niet worden gevormd, daar er vermoedelijk slechts een ouderling en een diaken gevonden kon worden. Als de nieuw benoemde predikant zijn gemeente wat beter kent zal hij pogen een kerkenraad samen te stellen.

Ook de predikant kwam niet verder dan voornoemde ouderling en diaken. Voor het Klassikaal

Bestuur viel de diaken af, daar deze belanghebbende was in een geschil om een woonhuis. Dus werd door het Klassikaal Bestuur, tegen de zin van de predikant, besloten geen kerkenraad te vormen.

In 1922 werd een vergadering van het Klassikaal Bestuur met de nieuwbenoemde predikant gehouden. Deze laatste notuleert:

"Behalve besprekingen welke in de vergetelheid kunnen blijven is aan de orde de diakonierekening."

Enkele maanden later vergadert de predikant met de stemgerechtigden, de afgetreden kerkvoogd en de beide notabelen. In broederlijk overleg worden twee ouderlingen gekozen. De toevoeging aan de notulen luidt: "wij hebben nu weer een kerkenraad".

Weer enkele maanden later wordt in de kerkenraad de rekening van de kerkvoogdij behandeld. Daarna gaat de kerkenraad verder met steeds een notabel als gast.

Naarmate de gemeente zich uitbreidde werd ook het aantal ouderlingen en diakenen groter. Een jeugdouderling werd aangesteld en ook werd een ouderling belast met het scribaat.

Tot ca 1960 was er sprake van een kerkvoogd en een aantal notabelen. Toen sloot men zich aan bij de voorstellen van de nieuwe kerkorde en werden de notabelen ook kerkvoogden. Vanaf dat moment vormden ouderlingen, diakenen en kerkvoogden een kerkenraad.

Iedere groep had zijn eigen taak. De ouderlingen hadden de verantwoordelijkheid voor de geestelijke verzorging van de gemeente. Naarmate de sociale voorzieningen in Nederland beter werden werd de taak van de diakenen voor een groot deel verlegd van de armenzorg naar de sociale noden in Nederland, maar vooral ook naar de derde wereld. De kerkvoogden hielden zich uiteindelijk bezig met de zakelijke zijde van het gemeente zijn, zoals financiën, gebouwen en ledenadministratie.

XIV. DE DIAKONIE EN HAAR ZORGENKINDEREN.

De voornaamste taak van de diaconie is het omzien naar hen die zorg nodig hebben. Om die taak te kunnen uitvoeren was geld nodig. Deze gelden werden bijeengebracht door gemeenteleden, maar er waren ook inkomsten uit onroerend goed en een inschrijving in het grootboekkapitaal van

f 7.000.- in 1800. Ook batige saldi, zo die er waren, werden daarin belegd.

Omdat het geld werd bijeengebracht door gemeenteleden en in stilte werd verdeeld onder hen die dat nodig hadden, voelde de diaconie er niets voor hierover verantwoording af te leggen tegenover de burgerlijke gemeente. Het plaatselijk armenbestuur bestond geheel uit Rooms Katholieken en dat was ook een reden geen verantwoording te willen afleggen. Van onze kant werden ook geen pogingen nodig geacht of aangewend om personen in het armenhuis geplaatst te krijgen.

Begin 1795 hadden zich al leden van de municipaliteit bij de kerkenraad vervoegd om te pogen de diaconie onder te brengen in een gemeentelijk fonds. Hierop heeft de kerkenraad toen negatief gereageerd.

De gemeente Oirschot probeert weer te weten te komen hoe het staat met de diaconie. De gemeente moet jaarlijks een opgaaf doen aan Gedeputeerde Staten van de binnen de gemeente bestaande instellingen van weldadigheid, waarbij zij willen weten de inkomsten van de bezittingen, de collecten, de interesten van de uitstaande kapitalen, de uitgaven voor onderhoud gebouwen, de verschillende uitgaven en het aantal mensen dat één of meermalen wordt bedeed. Daar de diaconie niet had gereageerd ontving men een paar maanden later een herinnering. Dan antwoordt de diaconie. Het fonds van de diaconie is het bijzonder eigendom van de gemeente en wordt geadmistreerd door een lid van de kerkenraad onder toezicht van alle leden van de gemeente. Het fonds heeft ten doel om leden van de Hervormde Gemeente zoveel mogelijk te ondersteunen, opdat zij niet geheel en al tot armoede vervallen. Zo is het om bovengenoemde reden niet geoorloofd daarvan aan een publiek college opening te geven. Daarom kan aan Uw verzoek dus niet worden voldaan.

Vanaf 1854 werd echter wel het getal der bedeeden aan de gemeente gemeld.

Veel giften werden in natura gegeven. Het gezin Piet R. ontving in de winter van 1810 per week 1½ brood, 1 pond boter, 1 kar turf en enige klederen. De meester, kennelijk op dat moment ook niet goed bij kas, werd per week 1 brood en 1 kar turf toegeschoven en Mie S. moest het doen met 10 stuivers hout en 1 kar turf.

Soms waren er bijdragende familieleden. De oom van Barbara H. gaf de diaconie 50 gulden per jaar voor haar onderhoud, mits de diaconie zelf zou zorgen voor kleding. In 1804 werden haar een paar hemden, kousen, schoenen, sokken en klompen gegeven. Volgens een resolutie van de Raad van State uit 1792 moet het armenbestuur van Oirschot voor de helft deelnemen aan het onderhoud van de zinneloze Barbara S. Tot 1810 ging dit goed, maar in 1816 wordt bericht dat de diaconie al f 215.- heeft voorgeschoten en steeds geen antwoord krijgt op de verzonden brieven om bijdrage. Na een melding bij de Raad van State komt er bericht, dat de bijdragen ten onrechte zijn ingehouden, maar in het vervolg zal de helft van het onderhoud worden betaald.

Een jaar later is er nog een zinloze (de zoon van Piet R.) in onze gemeente om te onderhouden. Dit wordt wel wat veel en daarom vraagt de diaconie aan de broer van Maria (of Mie) S. om een bijdrage van 10 stuivers per week. Vanwege haar ongelukkige ziekelijke lichaamsgesteldheid brengt de diaconie haar 200 takkenbossen.

Een rekening van de diaconie in 1840 zag er als volgt uit:

Gezin Piet R.	50 ct. per week	f 26,--
een broek		" 3,20
2 voorschoten		" 3,40

4 hemden	"	6,80
een pak	"	8,65
2 paar kousen en 2 paar sokken	"	2,30
reparatie kleding	"	1,70
v.D. voor Barbara S.	"	55,--
snuifgeld voor v.D.	"	2,50
klompen	"	1,--
maakloon kleren	"	0,65
v.d.O. brood	"	38,26
drie passanten	"	1,50
Arie v.V. voor de winter	"	10,--

Op een kerkenraadsvergadering in 1845 komt het aanbod van een broeder om zijn oven en een knecht beschikbaar te stellen óm de andere week 14 broden te bakken. De broden worden verdeeld. Arie v.V. krijgt wekelijks 4 broden en aan een ander worden wekelijks 3 broden toegelegd. De eerste onder de verplichting bij het bakken de nodige hulp te verlenen en de laatste als gift van een onbekende hand.

Naar aanleiding van een melding, dat het gezin Piet R. nodig hulp behoeft schrijft de kerkenraad aan het plaatselijk bestuur het volgende:

"De kerkenraad der Hervormde Gemeente heeft met leedwezen vernomen dat het huisgezin Piet R., bestaande uit twee zinnelooze broeders en eene zuster, ook in dezen duren tijd, waarin de prijs van alle eerste levensbehoefden tot eene bekommerende hoogte is gestegen, door het Plaatselijk Armbestuur alhier, waarbij zij wettig armlastig zijn, met niet meer dan maeger zijnde f 1.- in de week wordt bedeed. Het heeft geen betoog noodig, dat die onbeduidende som, moge zij in de zomer en in goedkope tijden eenigermate in de behoefte voorzien, nietemin in de tegenwoordige omstandigheden geheel en al onvoldoende is voor drie volwassenen die geen van allen in staat zijn om door arbeit zich zelve te helpen.

Wel ontvangen die ongelukkigen van hunne Hervormde geloofsgenooten eenige tegemoetkoming, maar dit beneemt niet aan de verplichting van het Plaatselijk of Algemeen Armbestuur om dit huisgezin beter te onderhouden dan met f 52.- in het jaar voor drie volwassenen geschiedt.

Daar de kerkenraad zich verplicht acht de belangen van deze hunne geloofsgenooten aan te trekken zoo vertrouwt derzelve slechts deze herinnering een hierbij gevoegd beleefd verzoek noodig te hebben aan het Algemeen Armbestuur te brengen tot het bijvoegen van twee halve broden in de week immers gedurende den buitengewoone duren tijd aan de bedeeing welke door het bestuur aan het daarbij armlastig huisgezin R. wordt uitgereikt."

Het antwoord van het Plaatselijk Bestuur luidt: "zijnde eenige verhooving toegestaan."

Twee jaar later (1856) gaat er weer een brief naar het Plaatselijk Armbestuur waarin gemeld wordt, dat het huisgezin R. dringend voorzieningen vergt. Nu melden Burgemeester en Wethouders dat Elisabeth R. is uitbesteed door het Algemeen Armbestuur van Oirschot voor de somma van vijf en zestig gulden per jaar bij de weduwe Peter van Nunen. Voorts dringt het Armbestuur erop aan de zaak van de familie R. zo spoedig mogelijk door de diaconie te laten regelen.

Het blijkt in 1866, dat Piet R. een niet onbelangrijke erfenis tegoed heeft. Het gerucht gaat, dat het Plaatselijk Armbestuur teruggave claimt van de aan hem verleende ondersteuning. De diakenen vragen zich af of zij dit voorbeeld moeten volgen. Uiteindelijk wordt beslist dat, daar het de bedoeling van de diaconie is vrije gaven te doen uit christelijke liefdadigheid, er niet op deze beslissing mag worden teruggekomen. Het gemeentebestuur wordt bericht gegeven dat, indien zij overgaan tot terugvordering, de diaconie niet meer meewerkt aan de ondersteuning en

dat deze extra ondersteuning dan geheel ten laste komt van het Armbestuur.

Vier jaar later komt het verzoek van het Plaatselijk Armbestuur om de oude toestand te herstellen, zodat R. voor de helft door het Armbestuur en voor de andere helft door de diaconie wordt onderhouden. Het Armbestuur had gehoopt R. in het provinciale krankzinnigengesticht geplaatst te krijgen, doch die vooruitzichten waren afgestuit op de vrees, dat hij wegens lichamelijke gebreken naar een hospitaal zou worden overgebracht, wat veel meer zou kosten. De verhoogde kosten en het verpleeggeld, nu opgelopen tot 100 gulden per week, hadden geleid tot het verzoek aan de diaconie. De predikant had bij het Armbestuur al geklaagd over hun eigenaardige wijze van handelen, mede inzake de erfenis. Toch besloot de kerkenraad ermee akkoord te gaan 50 gulden per jaar bij te dragen in het onderhoud en de verpleegkosten.

Voorzitter roept in 1846 de kerkenraad bijeen, omdat zijn raad was ingewonnen om weduwe de W. in de gelegenheid te stellen te handelen in garen, band en dergelijke. Het benodigde geld hiervoor hoopte hij te krijgen van de Protestantse Maatschappij voor Christelijk Hulpbetoon. Daar het voorschot van deze maatschappij nog wel even kan uitblijven verzoekt hij de diaconie een voorschot van zestig gulden. De diaken neemt op zich de zestig gulden in "remises op Holland" uit te betalen. Negen dagen later roept de voorzitter de vergadering weer bijeen om de notulen goed te keuren waarin weduwe de W. een voorschot krijgt van zestig gulden.

De zaken van weduwe de W. gaan waarschijnlijk niet zo goed, want later wordt gevraagd haar in de winter vanwege de duurte o.a. $\frac{1}{2}$ hoed steenkool en 20 vat aardappelen als vrijwillige gift te bezorgen. Ook krijgt zij wekelijks twee broden, terwijl een broeder haar enige witte kolen tegen zijn inkoopsprijs zal afstaan.

Het gezin P. huurt een huis, waarin zij een pension houden. Hiermede voorzien zij in hun kostwinning. De eigenaar eist nu ineens een borgstelling (vanwege huurachterstand?) voor de huur. Daar zij hieraan niet kunnen voldoen zullen zij het huis moeten verlaten en zijn zij brodeloos. De diaconie zal voorlopig voor een jaar borg zijn tot een bedrag van ten hoogste 100 gulden per jaar. Maar ook de eigenaar van de woning zal worden benaderd en bij hem zal erop worden aangedrongen de huur te verminderen.

Oirschot bezat ook een kostschool, de Franse school, onder leiding van J. Söhngen. De kwekelingen van deze kostschool kregen van de kostschoolhouder collectegeld mee naar de kerk. Natuurlijk niet in contant geld, je kon nooit weten, maar blikken plaatjes. De kerkvoogd kon later deze blikken plaatjes weer inwisselen bij de kostschoolhouder voor vijf cent per stuk. Opbrengst van een collecte in die tijd was ongeveer 55 cent en 17 blikjes per dienst.

Op een gegeven ogenblik echter werden enkele blikken plaatjes gevonden in het kerkenzakje (collectezakje) van de diaconie. Daar deze plaatjes altijd voor de kerk bestemd waren geweest zou de diaconie ze moeten afdragen aan de kerkvoogdij. Echter, de kerkenraadsvergadering heeft geen bevoegdheid om geld een andere bestemming te geven en men vond, dat de ouders van de kwekelingen geheel vrij waren om zodanig geld een andere bestemming te geven dan die waarvoor de blikken plaatjes waren bedoeld. De voorzitter verklaarde echter dat, mocht dit geld aan de kerk worden onttrokken, hij zich het recht voorbeheld een catechisatiebus (collectebus) in te voeren ten bate van de kerk. Besloten werd, dat de diaken acht zou slaan op het zakje waarin de blikken plaatjes zouden worden gevonden gedurende de komende maand en alsdan naar "bevind" van zaken te handelen. Daarna horen we er niets meer van.

In het begin van dit hoofdstuk werd melding gemaakt van de diaconie-inschrijvingen op het grootboekkapitaal. Het betalingsverkeer verliep in die dagen anders dan tegenwoordig. De renten werden geïncasseerd door een gemachtigde, die daarna zorgde dat de gelden ter plaatse kwamen.

In 1906 had de administrerend diaken zijn taken overgedragen. De kerkenraad besloot dus, dat de geïncasseerde renten aan de nieuwe administrerend diaken moesten worden afgedragen en zonden de heer J.M. Hallo een brief van die strekking. De heer

Hallo schreef terug, dat aan het tot hem gerichte verzoek over de overdracht van gelden geen gevolg kon worden gegeven. Reden? Er zat een spelfout in zijn naam. De kerkenraad vond dit een zonderling schrijven en besloot, dat de predikant en de diaken, voorzien van een behoorlijke volmacht, ("even") naar Amsterdam zouden reizen. Zij zouden met de directie van het grootboek Nationale 2½% schuld en zondig met de heer Hallo een bespreking houden en maatregelen treffen. Maar voordat beiden waren vertrokken schreef de heer J.M. Hallo, dat hij zich niet langer voor inning van renten beschikbaar stelt. Een nieuwe procuratie is als vervolg hierop in voorbereiding. Door ziekte en overlijden van de notaris van Oirschot was het passeren van de akte vertraagd, maar na een half jaar meldde de procuratiehouder M. Jansen te Amsterdam de renten der grootboekkapitalen van de diaconie te Oirschot te kunnen incasseren. De directie van het grootboek verlangt echter een verklaring van de burgemeester of hoger kerkelijk college. De kerkenraad vraagt daarop weer welke inlichtingen het betreft. De gegevens worden verzonden en zo kan bijna een jaar later over de renten worden beschikt.

In 1909 komt er een waarschuwing van de diakenen voorzichtig te zijn met het geven van geld aan arme passanten. Deze zijn meestal niet meer tevreden met een goed onderdak en een stevig maal, maar proberen onder "bedrieglijke voorgevens" geld los te krijgen.

Ook wordt dat jaar in een correspondentie met het klassikaal bestuur gemeld, dat er geen armen in de gemeente meer zijn en ook de eerstkomende jaren niet zullen komen.

De diaconie verzorgde niet alleen de armen en door tegenspoed getroffen en in eigen gemeente, maar ook daar buiten.

Burgemeester en Wethouders te Oirschot verzochten een collecte te houden in de Hervormde kerk ten behoeve van de slachtoffers van de verwoestingen in Capelle, Waspik, Meeuwen, Oosterhout, Raamsdonk, Andel, Dongen, Drongelen, Eethen en Dussen, veroorzaakt door hevige storm gedurende het onweder in de nacht van 11 op 12 augustus 1856.

En in 1861:

"Zijne Majesteit door eigen aanschouwing der ontzettenden omvang der eensklaps ontstane behoefte hebbende leeren kennen, heeft gewild dat overal in het land waar een medelijdend hart klopt, van overheidswege gelegenheid zij om ook de kleinste gift een zekeren weg te doen vinden tot leniging van wezenlijke noodduft. Het is de wens van Zijne Majesteit dat de inzameling in de kerken voor de slachtoffers van de overstromingsramp tijdig zal worden aangekondigd."

Een jaar later hebben Burgemeester en Wethouders van Oirschot een commissie gevormd tot het inzamelen van liefdegiften voor de zo zeer door de brand geteisterde ingezetenen van Enschede in mei 1862.

Maar ook gingen de zorgen uit buiten de grenzen. Een bericht van de synode in 1864 luidt als volgt: Bekend is het dat het Gode behaagt heeft gedurende de lente en in den zomer van het vorig jaar aan een groot gedeelte van dat vruchtbare land over eene oppervlakte van meer dan duizend vierkante geographische mijlen allen regen en daauw te onthouden en door buitengewone hitte al het zaad en gras te verschroeijen. De Oostenrijkse regering heeft vele honderd duizende maten koorn ter leen gegeven. Echter het misgewas heeft vooral predikanten en schoolonderwijzers in die streek in diepe ellende gedompeld.

De hiervoor gehouden landelijke collecte in de Hervormde kerken bracht f 19000.- op.

Zoals ook uit het vorige hoofdstuk al blijkt was 1911 het jaar met problemen voor de kerkenraad.

Het begon dat jaar erg rustig. De kerkenraad vroeg zich af of het grootboekkapitaal niet nuttiger of rendabeler zou kunnen worden belegd. Er waren al plannen een boerderij te kopen. Maar er was ook woningnood in Oirschot. Het huurcontract van de diaken, die tevens scriba was, liep dat jaar af. Vandaar zijn voorstel het geld te beleggen in een woonhuis. Hij wil het te bouwen woonhuis huren voor een termijn van tien jaar voor 5% jaarlijks van de bouwsom, hetgeen altijd

meer is dan de 2½% die nu wordt ontvangen. Bij stemming over de voorstellen bleek maar één stem voor de aankoop van een boerderij, de overige stemmen waren voor het stichten van een woonhuis. Aan de klassikale vergadering zal toestemming worden gevraagd.

Ter zelfdertijd werd van de waarnemend kerkvoogd een verzoek ontvangen om f 310,02 ondersteuning. Dit was zijn kastekort. Het verzoek had het omgekeerde resultaat. Door tegenvallende kosten bij de restauratie van de boerderij van de diaconie had ook de diaconierekening een negatief saldo. De kerkvoogdij had juist het afgelopen jaar een schenking van f 5000.- ontvangen, dus konden de diakenen rustig het aan de kerkvoogdij geleende kapitaal van f 745.- opzeggen. Hiervan werd aan de waarnemend kerkvoogd schriftelijk melding gedaan met de mededeling, dat men bereid was een mondelinge toelichting te geven. Hierop kreeg de diaconie geen antwoord en dus besloot de kerkenraad af te wachten welke pogingen de kerkvoogdij zou aanwenden om de schuld af te lossen. Wel werd een ouderling verzocht met de waarnemend kerkvoogd in contact te treden om tot overleg te komen.

Mede naar aanleiding van het verzoek tot goedkeuring van de bouw van een woonhuis werd de predikant verzocht voor het Provinciaal College te verschijnen. De predikant ging met de scriba naar de vergadering. Daar drongen de leden, gebruik makend van "persoonlijkheden" hun ter ore gekomen gegevens, erop aan het besluit tot opzegging van het aan de kerkvoogdij geleende kapitaal in te trekken, n.l.:

- het opgevraagde geld zou bestemd zijn om een huis te bouwen voor de ontvanger
- de diaconie versmeet zijn geld aan herontginning onder ondeskundige leiding
- tegen de predikant waren klachten ingediend.

Toen de voorzitter van het Provinciaal College verklaarde, dat hij bezoek had gehad van de waarnemend kerkvoogd lag het voor de hand, dat bovengenoemde fraaiigheden uit zijn koker kwamen. De voorzitter vroeg de beide afgevaardigden van de kerkenraad van Oirschot of zij hun best wilden doen de brief met de opzegging van de lening aan de kerkvoogdij te laten intrekken. De afgevaardigden vonden echter geen vrijheid deze vraag bevestigend te beantwoorden.

In de volgende kerkenraadsvergadering werd naar aanleiding van het voorgaande de volgende motie opgesteld:

"De kerkenraad, met diepe verontwaardiging kennis genomen hebbende van het verslag van het behandelde ter vergadering van het Provinciaal College van Toezicht in den Bosch, spreekt zijn ernstig misnoegen uit over het optreden in deze van de waarnemend kerkvoogd. Geconstateerd wordt, dat er een totaal gemis aan overleg is tussen diaconie en kerkvoogdij. Het kan anders als de kerkvoogd dat wil. Waar het echter velen moeilijk afdraagt personen van zaken te onderscheiden, ligt het nog veel moeilijker een zaak te behandelen zonder er de godsdienstige richting in te mengen."

Ondanks dit alles ziet het er naar uit, dat de bouw van een woonhuis toch doorgang zal vinden. Het Klassikaal Bestuur vraagt alvorens toestemming te verlenen nog enkele inlichtingen en zekerheden. De bouwsom inclusief bouwgrond mag niet meer bedragen dan f 6000.-. De huurprijs moet 6% van de bouwsom zijn. De scriba is bereid het ontbrekende geld te lenen voor 4%, maar de huurprijs vindt hij wel wat aan de hoge kant. Als daar tegenover staat een huurcontract van 10 jaar, maar wel met het recht voor hem de huur jaarlijks te kunnen beëindigen zoals ook bij het pachtcontract van de boerderij, dan kan hij zich daarin vinden.

Na de goedkeuring van het Klassikaal Bestuur werd besloten om 24 are grond, gelegen aan de grintweg naar Tilburg naast de school, te kopen. De notaris moest het contract opmaken waarin niet alleen de aankoop van de grond maar ook de reeds besproken huurvoorwaarden zouden worden vastgelegd.

Architect J. van Gils uit Rotterdam werd verzocht zich te haasten met het bestek voor een spoedige openbare aanbesteding. Bij de aanbesteding blijkt, dat de laagste inschrijver de fa.

Priem en Willems, waarbij de totaalprijs op f 6300.- komt, boven de begroting ligt. Na enkele bezuinigingen op voordracht van de aannemer werd het werk voor f 5540.- gegund.

Alhoewel de goedkeuring tot bouw al in mei was ontvangen had het Klassikaal Bestuur nog steeds niet gereageerd op de vraag om de bouwsom te mogen betalen van de inschrijving op het grootboek. In september drong de kerkenraad er nogmaals bij het bestuur op aan de machtiging spoedig te verlenen, daar aan alle overige eisen was voldaan en de vervaldag van de eerste termijn aan de aannemer over twee weken zou zijn. De diaconie gaat op allerlei zaken zwaar bezuinigen en de voorzitter zal het Klassikaal Bestuur mondeling benaderen.

Eindelijk komt dan begin oktober het bericht van het Klassikaal Bestuur, dat de lang voorbereide machtiging tot afschrijving van het voor de bouw benodigde geld van het grootboekkapitaal werd geweigerd.

Grote problemen dus bij de diaconie. De administrerend diaken acht zich niet meer gemachtigd verdere uitgaven te doen voor de bouw van het woonhuis. Hij heeft nu al meer dan f 1300.- voorgesloten voor de bouw en dat geld wil hij graag terugzien vóór 1 november.

Allerlei pogingen om een onderhoud te krijgen met het Klassikaal Bestuur mislukken. Vooral in de kerkenraad is men daarover ontstemd, want als de Classis verantwoording vraagt moet altijd direct worden geantwoord. Als nu gevraagd wordt wanneer een Klassikale Vergadering zal worden gehouden blijft het antwoord uit. Het moderamen van het Klassikaal Bestuur geeft als reden van weigering op, dat bij het verlenen van een machtiging geen waarborg aanwezig was van het leveren van geen minderwaardig werk.

Als gevolg van de weigering staan nu drie mogelijkheden open:

- verdere betaling van de aanneemsom weigeren, zodat de aannemer een civiele actie kan instellen

- van de beslissing van het Klassikaal Bestuur in hoger beroep gaan bij het Provinciaal Bestuur

- verkoop van de grond, waarvoor weer een machtiging van het Klassikaal Bestuur nodig is.

Het eerste wordt ontraden, daar de gemeente dan in een belachelijk daglicht komt te staan, vooral met het oog op de Rooms Katholieke broeders. En als het Klassikaal Bestuur niet toegeeft heeft dat nadelige gevolgen voor de diaconie.

Het tweede is zo lang mogelijk de ambtelijke weg volgen en dus in hoger beroep gaan. Het Provinciaal Bestuur vergadert echter pas volgende maand. In het meest gunstige geval wordt de beslissing van het Klassikaal Bestuur vernietigd. Deze laatste kan dan weer bij de synode in beroep gaan, maar in die tussentijd moet de aannemer wel worden betaald.

Het Klassikaal Bestuur vergadert niet voor het einde van de volgende maand, dus verkoop van de grond is voor die tijd niet mogelijk, dus ook dan weer problemen met het betalen van de aannemer. En het verkopen zou gelijk staan met schuld bekennen.

Nogmaals zal het Klassikaal Bestuur worden gevraagd om voorlichting. Hiermede belast de predikant zich.

Verder zal het Provinciaal Bestuur worden gemeld in welke gevaarvolle positie de diaconie is gekomen door de handelwijze van het Klassikaal Bestuur.

XV. DE DIACONALE BOERDERIJ.

De inkomsten van de diaconie kwamen aanvankelijk uit collecten, giften, legaten en wat beleggingen.

Deze gelden werden voornamelijk gebruikt tot ondersteuning van de minderbedeelden. In een tijd waarin de inkomsten groter waren dan de uitgaven werd gedacht aan belegging in vast goed. Daarvoor had men op het oog een boerderij, waarbij men later op het idee kwam dat dit ook nog een verhoging van het aantal protestanten kon geven.

Eind 1779 had de diaconie ruim negenhonderd gulden in kas. Deze gelden moesten worden belegd. De eigenaar van den Boussem had een schuld van f 200.-. De diaconie heeft deze schuld voor hem betaald. Hiertegenover heeft betrokkene zijn huis en landerijen, den Boussem genaamd, aan de diaconie getransporteerd op 18 februari 1780. In de akte wordt dit omschreven met "een huys met zijn schuur, stal, schop, hof en aangelaggen met drie percelen genaamt de Akkers, 't Hemelrijk en 't nieuwe erf aan 't Hendriks Laar".

Het kadaster bestond in die tijd nog niet, de percelen werden dus met een naam benoemd. Vanaf 1781 werd bovengenoemde verkoper met 12 stuivers per jaar ondersteund door de diaconie. In 1783 kon dit worden teruggebracht tot 8 stuivers.

Eind 1780 werd nog een perceel teelland genaamt de Kamp aan 't Hendriks Laar van Hendrik Jan Corn. de Croon gekocht.

Op 11 april 1781 werd besloten, "daar er geen wij of akkerland genoeg was" en omdat er enige perceeltjes voor een redelijke prijs te koop waren, voor zeshonderd gulden land bij te kopen.

Van Hendrik J.C. de Croon en zijn broer Adriaan werden in 1785 nog gekocht een weiland genaamt Josephsweg, en teelland één genaamt de Akkers voor 't huys, het tweede genaamt Peer Vloeten Simpel en het derde genaamt het Heiggetje van Joostjens.

Ook werd dat jaar een perceel teelland in Hemseveld gekocht van R. van Heumen.

Rond 1790 werd nog een perceel Nieuw Erf van de gemeente gekocht en op verzoek van Andries van der Pol, pachter van de hoeve den Boussem, twee grasvelden "met haren kantgewassen gelegen dicht bij de stede Den Boussem voor eenen somme van driehondert en tien guldens" van C. de Vries.

Voor de diaconie was niet alleen de pachtopbrengst belangrijk. De pachter moest volgens het pachtcontract naast de huurpenningen "jaarlijks en wel voor de eerste maal op lichtmis een mud en zeven schepelen" afleveren bij Cornelis Adriaan Kemps, de broodbakker alhier.

Ook moest hij jaarlijks voor de gebouwen leveren "vijfhonderd Nederlandsche ponden zuiver geschud dakstro welke daarop zullen worden verdekt, tot vinding der zegelrechten geschat op acht gulden".

De diaconie verplichtte zich de gebouwen in goede staat te houden. De huurder moest de timmerlieden, metselaars, dakdekkers en hun knechten die aan de gebouwen kwamen werken, behoorlijke kost en voldoende drank geven. Voor deze verstrekkingen zal hij het onbruikbare afval (vermoedelijk stookhout etc.) genieten en niet meer.

In 1809 werden enkele aan de kerk geleende kapitalen (voor pastorie en kerkrestauratie) teruggevraagd. Besloten werd zoveel effecten als nodig te verkopen. Ook werd toen besloten tot verkoop van de pachtboerderij Den Boussum met de daarbij behorende landerijen. Een prijs van negenhonderd gulden vond de diaconie redelijk. Deze beslissingen werden voorgelegd aan de gemeenteleden en ook zij gingen akkoord. Het bedrag dat werd geboden voor de effecten en de eventuele opbrengst van de boerderij was echter zo laag, dat men het geschatte bedrag van f 900.- lang niet zou halen. Een van de gemeenteleden besloot daarna het door hem aan de kerk geleende kapitaal niet terug te laten geven, maar daartegenover te ontvangen een door alle leden getekende obligatie voor datzelfde bedrag.

Na de laatste aankoop in 1790 bleef het, mede door de andere genoemde problemen, een tijd

rustig tot 1830. Toen werd namens de erven Smit in het openbaar verkocht een perceel teelland van vijf en zestig roeden genaamd de Lusdonk, met aan de ene zijde Antonie de Kroon en aan de andere zijde Peter van de Schoot. Het perceel was belast "met een roggepacht van een mudde, een en zeventig koppen en zes en een halve maatje, te vergelden aan de Weduwe Antonij de Kroon alhier, op acht gulden 's jaars en dus in capitaal op eenhondert zestig gulden geschat, eerstmaals door de koper te voldoen op den vervalldag van het aanstaande jaar achttienhonderd twee en dertig. Aanvaarden te Oogst aan de bloote stoppelen in het aanstaande Jaar".

De eerste inzet was tachtig gulden en bij de "derde koop" was de diaconie de hoogste bieder met dertig gulden daarboven. Vermeld wordt in de koopacte: "Een kaarsje, uitgebrand zijnde zonder dat iemand meer geboden heeft, terwijl hetzelfde brandde zo is dezen koop voor de somme van eenhondert tien gulden toegewezen". Het stuk teelland werd "publiek finaal verkocht ten overstaan van den Heer Vrederechter van dit kantoor op heden binnen Oirschot ter herberge van de weduwe Antonij de Kroon den tienden Mei achttienhonderd dertig".

In 1843 wordt vermeld, dat de tegenwoordige huurder niet alleen ver achter loopt met de betaling van zijn huur, maar hij is ook ver achter met zijn andere betalingen door armoede en gebrek aan vee en volk. Zelf heeft hij al te kennen gegeven te willen vertrekken en hij zal al zijn schulden betalen. De notulen vermelden tevens, dat het huis zich in een vervallen staat bevindt en moet worden opgeknapt. Nadat de pachter de boerderij verlaten had bleek hij nog f 68.- en 24 vat rogge, die door de eigenaar van de roggepacht was gesteld op f 25.-, schuldig te zijn. De enige mogelijkheid om het geld binnen te krijgen bleek een schikking te zijn. De schoonzoon van de pachter, die borg stond, wilde wel een obligatie tekenen van f 80.- met 4% rente en af te lossen na zijn overlijden. De diaconie zou de eigenaar van de roggepacht f 24.- uitbetalen.

Al enige tijd was de machtiging van de koning binnen om een stuk grond te mogen kopen. De diaconie had daarvoor al f 700.- beschikbaar. Een van de kerkenraadsleden wilde zijn boerderij in de buurt van Oirschot wel verkopen voor f 5000.- en, indien nodig, een gedeelte van de kooppenningen als hypotheek verstrekken à 4%. Ook wilde hij daarbij den Boussem voor de taxatieprijs wel overnemen.

De transactie gaat niet door, maar de diaconie koopt wel een stuk grond, echter pas in 1854.

Ook werd de machtiging ontvangen van het Klassikaal Bestuur dat, als de diaconie zou overgaan tot aankoop van een boerderij, de 2½% Nationale schuld verkocht mochten worden.

Op 14 maart 1854 verkocht bakker Godefriedus van Haaren te Oostelbeers tweederde van een perceel bouwland, groot 1 bunder 68 roeden en 20 ellen, voor zeshonderd gulden aan de diaconie. De "omgelden" bedroegen f 119,40.

In 1855 werd bericht, dat de pachthoeve de Doornboom publiek zou worden geveild. De kerkenraad besloot te bieden tot 3000 gulden of iets daarboven, de opgelden niet meegerekend.

Op 2 mei 1855 werd de pachthoeve ook weer via notaris B.P.de Jong gekocht van Lambert Huyskens, bouwman, en van de erfgenamen van Cornelis van Boxtel, n.l. Wilhelmina en Cornelia van Boxtel, dienstmeiden, Hendrica van Boxtel, minderjarig en Hendrik Mathijs van Boxtel, linnenwever.

De pachthoeve bestond uit een huis, schuur en erf, groot zes roeden vijftig ellen, 15 percelen (bouwland, weiland, heide en een dennenbos), groot 3 bunder 406 roeden 420 ellen.

J.H. Waterbeek (buurman van de pastorie), grondeigenaar, kocht dit voor de diaconie voor f 3100.- en f 356,80 omgelden, onder de volgende voorwaarden: De gebouwen kunnen met Pinksteren worden aanvaard, het bouwland na de oogst dit jaar en het weiland en de tuin na betaling en toewijzing der notaris. Uitgezonderd zijn de kamer en het westelijk gedeelte van de tuin. Deze zijn pas te aanvaarden resp. Pinksteren en half maart van 1856.

In dezelfde vergadering van de kerkenraad waarin deze aankoop werd goedgekeurd werd besloten in onderhandeling te treden met H. Soethout, vroeger wonende alhier (op 1 augustus

1853 was hij met attestatie uit Chaam gekomen en deze attestatie is in Oirschot gebleven) en thans wonende in Breda, voor het pachten van de boerderij.

Op 11 juni 1855 waren deze onderhandelingen afgesloten, waarbij H. Soethout verklaarde in staat te zijn zelf "voor de noodige beestialen en boeren gereedschappen" te kunnen zorgen. De benodigde gelden voor de aankoop van de Doornboom werden gevonden in de verkoop van de 2½% Nationale Schuldbrieven; voor het overige (f 1500.-) zou geleend worden op naam van de diaconie te Oirschot en niet ten name van de diaconie van de Beerzen.

Het woonhuis moest de nodige reparaties ondergaan en het dak zou bedekt worden met pannen, wat goedkoper was dan stro. Een jaar later werd besloten het hele dak van de boerderij te vernieuwen. Hiervoor waren 6000 pannen nodig, 30 bos panlatten, 80 sparren, 7 scheepsbinten, waarvan 2 eiken gordingen. Dit alles werd, inclusief arbeidsloon en spijkers, begroot op f 395.-. Toch levert de boerderij minder op dan verwacht en na 5 jaar wordt daarom de pacht verminderd van f 120.- naar f 100.- in plaats van de door de diaconie verwachte pachtverhoging tot een bedrag van f 150.-.

In 1863 kwam het bericht, dat de pachter maar nauwelijks de huur kon opbrengen. Redenen daarvoor waren:

- de hoeve was in een uiterst verwaarloosde staat aanvaard en de pachter moest veel arbeid maar ook veel kosten maken tot verbetering van de grond;
- door de droge jaren, maar ook door gebrek aan weidegrond, was hij teleurgesteld in de opbrengsten;
- door ziekte van hemzelf en ook van zijn gezin had hij veel tegenspoed ondervonden.

De pacht bleef dus voorlopig f 100.- per jaar.

Daar het woonhuis op den Boussem dringend hersteld moest worden (kosten f 500.-) en de aflossing werd gevraagd van de f 1500.- hypotheek op de Doornboom werd in 1866 uiteindelijk besloten de Boussem toch in veiling te brengen. Door het Klassikaal Bestuur was hiervoor eerder al enkele malen goedkeuring verleend. Het hoogste bod was f 2350.-, waarop de kerkvoogd aanbood zelf de pachthoeve te kopen voor f 2450.-, waartoe werd besloten.

In een kleine gemeente wordt altijd wat geroddeld en geruzied. Zo ook hier. Klachten kwamen over de pachter van de boerderij. Zijn buurman zou enige jaren achtereen een houtwal, behorende aan de diaconie, hebben gekapt. Hiervan had de pachter niets gezegd. Ook werd gevonden, dat de weidegronden enigszins werden verwaarloosd. Maar het ergste vond de diaconie, dat de overgebleven planken van de tot planken verzaagde diaconiebomen, na de restauratie door de pachter voor acht gulden waren verkocht, volgens de geruchten "in de nacht geleverd".

"Het goede maakt weinig gerucht, terwijl het kwade, omdat het wordt gegipt en tegengegaan, luide van zich doet horen".

Een gemeentelid trok zich het lot van de pachter aan en dreigde de diakenen, dat hij de zaak in den Haag aanhangig zou maken. Mocht de diaconie tot vervolging overgaan, dan zou hij zorgen dat er voldoende planken op de boerderij lagen en hij zou ook zorgen voor een advocaat.

De goedwillende pachter doorkruiste deze actie en stapte met 10 gulden naar de diaconie. De diakenen vonden, dat zij met het aannemen van de 10 gulden het gezin van de pachter zouden treffen en besloten de pachter alleen de door hem ontvangen acht gulden te laten betalen.

Door deze moeilijkheden werd in 1871 besloten een pachtcontract te laten opmaken door de notaris. De pachter had hiervoor een borg nodig. Uiteindelijk werd deze gevonden in voornoemd gemeentelid.

De diaconie kwam echter wel tot de ontdekking, dat de opbrengst van de pachtboerderij voor de pachter kennelijk te laag was. Er bleef amper geld over voor verbetering van de grond. En als de grond niet werd verbeterd gaf dat weer minder opbrengst enz.

Zes jaar later vond de diaconie, dat de zaken weer wat beter gingen. Besloten werd de pacht te

verhogen tot f 125.-. Van dit bedrag werd f 25.- op een spaarbankboekje gezet om de pachtster, de weduwe Soethout, bij eventuele tegenslagen te kunnen steunen, maar zij mocht dit niet aan haar kinderen vertellen.

Door onvoldoende reserves werd in 1887 de herbouw van de paardenstal en de wagenberging uitgesteld. De onkosten overtroffen verre de raming. Een goedkoper plan werd niet voldoende geacht. Trouwens, de in juni van het vorig jaar toegebrachte schade door hagelslag was zodanig, dat te voorzien was dat de huurster hulp nodig zou hebben. Later werd toch besloten de belangrijke vertimmeringen en het buitengewoon en noodzakelijk onderhoud, waartoe ook de vroeger niet aanwezige paardenstal buiten de koestal behoorde, toe te staan. Daartegenover zou een verhoging van de pachtsom van 5% van de kosten van het vertimmeren staan.

Door het slechte jaar ten gevolge van voornoemde hagelslag werd goedgevonden de totale pachtsom over 1885/1886 te dekken uit het reservefonds, zijnde het reeds genoemde spaarbankboekje. Tot en met 1887 is de belegging van f 25.- per jaar op het spaarbankboekje geschied, doch daarna niet meer. De reden is niet duidelijk, misschien verband houdend met de gebouwde paardenstal en de daarvoor te verrekenen renten.

In overleg met het Klassikaal Bestuur wordt besloten de pacht f 125.- te laten blijven, maar het bedrag van f 75.- dat nog als restant op het spaarbankboekje stond contant aan de huurster uit te keren en het spaarbankboekje op te heffen. De huurster ging hiermede akkoord.

In 1904 wordt na het overlijden van de huurster de boerderij op gelijke voorwaarden verpacht aan haar beide zonen Hendrik en Carel.

Het huis moest in 1906 nodig gerepareerd en verbeterd worden. Onder de pannen wordt vervolgens riet aangebracht en de korenschuur wordt vergroot. Totale kosten f 600.-. Hendrik en Carel zullen de plaatselijke timmerman bij de restauratie hulp verlenen waar dat nodig is.

De boerderij wordt in 1909 verhuurd aan Carel C. Soethout. Op de vergadering, waarop dit werd beslist, werd voorgesteld een reeds in concept aanwezig pachtcontract op te maken. De grondtoon van het contract is: de tegenwoordige huurder alle faciliteiten toe te staan waarop hij, bij gebrek aan een contract en op grond van het jarenlang in huur hebben, meent recht te hebben. Voor de diaconie is een nieuwe bepaling, dat de verhuur geschiedt voor zes achtereenvolgende jaren en de huurder jaarlijks vóór Kerstmis het recht heeft de huur op te zeggen. De huidige huurder en zijn voorgangers zijn degelijke landbouwers en goede betalers. Mocht echter deze huurder de pacht willen beëindigen, dan zijn er meerdere protestantse liefhebbers voor de boerderij.

Door een legaat van Mevr. Prins Gevers aan de kerk verkeert de kerkvoogd niet meer in geldnood en heeft de diaconie nu meer vrije beschikking over haar kasgeld. De problemen, die deze denkwijze met zich meebracht, heeft de lezer reeds kunnen waarnemen in het gedeelte over de diaconie en het leverde nog meer problemen op.

Een perceel heide van 3 ha, dat renteloos lag, zou ontgonnen kunnen worden nu de diaconie de beschikking had over het batig saldo van haar rekening. De pachter van de hoeve de Doornboom, die ook ouderling was, meent echter dat hij het perceel heide in huur heeft. Aan de hand van het huurcontract is volgens de kerkenraad de heide van de huur uitgesloten. De huurder verklaart echter de heide steeds in gebruik te hebben gehad en deze ook niet te kunnen missen. De vergadering kwam hem tegemoet. Voorlopig werd slechts 1 ha ontgonnen. De huurder mocht op het onontgonnen deel plaggen steken en tevens werden hem die faciliteiten toegestaan, welke hem vrijwaren voor de door de ontginning te lijden directe schade.

Het geschil betreffende de ontginning werd voorgelegd aan de notaris. Deze verklaarde, dat de huur van de heide wel degelijk in het contract was opgenomen, waarop de ontginning voorlopig werd gestaakt.

In een volgende vergadering werd de huurder gevraagd onder welke voorwaarden hij afstand wilde doen van de huur van de heidegronden. De voorwaarden van de huurder waren:

- de pacht evenredig verlagen
- een nieuw huurcontract voor een termijn van twaalf jaar
- de vrije beschikking over stro, strooisel en mest
- de betaaltermijn dient te worden gesteld op uiterlijk de maand maart volgend op het huurjaar.

De kerkenraad gaat akkoord onder vermelding: "mede in aanmerking genomen de gunstige reputatie van de familie die de boerderij in pacht heeft".

In 1911 wordt vermeld, dat 1 ha heide is ontgonnen voor een bedrag van ruim f 206.-. Het stuk land lag er goed bij en moest bemest worden. Er wordt 2000 kg kalk gebracht en bij de Boerenbond 1500 kg "kaimet" (koemest?) en 1500 kg slakkenmeel gekocht. Tot slot wordt het zaadmengsel gekozen voor de eerste inzaai.

Daarna wordt, nu de waterstand erg laag is, besloten de sloten uit te diepen. Geschat wordt, dat dit zes dagen werk zal zijn à f 1,25 per dag.

Een ander probleem in diezelfde tijd was het onderhoud van "de Doornboom". De diaconie had een deskundige gevraagd een rapport op te maken over de toestand van het woonhuis. Deze gaf de volgende punten aan:

- Het dak heeft geen voldoende steun en helt over naar de voorzijde; dit wordt op den duur gevaarlijk en eist dringend voorzieningen.
- Het woonvertrek is zeer tochtig. Daar de gevel toch moet worden afgebroken wordt aangeraden de deur te verplaatsen en aan de binnenzijde te voorzien van een portaal.
- De kamer is zeer vochtig. De plankenvloer zal moeten worden uitgebroken, waarna de zwarte grond geldelijk moet worden uitgegraven. Een nieuwe plankenvloer moet ongeveer een halve meter boven de grond worden aangebracht.
- Het voederfornuis heeft niet voldoende rookuitweg. Bij westenwind slaat de rook neer in de bijkeuken en maakt het leven daar onhoudbaar. Opbouwen van de schoorsteen en het aanbrengen van een paar schoorsteenpijpen is noodzakelijk.
- De kosten worden geraamd op hoogstens f 250.-.

De timmerman krijgt opdracht alle werkzaamheden uit te voeren. De bewoner zal toezicht houden.

Tijdens een volgende vergadering verzoekt de bewoner, mede kerkenraadslid, ook de schoorsteen te verplaatsen. Het werk zal f 60.- extra kosten, waarmee de vergadering akkoord gaat. Daarna vraagt de huurder of het mogelijk is na de vele goede veranderingen aan het woonhuis, het houtwerk te doen schilderen en tevens een klein voortuintje aan te leggen. Ook hiermee ging de kerkenraad akkoord.

En toen kwam de notaris binnen. De bedragen werden erg hoog gevonden. De toezichthouder c.q. huurder gaf aan, dat het aantal werkuren van de metselaar de rekening zo hoog maken.

Het totale bedrag is nu ruim f 500.-, terwijl de begroting was gesteld op f 300.-. Daarbij kwamen later nog een goot voor een bedrag van f 24.- en toebehoren ad f 12,50. Zonder deze posten overtrof de rekening nog de begroting met f 150.-.

Aan de hand van de notulen kon worden nagegaan tot welke werkzaamheden de kerkenraad had besloten, de rest was bijwerk waarvoor zij geen opdracht had gegeven en dus kunnen de kosten daaruit voortvloeiende niet ten laste van de diaconie worden gebracht. De pachter gaf echter aan, dat zijn opdracht was een en ander netjes in orde te laten brengen en dat voor sommige extra werkzaamheden vooraf mondeling vergunning was gevraagd aan de administrerend diaken. Deze kon zich dit niet goed herinneren, maar had wel tot zijn verbazing geconstateerd, dat naast het huis een regenput werd gemaakt en vóór het huis een stoep. De pachter erkende dit maar merkte op, dat bij een latere bespreking in de kerkenraad de verbeteringen werden gesanctioneerd. Het bevreesde een kerkenraadslid, dat voor het verplaatsen van de schoorsteen wel vergunning werd gevraagd, maar niet voor een gemetseld portaal (voorstel van

de deskundige) en een brandgevel in de schoorsteen.

De huurder verweert zich, hij wist niet precies meer tot welke veranderingen was besloten. Een van de diakenen stelt voor de rekening van de metselaar te splitsen, het ene gedeelte voor de diaconie en het andere gedeelte voor de huurder, een nieuw huurcontract, waarvan de kosten voor de huurder zijn, te maken voor zes jaar en de pacht te brengen op f 200.- per jaar, terwijl de diaconie alle rekeningen betaalt.

In de volgende vergadering brengt een diaken na een ernstig onderhoud met de pachter het volgende naar voren:

De pachter is bereid f 5.- per jaar meer te betalen, zijnde de rente van het kapitaal dat te veel is uitgegeven aan de restauratie. De huurder ziet echter op tegen de kosten van het maken van een nieuw huurcontract op zegel, waarvan het totaalbedrag meer zou zijn dan f 5.-. Besloten wordt daarom de scriba een nieuw huurcontract te laten opnemen in de notulen en de huurder daarvan een afschrift te geven.

In het pachtcontract staat: "Ene boerderij bestaande uit huis, verdere gebouwen, erf, tuin, bouwland, weiland, hooiland en heide genaamd "Hoeve Doornboom" gelegen te Oirschot, groot 10 hA 58 A en 30 cA."

De huurprijs was vastgesteld op f 185.- per jaar. "Deze huur moet worden voldaan in gangbaar Nederlandsch geld zonder korting in handen en ten woonhuize van de administrateur der Diaconie."

De huurder mag geen weiland tot bouwland maken zonder toestemming van de verhuurster.

Op dezelfde vergadering waarop het huurcontract werd vastgesteld was ook de aannemer uitgenodigd. Dit had natuurlijk moeten gebeuren voordat men met de pachter in discussie ging over de bedragen betreffende de restauratie. Hij is echter niet verschenen. Eerst was hem ondershands aangeboden 90% van de rekening te voldoen. Nu echter, na nog een deskundige te hebben gehoord, wordt geschat dat de rekening 15% te hoog is. De aannemer wordt bericht, dat een bedrag van f 262.- tot zijn beschikking ligt. Hij reageert wat later met nog een rekening voor huur van een kruiwagen en planken. Aangezien deze rekening weer geheel foutief is en de huur van de planken ongeveer het dubbele is van de waarde van de planken wordt besloten deze rekening voorlopig ter kennisgeving aan te nemen.

Vijf jaar later blijkt de stal van de boerderij aan verbetering toe te zijn. Dit gaat geen f 700.-, zoals verwacht werd, maar f 1000.- kosten. Ook moet de zoldering van de stal worden hersteld. Hiervoor zou een gedeelte van het diaconiekapitaal van f 500.-, dat uitstaat tegen 3½%, moeten worden opgenomen. Na de verbetering zal de huurprijs van de boerderij worden verhoogd met f 25.-. Voor het herstel zullen ook de canadabomen op een stuk diaconiegrond worden gekapt en het hout hiervan zal worden gebruikt voor herstel van de zoldering.

In 1918 wordt een nieuw huurcontract gesloten met de huurder voor twaalf jaar voor de jaarlijkse prijs van f 280.-.

In 1920 vraagt de pachter te mogen overgaan tot het leggen van planken op de zolder, iets wat hem eerder al was beloofd. Verder vraagt hij uitbreiding van de stallen ten behoeve van het houden van fokvee. Eerst zal een begroting worden ingediend, waarna toestemming zal worden verleend, mits de te besteden gelden rentedekkend zijn door verhoging van de huursom.

Naar aanleiding van een vraag in 1926 werd gesteld, dat in het gevraagde niets overbodig was. Maar wegens de kosten is het niet mogelijk aan alles te voldoen. Het meest noodzakelijke zal worden gedaan, n.l. het maken van de zolder boven het woonvertrek, verbetering van het slaapvertrek van de zeven jongens en de zolder boven de koestal. Dit laatste is zeer nodig voor de zuiverheid van de melk, waaraan steeds hogere eisen worden gesteld.

De pachter deelt mede, dat van de gemeente 32 ha à f 250.- per ha kunnen worden gekocht. De gronden liggen nabij de 3 ha weiland van de diaconie. Hij heeft voorlopig 20 ha aangevraagd en hij heeft een optie voor de overige 12 ha. De diaconie zou dan eventueel de helft van hem

kunnen overnemen, maar hij zou graag van de diaconie een stuk weiland willen overnemen om daarop de nodige gebouwen te plaatsen, zodat de door hem te stichten boerderij langs de harde weg komt te liggen.

In 1929 berust het beheer van de diaconiegelden nog steeds bij het Klassikaal Bestuur. Dit bestuur wil op een vergadering, waarbij geen ouderlingen van Oirschot aanwezig zijn, de pachtsom van f 350.- naar f 450.- verhogen. De mening van de bestuurders was, dat de boerderij bij openbare verpachting veel meer zou opbrengen. De predikant echter verzet zich hiertegen en geeft aan, dat de hoeve al meerdere generaties bij dezelfde familie in huur is en zeker onder het beheer van de huidige pachter gewis is vooruitgegaan.

Daarna komt er bericht van het Provinciaal Kerkbestuur, dat de boerderij moet worden geschat en dat de nieuwe pachtsom goedkeuring nodig heeft van dit college. Men vraagt zich af waarop deze regeling is gebaseerd en ook of er een reden is voor dit omslachtige gedoe.

De voorzitter van de volgende vergadering, de predikant van Oirschot, notuleert: Doch om de notulen niet te breedvoerig te maken zullen wij 'n hele partij vruchteloze redekavelingen in de vergetelheid laten, want de voorzitter vindt het verdrietig dat wij nu eerder in de goot dan uit de zaken raken. Hij vindt de pacht prijs van f 350.-, zijnde de gemiddelde waarde van het land in Oost Brabant, een goed voorstel. De afgevaardigde van de Klassikale Commissie zal echter enkele schatters aanschrijven. De schatters hebben helemaal niet gereageerd op het aan hen gedane verzoek.

Uiteindelijk wordt besloten de pachtsom op f 400.- per jaar te bepalen. Dit mede, omdat het gebouwencomplex werd bestempeld als oude rommel en er juist 1 ha is verkocht aan de Maatschappij van Welstand, zodat er slechts 10,8 ha overblijft; de prijs is nu dus f 37.- per ha.

Het provinciaal kerkbestuur heeft echter een andere mening en stelt de pachtsom op f 460.-. De kerkenraad met de diakenen van Oirschot en het Klassikaal Bestuur zijn het daarmee helemaal niet eens en sturen een bezwaarschrift naar de synode (hoger beroep). Een minderheid van het Klassikaal Bestuur (mede doende wat des kerkerads van Oirschot is) is in hoger beroep gegaan bij het Provinciaal Kerkbestuur wegens het nalaten der schatting van de taxateurs.

Door dit alles wordt het vaststellen van een nieuw huurcontract nodeloos opgehouden. Daar de gemoederen in de gemeente door dit alles zeer in beweging werden gebracht werd zelfs besloten de viering van het Heilig Avondmaal voorlopig uit te stellen.

Uiteindelijk schijnt de pachtsom toch te zijn vastgesteld op ongeveer f 400.-, want drie jaar later werd na verkoop van 1½ ha de pachtsom met f 45.- verminderd. Het bedrag wordt afgerond naar f 350.- en het contract wordt weer aangegaan voor zes jaar. Ergens kloppen de cijfers niet, want na 6 jaar (in 1939) wordt gemeld, dat de pacht f 375.- is gebleven.

De zoon van de pachter moest echter na overname in 1939 rekenen op een verhoging. Na enige tijd wordt de pacht vastgesteld op f 600.- voor 11 ha en 33 are, dus meer dan in het vorige contract werd genoemd. Daar de schuur en de vruchtbomen echter door de vader zijn geplaatst zal de diaconie hiervoor f 1000.- rekenen. Dit bedrag wordt in mindering gebracht op de pachtsom, zodat de pachter voorlopig f 375.- blijft betalen.

In de beginjaren van de tweede wereldoorlog komen we nogmaals verschillende herstelwerkzaamheden in de notulen en in de correspondentie tegen. Ook het laten springen van bommen in de omgeving heeft schade veroorzaakt. Scheuren moesten worden gerepareerd en dakspanten en windveren vernieuwd. Op het woonhuis werden nieuwe dakpannen gelegd, de oude werden gebruikt voor de restauratie van het dak van de paardenstal. Ook de koelbak voor de melk werd betegeld in verband met de aangescherpte eisen voor hygiëne.

Tien jaar later was al weer een restauratie nodig. Daar de diaconie daarvoor onvoldoende middelen bezat werd een hypotheek van f 5000.- op de boerderij afgesloten.

In 1956 werd het woonhuis gemoderniseerd. Dit bestond uit een nieuwe voordeur, een extra raam naast het enige bestaande in de woonkamer. Aansluiting op de waterleiding, waardoor de

keuken werd gemoderniseerd. Ook kwamen een WC en een douche in het woonhuis. De zorgen voor het onderhoud van de boerderij werden de diaconie in de loop der tijd toch wat te veel, vooral omdat men toch te weinig bouwkundige kennis in huis had. Ook de opbrengst van het geïnvesteerde kapitaal vond men erg laag. Na veel wikken en wegen en na toestemming van het Provinciaal Diaconaal College werd de boerderij dan ook in juni 1965 in zijn geheel aan de pachter verkocht voor een door de Maatschappij van Welstand getaxeed bedrag.

XVI. DE KERKEKAS OFWEL DE FINANCIEN DER KERKVOOGDIJ.

Zoals in vorige hoofdstukken reeds vermeld, had de Protestantse kerk in Oirschot van vóór 1798 het erg makkelijk. Uitgaven waren er nagenoeg niet. Alles werd door de staat verzorgd, het onderhoud van de kerk, het salaris van de predikant tot zelfs het salaris van de organist.

De eerste zorgen kwamen al bij de verplichte verhuizing naar het boterkerkje.

Uiteindelijk kwam in 1809 het volgende bericht:

Missive van Z.E. de minister van Erediensten en Binnenlandse Zaken, inhoudende:

1. na de 1e van de Louwmaand (januari) 1810 mogen geen betalingen meer plaatsvinden uit de plaatselijke of publieke kassen aan predikanten, geestelijken of kerkelijke bedienden, of enig object van de eredienst;
2. de kerkgebouwen, zover nog onder beheer van de plaatselijke besturen moeten worden overgedragen aan de kerkelijke gemeentes die daarvan vanaf de 1e Louwmaand aanstaande bezit en gebruik hebben. Ook het onderhoud en de inkomsten daarvan komen voor die gemeentes. De rijkstraktementen voor de predikanten en organisten bleven echter voor de kerkelijke gemeentes behouden.

Enkele jaren daarna al besloot de kerkenraad maatregelen te nemen teneinde in de meer en meer toenemende behoefte van de kerk te voorzien:

1. de kerkrechten (o.a. begrafenisgelden), die voorheen tussen de kerk en de koster werden verdeeld, zullen voortaan aan de kerkmeester moeten worden voldaan;
2. er zal een nieuwe lijst van zitplaatsen worden geformeerd, volgens welke de prijzen van de zitplaatsen worden verdeeld;
3. de kerkmeester zal voortaan brood en wijn voor het Avondmaal kosteloos moeten bezorgen (verstrekken);
4. de onkosten voor het schoonmaken der kerk van binnen kunnen "vermijd" worden; indien de goedwilligheid der gemeente hiertoe de hand leent, zal voortaan het schoonmaken der kerk worden aanbevolen aan de leden der gemeente, die daartoe wel eene dienstbode zal willen verlenen (zullen willen afstaan);
5. de schoolmeester van de Beerzen ontving jaarlijks 12 gulden voor het beschikbaar stellen van zijn kamer voor de godsdienstoefening op gezette tijden; voortaan krijgt hij hiervoor geen vergoeding meer;
6. de kerkmeester kreeg zekere "percenten" voor zijn administratie; voortaan worden deze niet meer gegeven, zodat zijn administratie daarmee gelijkgesteld is met die van de armenkas;
7. als er dan nog een tekort is zal dit tekort hoofdelijk worden omgeslagen naar draagkracht.

Een jaar later waren de inkomsten nog te laag. De hoofdelijke omslag naar draagkracht werd nog niet toegepast, maar men besloot de zitplaatsen in de kerk te verhuren teneinde aan het tekort van de kerkenkas tegemoet te komen. De banken 6, 7 en 9 (zie hoofdstuk III) voor 30 stuivers per jaar. De banken 1, 2, 3, 4 en 11 van de Franse meester en zijn scholieren voor 20 stuivers en de overige middenbanken voor 10 stuivers per jaar. De predikant, de voorlezer, de organist en de orgeltrapper werden vrijgesteld. De kerkenraad betaalt die plaatsen voor 30 stuivers per jaar. Om ongeregelheden op het orgel te voorkomen worden de plaatsen op de orgelgalerij verhuurd voor 60 stuivers per jaar.

Dit alles gebeurde ten tijde dat Brabant was ingelijfd bij Frankrijk en direct onder het bestuur van Napoleon viel. Er volgden rumoerige tijden en de vergoedingen van de minister van Erediensten en Binnenlandse Zaken bleven uit.

In 1814 werd 's Hertogenbosch tijdelijk door Pruisen en Kozakken ingenomen, waarna de rust enigszins hersteld werd. Van het Gouvernement werd bericht ontvangen over de betalingen van

traktementen. Zowel deze als ook de achterstallige betalingen van het Fransch Gouvernement zullen alsnog worden voldaan.

Een van de leden, de heer van H., had de kerk *f* 1100.- geleend voor de aankoop van de pastorie. In 1814 wilde hij dit geld graag terug hebben. Dus ging de kerkenraad bij welgestelden uit de gemeente op bezoek om te pogen dit bedrag te lenen, maar dat lukte niet. Een aantal jaren later bleek er ook geen geld meer te zijn om de renten te betalen.

De totale schuldenlast bedroeg:

aan de Heer van Oirschot	<i>f</i> 1100.- à 5 %
aan de heer van H.	<i>f</i> 1100.- à 6 %
en verder nog aan anderen	<i>f</i> 900.- à 5 %

Het nadelig saldo over 1817 van de kerkenkas bedroeg al 42 gulden, 10 stuivers en 4 penningen. Het armenfonds kon ook niet bijspringen, want zij hadden slechts een batig saldo van 3 gulden, vier stuivers en 6 penningen, zodat weer geen renten konden worden betaald.

Brieven met opgaaf van de moeilijkheden waarin de gemeente zich bevond en de vraag om uitstel van betaling werden geschreven. In alle nood werd aan de koning subsidie gevraagd van *f* 2200.-. Uitvoerig werd in de brief aan Z.M. ingegaan op de geschiedenis vanaf 1798 en hoe de schuld op de pastorie was ontstaan. Waarom de schuld van *f* 900.- die ook in die tijd was ontstaan, niet werd vermeld is niet duidelijk, maar ook de andere lasten waarvoor men stond, zoals het dringend noodzakelijke onderhoud van kerk en pastorie, werden niet aangeroerd. Een maand later was er al via de Commissaris van het Arrondissement Eindhoven een brief terug met een aantal vragen. Inmiddels was er ook een opzegging binnen van het geleende kapitaal van de erven van de Heer van Oirschot. Deze erven werden ingelicht over de correspondentie met Z.M., zo dat er weer even respijt was.

Even daarna kwam er een gerechtelijke opzegging van het door de heer van H. geleende kapitaal, alsmede dat van de heer van Oirschot. In die tussentijd kwam er een beschikking, gegrond op het besluit van Z.M., dat aan de Hervormde Gemeente een bedrag van *f* 1100.- was verleend. Dit bedrag was echter niet toereikend de opgeëiste bedragen af te lossen. Daarom wendde de kerkenraad, nog steeds in nood zijnde, zich per brief tot Zijne Excellentie Directeur voor de zaken der Hervormde kerk. In deze brief worden nu wel vermeld de totale schuld, de achterstallige aflossingen en ook de dringend noodzakelijke herstelwerkzaamheden, uit te voeren aan pastorie en kerk. De brief gaat verder:

"De schuldeisers willen volstrekt hun voorgeschoten geld hebben, ook al moeten wij de pastorie verkopen. Dit zou voor ons een vernedering zijn en tot spot zijn van onze Roomsche medeburgers. En dit op een plaats waar zich een aanzienlijke gemeente en een Fransche kostschool met ca 35 jongelieden bevindt."

De gemeente beklagt zich in de brief erover, dat zij maar *f* 1100.- aan toelagen heeft gekregen, terwijl de Roomsche gemeente van Best (slechts een gehucht van Oirschot) van Zijne Majesteit *f* 5000.- heeft gekregen bij "ongelijk mindere behoefte". Dus werd gesmeekt de toelage van *f* 1100.- te vermeerderen tot het volle bedrag van de schuld, zijnde *f* 3300.-.

Met de toelage van *f* 1100.- werd gepoogd de lening van de heer van H. af te betalen. Deze weigerde, tenzij de achterstallige interest daarbij zou worden gevoegd. Toen werd besloten het geleende kapitaal van de heer van Oirschot met de *f* 1100.- af te lossen.

De brief aan Zijne Excellentie Directeur voor de zaken der Hervormde kerk heeft geen resultaat gehad, want drie jaar later wordt wederom een brief gezonden, waarin wordt bedankt voor de subsidie van *f* 1100.- en nogmaals alle problemen aan de orde worden gesteld. Tevens wordt gemeld, dat de heer van H. heeft gedreigd met gerechtelijke verkoop van de pastorie. Uiteindelijk wordt de kerkenraad geacht te verschijnen voor de "Rechtbank van gewone Justitie" teneinde zich te zien condemneren (veroordelen) in de betaling van een kapitaal en de verschenen interesten.

Via de advocaat wordt verzocht onze zaak ad interim te willen "supersederen" (bedoeld zal zijn: suspenderen = opschorten) tot "tijd en wijnen" Zijne Majesteit erop heeft gereageerd. De heer van H. meldt, dat hij volstrekt niet in discussie wil treden over de teruggaaf van de door hem aan ons geleende som.

Dan komt eindelijk het besluit van 12 januari 1825, waarbij het Zijne Majesteit goedgunstig behaagd heeft ons een renteloos voorschot van f 1300.- te verlenen en zulks nadrukkelijk ter voldoening der van de Hervormde Gemeente alhier gerechtelijk gevorderd wordende schuld, benevens de interesten en justitiekosten. Dit voorschot wordt de heer van H. aangeboden. Deze neemt met het bedrag van f 1300.-, toegezegd door Zijne Majesteit, genoegen. (Het door hem gevorderde bedrag was eigenlijk al opgelopen tot f 1100.- + f 528.- interest en nog de gerechtskosten, maar gezien de koning van een en ander op de hoogte was, moest hij hiermee wel genoegen nemen.) De aflossing van de f 1300.- zal geschieden in 20 jaar à f 65.- per jaar.

Toen in 1828 een predikant moest worden beroepen zag de gemeente zich geplaatst voor extra onkosten in verband met de verhuiskosten van de predikant. Daarbij kwam de reeds gestarte verbetering van het kerkgebouw. Er was geen ruimte voor een consistorie, die tevens gebruikt kon worden voor vergaderingen en ook voor godsdienstonderwijs. Ook de schuld aan de koning, welke jaarlijks werd afgelost, drukte zwaar op de kerkenkas. Dus probeerde de gemeente nogmaals een gift van de koning te krijgen. Dit verzoek werd echter afgewezen.

Het zit wel tegen, want drie jaar later vraagt een ander gemeentelid het door haar geleende kapitaal ad f 600.- terug. De diaconie zal f 300.- beschikbaar stellen voor aflossing. Ook zal de kast in de consistorie ten behoeve van de kerk worden verkocht. Daarvoor in de plaats zal een klein kistje worden gekocht voor het opbergen van de diaconiepapieren.

De diaconie schoot al weer te hulp met f 200.- toen bleek, dat de 4e tot en met de 8e termijn ter voldoening van de aflossing van de f 1300.- niet waren voldaan. Door de kerkvoogd werden betaald ten kantore van de Registratie 5 x f 65.- zegels en kwitantie f 0.21 en kosten van het dwangbevel f 3,95½ in totaal f 329,16½.

Eind 1839 ontdekt de Algemene Rekenkamer nog openstaande posten in de belastingregisters van het Departement van de Hervormde kerk over 1833 tot en met 1837. De Minister van Staat voor de zaken der Hervormde kerk stelt een en ander in handen van het Provinciaal College van Toezicht in Noord Brabant. De interne communicatie op het Ministerie bleek echter niet goed gewerkt te hebben, want in 1835 was de Hervormde Gemeente twee jaar uitstel van betaling verleend. Maar in 1838 zat men wat ruimer bij kas en waren beide termijnen extra afgelost.

De problemen bleven, want toen de 13e termijn in 1840 werd afgelost, kon deze niet geboekt worden, daar nog steeds geen duidelijkheid was over de vorige termijnen. De kopieën, die via het Provinciaal College waren gezonden over de betalingen, hadden geen duidelijkheid gegeven. Op verzoek werden toen alle missiven van de Algemene Rekenkamer teruggezonden met de kwitanties van de Ontvanger der Registratie, met de aanduiding op welke wijze alle termijnen tot en met de 12e waren voldaan.

Vijf jaar later moest echter weer uitstel worden gevraagd tot betaling van de 17e termijn. Eigenlijk vonden enkele gemeenteleden, dat dit niet nodig was daar het in 1835 verleende uitstel van twee jaar achteraf niet was gebruikt.

De gemeente bleef in moeilijkheden. In 1847 ging er weer een brief naar Zijne Majesteit de Koning, luidende:

"Sire,

In eerbiedig vertrouwen op Uwer Majesteits welwillendheid wagen het Kerkvoogd en Notabelen der Hervormde Gemeente te Oirschot, provincie Noord Brabant, den troon van Hoogstdenzelven met eene ootmoedige bede te naderen. Ten jare 1824 werd de Hervormde Gemeente alhier wegens schuldvordering van f 1300.- met gerechtelijke, reeds aangevangene vervolging bedreigd, als wanneer het aan Zijne Majesteit wijlen Uw Koninklijken vader bij

besluit van 12 november 1824 no. 105 een renteloos voorschot van die som te verlenen, af te lossen in twintig jaartermijnen, ieder van f 65 van welke 16 ten bedrage van gezamentlijk f 1040 gekweten zijn.

 Naar aanleiding van een eerder verzoek werden de termijnen vanaf 1844 verschoven naar 1847, 1848, 1849 en 1850. In de eerste tijd is de zware herstelling aan het orgel uitgevoerd, maar de noodzakelijke herstellingen aan de pastorie (dak en goten) konden niet worden uitgevoerd. Door ouderdom en het vergaan kan zelfs een gebroken ruit van de kerk niet vervangen worden. Totale kosten f 200.-.

Terwijl de Rooms Katholieke bevolking hun kerk tot pracht en luister opvoeren en zich daarop ook laten voorstaan, probeert de Hervormde Gemeente haar kerk voor algeheel verval te bewaren.

 En daar hier geene vraag is om geld maar de bede om ontheffing van eene voor den debiteur hoogst bezwarende en voor den crediteur betrekkelijk onbeduidende som, zoo durven zich de adressanten met de goedgunstige inwilliging van hun verzoek bij de bekende welwillendheid en belangstelling in de Godsdienst van Uwe Majesteit nederig vleyen."

Bij Zijne Majesteits besluit van 7 oktober 1847 werd het bedrag van f 260.- aan de gemeente geschonken. Wel moest in die tussentijd aan de Minister van Financiën, na een maning van het kantoor der Registratie, een bericht worden gezonden, dat een verzoek aan de koning was gericht waarop nog geen antwoord was ontvangen.

De kerk heeft ook functies, die uit de kerkenkas worden betaald. Eén ervan is de koster. Na het bedanken van koster van N. in 1809 wordt in 1815 eindelijk een nieuwe koster benoemd op voorwaarde, dat hij het brood en de wijn voor het Avondmaal levert, de kerk en het kerkhof behoorlijk schoonhoudt en verder alles te verrichten wat tot de plicht van de koster behoort. Vanaf de aanstelling zal hij alle voordelen aan de post verbonden genieten. Dit zal na alle bezuinigingen niet veel meer zijn dan vrije zitplaatsen.

Na de benoeming tekent van N. (de vorige koster) bezwaar aan tegen zijn ontslag door een rekest te zenden aan Zijne Majesteit de Koning der Verenigde Nederlanden, inhoudende o.a.

"Den kerkeraad der Hervormde Gemeente te Oirschot mag worden gelast den suppliant (smekeling) in desselfs post van koster der kerk dier gemeente te herstellen indien geene redenen van wangedrag als andersinds den voorgenoemden kerkeraad zijne illegale demissie (ontslag) hebben gepermoveerd (bewogen tot)."

De kerkenraad bericht het Klassikaal Bestuur, dat opdracht had de zaak te onderzoeken:

Betrokkene heeft in 1809 bij monde van een ouderling (en deze blijft daarbij), bedankt voor de functie. Een bezwaar tegen betrokkene was verder, dat hij ongevraagd bomen had geplant op het kerkhof en had toegestaan, dat de bewoners van het logement "de Zwaan" mest hadden geplaatst op het kerkhof. Verder heeft van N. geen kosterdiensten meer verricht. De kerk is schoongemaakt door anderen, hetgeen door rekeningen aantoonbaar is. Wel heeft de voormalige koster brood en wijn geleverd voor het Avondmaal, maar hierin stond hij gelijk met vele "dienstboden" in de Meyery, die zulks ingelijks doen zonder koster te zijn, terwijl hij daarvoor rijkelijk rekende, zo blijkt uit het bedrag dat hem daarvoor jaarlijks werd betaald.

Aan het geruzie kwam een eind door het vertrek van de nieuwe koster. Van N. solliciteerde opnieuw naar de functie van koster en werd aangesteld op de volgende voorwaarden:

- de koster zal brood en wijn voor het Avondmaal zonder kosten leveren;
- hij zal voor zijn rekening de kerk, het kerkhof en daarbij alles wat tot de kerk en de bediening van het Avondmaal behoort rein en zuiver houden;
- voorts zal hij alles moeten verrichten wat tot de post des kosteren hoort, waar tegenover staat dat hij alle voordelen en profijten, verbonden aan het ambt van koster, zal genieten.

Men moest langzaamaan ontdekken, dat men niet alle zorgen op de overheid kan schuiven, maar zelf ook een stuk verantwoordelijkheid moet dragen. Zo werd in 1840 de vraag gesteld hoe het stond met de verzekering tegen brand. De kerkvoogd dacht, dat een verzekering voor f 2000.- voldoende zou zijn. De Brandwaarborgmaatschappij te 's Hertogenbosch dacht daar anders over en verzekerde de kerk voor f 8000.- en de preekstoel, het orgel en de banken voor f 2000.-.

De kerkcollecten leverden eerst nog zo'n 25 tot 30 gulden per jaar op. Wat er gebeurd of gezegd is weten we niet, maar na 1830 steeg dit bedrag naar 200 gulden bij toch een wat gelijkblijvend aantal zielen. Wel ging later met het verminderen van het zielenaantal de collecteopbrengst weer omlaag, zodat tegen 1900 de opbrengst 100 gulden per jaar bedroeg.

Een andere bron van inkomsten was de opbrengst van het bankengeld. Dit bracht in totaal 40 gulden per jaar op. Bij een herindeling bleven bank 8 en 9 voor de eigenaar van het kasteel Bijsterveld. "Niemand mag daar plaatsnemen zonder verkregen of te verkrijgen schriftelijke vergunning". Datzelfde gold voor de regeringsbank.

In 1836 werd besloten, om in het kastekort te voorzien, iedere plaats afzonderlijk aan te bieden, terwijl aan de hoogstbiedende tegen die prijs zoveel plaatsen zullen worden aangeboden als hij verkiest. De banken voor de ouderlingen, diakenen, kerkvoogd en de laatst afgetreden kerkenraadsleden kosten f 1,50 per plaats. De koster en de voorzanger betalen f 1.-. De familieleden van de predikant betalen naar goedvinden. Zolang de oorlog duurt betalen ook de officieren en de marechaussee naar goedvinden (de soldaten zullen wel, zo zij ter kerke gingen, op de armenbanken hebben plaatsgenomen). De kostschool betaalt één gulden per persoon per jaar. De burgemeester en secretaris f 1.50 per plaats. Volgens Koninklijk Besluit moeten de Heerlijke Regten wat het kerkelijk bestuur betreft in alle deele geëerbiedigd worden. Zo was het dus verstandig voor de tegenwoordige heer van Oirschot een bank te reserveren, derhalve buiten de verpachting te houden. De heer van Oirschot was echter op de verpachting vertegenwoordigd en betaalde voor twee banken f 36.-, het hoogste bedrag. Voor de burgemeester en wethouder werd geen plaats gereserveerd. De totale verpachting bracht f 131,70 op.

Er waren nog andere inkomsten, maar daarvoor moeten we weer even terug in de geschiedenis. Bij de verdeling van de kerken in 1798 werden ook andere zaken verdeeld. Onder andere kreeg de Hervormde Gemeente Oirschot het recht om van een gedeelte van vaste goederen renten te heffen. Het betreffende gedeelte uit het register "van alle de vaste goederen, chynsen, renten en inkomsten van de doie kerken en van de doie arme tafelen binnen deze Vrij en Heerlijkheid van Oirschot geformeerd in de jaare 1700 en vier en tachtig" werd overgeschreven en geverifieerd door de drossaard, schepen en secretaris met het originele register, getekend 1 juni 1799. Het betrof een lijst van 34 personen, die jaarlijks samen 30 gulden 15 stuivers en 14 penningen moesten opbrengen.

Deze renten moesten worden afgedragen en werden verantwoord op Ligtmis (vrouwendag, dienstbodendag = 2 februari) - daarom ook wel genoemd Lichtmispacht - en kwamen voort: uit transport twee gulden, deiling zeven stuivers en bij transport uit een akker met een loopen raapzaad een gulden en acht stuivers en met een loopen rog vijf stuivers.

In 1813 besloot de kerkenraad al, dat deze Deekens renten door de renteplichtigen konden worden afgekocht en wel bij rente van een penning voor twintig penningen. Een gedeelte van de betrokkenen heeft hiervan gebruik gemaakt.

Toch verliep de inning niet zoals het moest, zo lezen we in 1841.: "Wij hebben onder de achterstallige uitgaven gebracht eene som van f 58,95, welke de kerkvoogd heeft voorgeschoten door jaarlijks voor ontvang in te brengen het geheele bedrag der Deekens renten à f 23.- maar door nalatigen/onwilligen sedert onderscheidene jaren in weerwil van alle vriendelijke aanmaningen en publikatiën niet bijbetaald is, daar eenige zelfs 13 jaren ten achteren zijn, zoo hebben wij besloten om in navolging van Gemeenten Armenbestuur alhier de lijst der

achterstalligen ter inning te geven aan de advocaat alhier, eer wij tot verdere geregelijke vervolging overgaan.

De advocaat deed goede zaken en begin 1844 was een groot gedeelte al geïnd. Eind 1844 kwamen de laatste zes aflossingen binnen. De advocaat bracht voor zijn werkzaamheden f 20.- in rekening voor de totale afkoopsom door hem geïnd van f 111,42.

Dit probleem was opgelost. Dan volgen wederom problemen, vermeld in de notulen van december 1866. Aan wie behoort de opbrengst van de Avondmaalscollecte? De vorige kerkvoogd had deze steeds toebedeeld aan de kerk, terwijl de huidige administrerend diaken de gelden voor de diaconiekas in ontvangst nam. Eerder was besloten dat, daar de kerk veel meer behoefte aan die collecte had dan de diaconie, deze aan de kerk zou toebehoren. De predikant had bij enkele vorige Avondmaalsvieringen hierop gewezen en de collecte aanbevolen. De voorzitter vroeg zich trouwens af of het kerkenfonds niet dringend meer aandacht van de gemeente nodig had en dat de gemeente wat méér offerde voor deze kas dan de onbeduidende opbrengst van de kerkcollecten. Besloten wordt de komende drie maanden meer aandacht te schenken aan de kerkcollecten en tevens elke keer een buitengewone kerkcollecte te houden.

Bij het innen van de gelden voor de zitplaatsen had een gezin geweigerd te betalen, alhoewel het zitplaatsengeld voor het hele gezin op 1 gulden gesteld was. De predikant merkte op, dat het hier niet ging om die ene gulden, maar veel meer om het beginsel, hoogst gevaarlijk in de gevolgen, dat een eenvoudige weigering voldoende zou zijn om een wettige aan de kerk verschuldigde betaling te ontwijken. Dit alles was te lezen in de meest (veel te) uitgebreide notulen, bestaande uit zes volgeschreven bladzijden over de vergadering van 21 december 1866. De inkomsten der kerk blijven zorgen baren. De opbrengst der collecten loopt achteruit. In veel gemeenten in de classis zijn de collecten samengevoegd en 2/3 daarvan is voor de kerk en 1/3 voor de diaconie. Dit voorstel haalt het niet.

Het zitplaatsengeld van de kostschoolgangers was bepaald op f 1.-, gelijk aan dat der minstbesteden uit de gemeente. Daar ook vervolgbundels van de gezangenboeken moesten worden aangeschaft vond men het niet meer dan billijk, dat de jongheren van de kostschool f 1,50 aan zitplaatsengeld zouden gaan betalen. 16 vervolgbundels zouden worden aangeschaft.

De tekorten bij de kerkvoogdij en de batige saldi spelen niet alleen in Oirschot. Voorstel is art. 22 van het reglement op de diaconieën uit te breiden met: Ten aanzien van gemeenten waar de kerkelijke inkomsten blijkbaar niet toereikend zijn om in de behoeften der openbare eredienst te voorzien is de algemene kerkenraad bevoegd, wanneer zulks zonder schade en benadeling der armen en bedeeden kan geschieden, onder goedkeuring van het provinciaal bestuur, na ingewonnen advies van het Klassikaal bestuur en het Provinciaal College van Toezicht, zo de gemeente daaronder ressorteert, aan de kerkenkas de nodige hulp en ondersteuning uit de diaconie te verstrekken.

Deze bepaling was voor Oirschot niet onwelkom, vooral omdat men vanaf 1883 vrijwel structureel met een negatief saldo van ruim f 150.- te maken had.

Bij de rekeningen vind je zo nu en dan bijzondere bewijsstukken, zoals in 1888:

"Heer notaars (kerkvoogd) weest zoo goet en geeft betje 2 gulde meede van het orgel Maneke om geen Abuis te krijge want ik hat het vergeete af te houde
de groete

GdS"

een vaagdoek kostte in die tijd f 0,25 en een bamboezebeezem f 0,20.

400 kilo kolen per jaar werden gekocht voor de verwarming van de kerk voor f5.-

kaarsen voor de avondpreek op vrijdag voor paasen f 3,10

idem voor oudejaarsavond f 3,90.

De kaarsen waren bestemd voor de kristallen kroonluchter en de 62 koperen blaken.

XVII. DE PROTESTANTSE SCHOLEN.

De scholen van Oirschot waren openbare scholen. Zoals eerder vermeld werden de Rooms Katholieke leerkrachten vanaf 1636 vervangen door gereformeerde onderwijzers.

In 1765 werd een Franse school gesticht in Oirschot. Het werd een kostschool. De school genoot een goede reputatie, mede door het protestantse karakter. De familie Söhngen, die we steeds in de notulen tegenkwamen, hebben vanaf 1785 tot 1881 veel onderwijzers voor deze school geleverd. En vooral deze familie heeft veel bijgedragen aan het hoge aanzien, dat de school genoot. Ook de Hervormde Gemeente had daar profijt van.

Bij de komst van de Bataafse Republiek veranderde er het een en ander bij de openbare scholen. In gebieden met overwegend Rooms Katholieken werden de gereformeerde onderwijzers geleidelijk vervangen door Rooms Katholieken. De scholen bleven echter openbaar, daar de leerkrachten van bijzondere scholen niet door de staat werden betaald. Behalve de zaken omtrent de Franse school lezen we in de notulen niet meer over deze openbare scholen tot 1886. Dan wordt de kerk, zolang dringend nodig, in gebruik afgestaan buiten de voor godsdienstoefening bestemde tijden, voor bijzonder onderwijs ten behoeve van kinderen van Protestantse ouders.

Toen de bijzondere scholen werden gelijkgesteld met de openbare ging ook in Oirschot langzamerhand iets veranderen. In 1927 was er nog maar één openbare school met een leerkracht, het hoofd der school. Toen deze leerkracht de school met ingang van 1928 ging verlaten werd de school bij raadsbesluit opgeheven. Dit besluit werd goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Noord Brabant. Op die school waren toch maar 3 kinderen.

Drie paar ouders tekenden bezwaar aan bij de gemeente en Gedeputeerde Staten. Dit bezwaar werd afgewezen. Daarna volgde een rekest aan Hare Majesteit Koningin Wilhelmina. Ook zij besloot het beroep ongegrond te verklaren. De school moest echter beschikbaar blijven voor openbaar onderwijs, mochten er meer kinderen in aanmerking komen voor openbaar onderwijs. Maar er was nog een openbare lagere school in Oostelbeers beschikbaar. Toen echter ook deze school in 1932 werd omgezet in een bijzondere Rooms Katholieke lagere school werd wederom een rekest gezonden aan Hare Majesteit Koningin Wilhelmina, daar op dat moment 7 kinderen beschikbaar waren voor een openbare school in Oirschot, drie van deze leerplichtige kinderen woonden net over de grens van Oirschot.

Ook dit rekest werd afgewezen door de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen met als argument, dat twaalf of meer kinderen vereist waren voor een openbare school.

De toestand bleef zo tot in 1950 in Oirschot een protestant christelijke school werd gesticht. Deze verhuisde in 1951 naar Best waar, door bemiddeling van de gemeente Best, die liever een andere openbare school zag komen dan een openbare, een nieuw schoolgebouw was geplaatst. Ten behoeve van de leerlingen uit Oirschot moest één leerkracht in Oirschot wonen. Deze nam de kinderen met de busdienst mee. Tussen de middag was er een overblijfvoorziening.

De school werd genoemd naar het plein in Best waaraan deze aanvankelijk lag, n.l. de Wilhelminaschool. Midden zestiger jaren werd deze school te klein en moest mede gebruik worden gemaakt van een noodgebouw, totdat de huidige school kwam.

In 1963 werd in de kerk te Best een kleuterschool gestart. Einde zestiger jaren kreeg deze een eigen gebouw aan de Michiel de Ruyterlaan om tot slot in te trekken bij de Wilhelminaschool, daar het onderwijs van kleuter- en lagere school werd samengevoegd tot een basisschool.

XVIII. PERIKELEN ROND HET TRACTEMENT VAN DE PREDIKANT.

De predikant van Oirschot ontving rond 1800 een rijkstraktement van f 850.-. Dit was zijn enige bron van inkomsten.

Ten opzichte van een vakman die met maximaal f 250.- per jaar naar huis ging als hij geluk had, was dit natuurlijk een vorstelijk salaris. Maar de predikant had natuurlijk ook hogere uitgaven. Zijn huishuur bedroeg f 60.- per jaar. Een zelfde bedrag werd betaald aan belastingen. Voor het grote huis, dat hij moest bewonen, had hij minstens een dienstbode nodig en voor vervoer moest hij beschikken over een eigen rijtuig en paard. Zeker toen de Beerzen werden toegevoegd aan de kerkelijke gemeente Oirschot was dat rijtuig echt nodig. Het rijkstraktement werd dan ook direct verhoogd tot f 950.-.

Ging een predikant met emeritaat, dan werd zijn pensioen van hogerhand vastgesteld. In 1826 kreeg ds Wuyster b.v. f 600.- pensioen.

In 1816 kregen de predikanten boven hun rijkstraktement ook nog kinder- en schoolgelden. Deze toelagen bleven ook als de predikant was overleden. Het kindergeld was tot 22 jaar en, mits de kinderen ten laste van de ouders kwamen, f 25.- per jaar. Een zoon kreeg daarboven, als hij naar de Latijnsche School ging of Latijns onderwijs genoot, nog f 25.-. Ging de zoon naar een academie of atheneum, dan werd dat bedrag per jaar f 50.-. Volgde hij echter een theologische studie, dan kreeg de predikant boven de f 25.- nog f 100.- extra.

Kwam een predikant of emeritus te overlijden, dan moest de weduwe van giften leven. Daarom werd door de predikanten de "weduwenbeurs" (beurs=geldbuidel) gesticht. De predikanten en emeriti stortten in die kas jaarlijks 10 gulden, emeriti met minder pensioen dan f 600.- 5 gulden. Een weduwe ontving uit deze kas f 50.- per jaar. Het overblijvende geld werd belegd en de renteopbrengst onder de weduwen verdeeld.

Behalve de vaste bijdrage van de predikanten in deze kas werd ook gerekend op vrijwillige giften vanuit de gemeente, schenkingen uit erfenissen en donaties, maar ook de examengelden van de theologische studenten werden in de kas gestort.

Omdat ondanks bovengenoemde maatregel weduwen veelal, samen met hun kinderen, nauwelijks meer dan f 200.- per jaar ontvingen werd in 1859 besloten tot oprichting van een provinciale weduwenbeurs. Men vond een bedrag van f 200.- veel te laag voor een normaal levensonderhoud en dus ook te weinig om de kinderen een behoorlijke opvoeding en opleiding te geven. Hiervoor ging een predikant toen 10 gulden extra betalen.

Ging echter een predikant hertrouwen na het overlijden van zijn vrouw dan betaalde hij, als zijn tweede vrouw meer dan 10 jaar jonger was, eenmalig een extra premie. Deze premie bedroeg het aantal jaren meer dan tien maal f 10.-. Was zijn vrouw 20 of meer jaren jonger, dan betaalde hij bovendien in het vervolg dubbele premie.

In 1885 kwam er een oproep van de Algemene Synode aan de kerkenraden zich te abonneren op de kerkelijke krant. De uitgever had zich namelijk verplicht voor elk verkocht exemplaar een zeker bedrag uit te keren aan de Algemene Synodale Weduwenbeurs.

Ook voor emeriti was het pensioen vaak veel te laag en dus bleven predikanten te lang doorwerken. Voor de predikanten was dit een last en voor de gemeenten niet gunstig. In 1873 werd daarom dan ook een pensioenfonds voor predikanten gesticht. Elke gemeente moest daarin tien gylden per jaar bijdragen.

Het rijkstraktement, dat de predikant van Oirschot ontving, is altijd f 950.- gebleven. Toch werd in de loop der tijden het leven duurder, waardoor de gemeenteleden steeds meer moesten bijdragen in de onkosten van de kerk en ook in het salaris van de predikant. Het werd voor de kerkvoogd dan ook steeds moeilijker de benodigde gelden bijeen te schrapen.

In 1881 kwam het voorstel het traktement van de predikant te verhogen en het geld daarvoor te vragen aan de kostschoolleerlingen van de Franse school van de heer Söhngen als een tege-

moetkoming in het godsdienstonderwijs. Het bedrag werd vastgesteld op zes gulden per leerling per jaar, ingaande het lopende schooljaar. De predikant onthield zich van stemming, want hij voorzag moeilijkheden. De kerkvoogd zou elk jaar een brief zenden aan de ouders of voogden van de nieuw aankomende leerlingen. De heer Söhngen zou van een en ander in kennis worden gesteld en worden verzocht de adressen van de ouders of voogden te verstrekken.

De heer Söhngen vond, dat een dergelijk verzoek van hem moest uitgaan en niet van de kerkenraad. Hij gaf tevens te kennen niet tegen de bedoelde toelage aan de predikant te zijn.

De kerkvoogd verzocht hierop antwoord van de predikant. Deze reageerde hierop schriftelijk. In deze brief zegt hij zich in de vorige vergadering buiten de stemming te hebben gehouden en dat hij zich daarom verwondert over de tot hem gerichte vraag of hij zich met het denkbeeld van de heer Söhngen kan verenigen. Hij kan zich echter in de gegeven omstandigheden niet verenigen met het voorstel naar aanleiding van vroegere besprekingen. De heer Söhngen had toen dit initiatief al kunnen nemen, maar had dit niet gedaan. Al eerder was de heer Söhngen gevraagd enige vergoeding aan de predikant toe te staan voor de catechisaties, door hem gegeven. De predikant stelt er prijs op, dat elke poging om langs deze weg zijn inkomen te verbeteren alleen van de kerkenraadsvergadering uitgaat.

De vergadering besluit het voorstel, gedaan op de vorige vergadering, te handhaven en de heer Söhngen bij herhaling "beleefdelyk" de adressen van de ouders of voogden te vragen. De kerkenraad zal dan onder bijvoeging van een afschrift van de brief van de predikant de ouders of voogden een bijdrage vragen.

In de daarop volgende vergadering wordt al melding gemaakt van antwoorden van ouders op de brief. De brieven waren van dien aard (de inhoud kennen we niet), dat de vergadering besloot nog een brief te sturen aan de ouders of voogden. Vooral nu de predikant besloten had af te zien van welke vergoeding dan ook, zelfs die van een gulden per leerling, welke vergoeding hij tot dusver had genoten. In deze laatste brief zegt de kerkenraad dank voor de vele toegezegde bijdragen. Anderen schijnen een afwijzend antwoord te hebben gegeven. Volgens deze laatste schrijvers werd door het instituut al godsdienstonderwijs gegeven.

Door het verstrekken van adressen bleek, dat de heer Söhngen geen bezwaar had tegen de door de kerkenraad gezonden brief. Hij was vooraf hiervan in kennis gesteld.

De predikant bleef de lessen geven, ondanks het krenkende feit, dat de heer Söhngen niets heeft ondernomen om de leerlingen die in juni de school verlieten de predikant te laten bedanken voor de jaren, dat zij van hem vrijwel gratis godsdienstonderwijs hadden genoten (iets dat ieder welopgevoed mens doet). De kerkenraad was van mening, dat de heer Söhngen door deze handelwijze bezig was zijn instituut, dat dat jaar al zoveel leerlingen verloor, ten gronde te richten.

De reactie van de heer Söhngen was te bedanken voor de betrekking van organist. In zijn plaats werd toen de vrouw van de predikant tot organist benoemd.

XIX. PREDIKANTEN.

Oost- en Middel- Beers.

1648 - 1657 J. P. Coronpinus
 1658 - 1670 P. Aelstius
 1670 - 1686 G. Goldsmith
 1690 - 1721 J. Quast
 1723 - 1770 J. C. van Nimwegen
 1771 - 1790 P. Molengraaf
 1790 - 1793 F. Sieverts

Oirschot.

1633 - 1636 L. Schapenbergius
 1648 - 1657 J. L. Aelstius
 1659 - 1680 R. Immens
 1681 - 1688 A. Brievinga
 1688 - 1691 P. Immens
 1691 - 1713 J. de Wildt
 1714 - 1749 A. van der Burgh
 1751 - 1770 H. de Jongh
 1771 - 1804 A. L. Durselen

Oirschot, Best en de Beerzen.

1805 - 1826 D. Wuyster
 1828 - 1833 J. N. van den Zandt
 1834 - 1844 J. D. Bloemen
 1844 - 1872 H. M. C. van Oosterzee
 1872 - 1883 H. J. Nouhuys
 1884 - 1885 H. Brouwer
 1885 - 1888 J. F. Corstius
 1888 - 1891 H. J. Hzn Worst
 1892 - 1897 W. P. M. Mouljn
 1898 - 1905 F. W. G. Kemmann
 1906 - 1914 S. H. de Groot
 1917 - 1921 J. H. de Vries
 1921 - 1941 J. R. van Kooy
 1942 - 1946 P. Allard
 1949 - 1950 E. G. van Kekem
 1950 - 1959 J. van der Touw
 1960 - 1975 J. L. van den Berg
 1976 - 1978 J. Roldanus
 1978 - 1986 G. M. Santman

XX. GEGEVENS PREDIKANTEN.

Aelstius, Johannes Leonardi (van Aalst), overleden 11 december 1657 te Oirschot.

Gehuwd met Maria Jekermans.

Aanvankelijk pater, vanaf 1630 praeceptor secundus (leraar klassieke talen) aan de Latijnse school en meerdere malen ouderling van de gereformeerde gemeente te s' Hertogenbosch, 1642 candidaat aan de Grote Schans Fort Isabellate 's Hertogenbosch; door de Grote Kerkelijke Vergadering beroepen naar Oirschot en na vele protesten van de Grote Schans toch bevestigd te Oirschot op 13 september 1648. Hij heeft zich ingezet om predikanten naar de Meierij te halen, en daarom ook was hij in het begin veel afwezig in verband met het bevestigen van predikanten in de regio. In dezelfde tijd werd zijn zoon tot predikant voor Boxtel benoemd.

Aelstius, Petrus (van Aalst), overleden 1686.

Predikant te Brakel, van 1658 tot 19 oktober 1670 te Oost- en Middel-Beers en daarna te st Oedenrode.

Allard, Petrus, geboren 1 januari 1911 te Amsterdam.

Gehuwd met Wilhelmina Ottolina Heuvelink, geboren 18 april 1905.

In 1940 kandidaat in Drente, bevestigd als predikant van Oirschot op 27 december 1942. Tot 28 juli 1946 te Oirschot, overige standplaatsen 1946 te Roderwolde, 1948 Sellingen, in 1957 eervol ontheven.

Berg, Johannes Leonardus van den, geboren 24 juli 1910 te Joure, overleden 3 november 1986 te Eindhoven.

Op 13 oktober 1942 te Groningen gehuwd met Hilda Westerdijk, geboren 21 oktober 1908 te Uithuizen, overleden 30 oktober 1993 te Eindhoven.

In 1939 hulpprediker in Haren, 1940 predikant te Emmercompascum, 1942 te Termunten, 1946 Usquert, legerpredikant in Indonesië, van 10 januari 1960 tot 1 september 1975 predikant te Oirschot c.a. in combinatie met het secretariaat van de Stichting voor Evangelisatie in het Zuiden, 1975 met emeritaat.

Bloemen, J.D., geboren 1809, overleden 26 januari 1864 te Voorst bij Zutphen.

Gehuwd met Johanna Allegonda Voorthuysen

In 1832 kandidaat bij het provinciaal kerkbestuur van Zeeland. De kerkenraad van Oirschot had hem gekozen na een opstelling van een twaalftal, waaruit weer een zestal werd gekozen, daarna een drietal en tot slot bleef ds Bloemen over. Na kerkelijke en koninklijke goedkeuring werd hij op 27 april 1834 te Oirschot bevestigd als predikant.

"Aanzienlijk was de van alle kanten toegestroomde schare, waaronder de ouders van onze leeraar en van zijne vrouw, terwijl het orgel allerfraaist bespeeld werd door de heer Yzendijke". Over de collecte en het geschonken bedrag voor het herstel van de pastorie is al in hoofdstuk IX gesproken. In 1843 bedankt ds Bloemen voor een beroep naar Breukelen. Naar aanleiding van een vermoedelijk vertrek hadden al 25 kandidaten om een preekbeurt in Oirschot verzocht. Uiteindelijk vertrok ds Bloemen na zijn afscheidsrede op 21 juli 1844 naar Yzendoorn.

Brievings, Arnoldus, overleden 1698.

Gehuwd met Anna Maria Immens.

Kandidaat te st. Annaland vanaf 1661, van 23 november 1681 tot ± maart 1688

predikant van Oirschot, daarna weer st. Annaland.

Brouwer, Henricus, geboren 11 december 1823 te Meeden in 't Oldambt, overleden 8 november 1885 te Groningen.

Gehuwd met Maria Wilhelmina Verkouteren, overleden 1871

In 1845 kandidaat in Drenthe, daarna in 1846 predikant te Koekange, 1849 te Oudkerk, 1857 Veendam, 1863 Zwolle, op 11 mei 1884 bevestigd voor Oirschot c.a., op 1 september 1885 met emeritaat. Het vermoeden bestaat, dat ds Brouwer op 16 augustus 1885 afscheid heeft genomen van de gemeen te. De ontslagbrief is getekend 29 augustus 1885 en in de notulen van november staat "Eindelijk werd goedgevonden om het afscheidswoord van ds Brouwer, door een der ringpredikanten voorgedragen, uit eerbied voor de nagedachtenis van Z. Eerw. te vernietigen, omdat dit woord de kenmerken droeg van groot ziekte overspanning en dit woord geheel in desharmonie was met de zachtmoedige, frisse en opwekkende geest, die zijn prediking placht te bezielen."

In 1884 wordt besloten het traktement van de predikant te verhogen met f 60.-. Tevens krijgt hij vrijdom van personele belasting, met uitzondering van belasting voor paarden, rijtuigen en meer dan één dienstbode. Ook krijgt hij vrijdom van gemeentebelasting en vrij gebruik van de pastorie met tuin.

De personele belasting bedraagt: huurwaarde f 11.-, deuren en vensters f 10.12, haardsteden f 18.-, "mobilair" f 19.80, dienstbode f 5.-. De gemeentebelasting was tien gulden.

Burgh, Antonie van der, overleden 25 oktober 1749 te Oirschot.

Gehuwd met Amca Hermanni.

In een tijd dat er nog maar 20 lidmaten waren, werd ds van der Burgh op 17 juni 1714 bevestigd als predikant van Oirschot. In november 1713 was hij al beroepen. Zijn titel werd omschreven als "Philosophiae Doctor et Libera tium Artium Magisters".

Coronpinus, Johannes Petri, overleden op 1 augustus 1657 te Beers.

Ds Coronpinus werd op 6 december 1648 als predikant bevestigd voor Oost- en Middel-Beers, waar hij tot zijn overlijden gebleven is. Zijn vorige standplaats was vanaf 1642 Nederhemert.

Corstius, J. F., overleden 27 november 1888 te st. Anna bij Nijmegen.

Gehuwd met Geertje Langeveld, geboren 18 april 1822 te Amsterdam en overleden 5 januari 1886 te Oirschot.

Ds Corstius kwam van Huizen bij Arnhem en werd op 15 november 1885 in Oirschot bevestigd. Op 1 mei 1888 ging hij met emeritaat.

Durselen, Albertus Leonardus, geboren 1740, overleden 15 september 1804 te Oirschot.

Gehuwd met Alida Jacoba Thielen.

Oirschot was een gemeente met 55 lidmaten toen ds Durselen, komend vanuit Lommel, waar hij adjunct was, op 12 mei 1771 tot predikant bevestigd werd. Hij was een tijd lang scribe van de classis Peel en Kempenland en schreef het boekje "Grondbeginselen" in 1787. De laatste 10 jaar van zijn leven heeft hij ook veel de diensten in de vacante gemeente Oost- en Middel- Beers waargenomen.

In het notulenboek van Oirschot staat: "De leraar dezer gemeente, de Weleerwaarde en Zeer Geleerde Heer A.L. Durselen op 15 september 1804 aan 't water in de borst, oud 64

jaaren, overleden zijnde, nalatende eene bedroefde weduwe, voor welk het Annus gratie moet worden waargenomen.

Eindelijk om alhier ter gedachtenis van den overledene en tot een gedenkteken voor de nakomelingschap, die deze zal zien, lezen of vernemen, te verklaren dat deze vergadering met de gansche gemeente en allen die prijs stellen op geleerdheid en uitmuntende vermogens, niet ophouden zal te bewonderen in algemeene kennis die de overledene bezat, niet alleen in takken van studie, welke een bedienaar van 't H.Evang. behoort te kennen, maar ook in de wetenschappen, welke den man van geleerdheid uitmaken en welke in hem des te aanmerkelijker waren, elke maal hij van dezelve gebruik wist te maken met een schranderheid en oordeel zoals maar zelde een mensch gevonden werd".

Goldsmith, Gerardus, overleden 1686.

Ds Goldsmith was rector aan de Latijnse school te Eindhoven en werd op 19 oktober 1670 bevestigd tot predikant van Oost- en Middel- Beers, alwaar hij vermoedelijk tot zijn overlijden in 1686 gebleven is.

Groot, Simon Haiko de.

Gehuwd met Caroline Suzette Cramerus, geboren 28 september 1859.

Ds de Groot kwam van Muntendam en werd op 27 mei 1906 bevestigd te Oirschot. Op 1 april 1914 ging hij met emeritaat. De laatste 3 jaar was hij kerkvoogd.

Bij de rekeningen van de kerkvoogdij bevindt zich een opgaaf van zijn verhuiskosten:

7 wagens huisraad Muntendam - Zuidbroek	f 18.25
vervoer meubilair per spoor naar Best	f 35.--
idem van Best naar Oirschot	f 18.25
verhuiskosten 1 man 92 uur	f 27.60
reisgeld, uitschotten etc.	f 14.15
touw en papier	f 2.50
3 kisten en 14 dekens in huur	f 6.40
retourvracht	f 1.47

Aan personele belasting werd voor ds de Groot betaald:

huurwaarde f 8.76, haardsteden f 3.--, "mobilair" f 13.50 en rijwielen f 2.--

Immens, Petrus, geboren 20 oktober 1664 te Oirschot, overleden 18 november 1720.

Gehuwd met Catharina de Smidt te West Souburg.

Ds Immens stond eerst in West Souburg en werd 8 jaar na het overlijden van zijn vader, op 8 augustus 1688 in Oirschot, zijn geboorteplaats bevestigd. Op 15 april 1691 nam hij daar weer afscheid en vertrok naar West Souburg.

In 1695 werd hij beroepen te Zaltbommel.

Immens, Robertus, geboren 1623 te Hamburg (Duitsland), overleden 9 juni 1680 te Oirschot.

Gehuwd met Maria van der Deliën

In 1648 werd ds Immens door de Grote Kerkelijke Vergadering beroepen naar Schijndel, nadat hij zijn studie theologie, in 1644 begonnen, had volbracht. Op 3 mei 1659 werd hij bevestigd te Oirschot, waar hij tot zijn overlijden is gebleven.

Jongh, Henricus de, geboren 10 september 1701 te 's Hertogenbosch en overleden 6 maart 1770 te Oirschot.

Gehuwd met Elizabeth de Sille.

Vanaf 1727 was ds de Jongh adjunct predikant te Leende waarna hij in 1729 benoemd

werd voor Oerle, Zeelst en Wintelre. Op 31 januari 1751 werd hij bevestigd te Oirschot, een gemeente met toen 43 lidmaten. Hij is predikant van Oirschot gebleven tot zijn overlijden in 1770.

Het gezin de Jongh had als dienstmaagd de lidmate Maria Elizabeth Freen, gekomen van Budel.

Kekem, Eliza Gijsbert van, geboren 23 februari 1902 en overleden 2 december 1971 te Groesbeek.

Gehuwd met Baukje van Kekem geboren 17 mei 1905.

Op 18 december 1949 werd ds van Kekem bevestigd als predikant van Oirschot c.a.. Op 27 augustus 1950 verliet hij de gemeente al weer omdat hij een beroep had aangenomen naar Groesbeek. waar hij later ook met emeritaat is gegaan.

In de notulen van de kerkenraad lezen we: " ds van Kekem zegt dat hij geen gebruik zal maken van een rijwiel met hulpmotor merk Rex. Ook al zal hem een Solex worden aangeboden zal hij hiervan Zondags tussen beide kerkdiensten geen gebruik maken". Dus zat er niets anders op dan dat de predikant een taxi nam. De rest van de reizen zal per bus of fiets moeten worden gemaakt, waarvan hij de kosten een maal per maand in rekening zal kunnen brengen. Met een taxibedrijf zal gepoogd worden, aangezien het 's zondags vaste tijden betreft, een speciaal tarief te bedingen.

Kemmann, Frederik Wilhelm Gerhard, geboren 14 juli 1830 te Amsterdam, overleden 20 november 1906 te Ginneken.

Gehuwd met Johanna Geertrui Seyffardt in 1842. Zij is overleden op 23 augustus 1918 te 's Gravenhage.

Ds Kemmann begon zijn loopbaan als predikant in 1858 in Hoorn, daarna ging hij in 1860 naar Zwolle. Vervolgens vertrok hij naar O. Indië met de volgende standplaatsen 1876 Bandjermassin, 1878 Amboina, 1882 Djokjakarta, 1883 Buitenzorg, 1890 Batavia. Op 67 jarige leeftijd in 1898 werd hij gepensioneerd en eervol ontslagen bij de protestantse kerken in Nederlands Oost Indië. In Nederland gekomen nam hij een beroep aan naar Oirschot en werd op 3 juli 1898 bevestigd. Zijn verhuiskosten bedroegen voor de kerkvoogdij slechts f 116.75. Na enkele maanden al deelt de predikant mede, dat hij, tot zij leedwezen omdat hier geen dienstbode te krijgen is en de gezondheidstoestand van zijn echtgenote in de laatste tijd langzamerhand ongunstiger geworden is, tot de minder aangename maatregel heeft moeten besluiten om zijn echtgenote en zijn dochter naar Breda te doen verhuizen. Hij had de pastorie verlaten en was bij mensen gaan wonen die kamers verhuurden. De kerkeraad stelt voor de predikant bij zijn familie te laten wonen, mits hij 's zondags en 's maandags of 's zaterdags in Oirschot zou zijn voor de godsdienstoefening, catechisatie en wat er verder te doen is. De predikant dankt de broeders. Hij zou zelf dit plan niet geopperd hebben, maar nu de kerkeraad het proponeert en, daar wat er in deze kleine gemeente te doen is op de voorgestelde wijze zonder schade voor de gemeente afgedaan kan worden, accepteert hij het beslotene. Op 1 december 1905 gaat hij met emeritaat.

Kooy, Jacob Roelof van, geboren 13 augustus 1857 te Groningen, overleden 30 augustus 1943 te Veldhoven.

Gehuwd met Cornelia Scherpenisse, geboren 12 december 1868 te st. Annaland.

Ds van Kooy wordt op 11 september 1881 door ds Gert van Dijk van 's Gravenhage bevestigd te Pesse, stond daarna te Steenderen, st. Annaland, Yzendoorn en werd 27 november 1921 te Oirschot bevestigd. Eind mei 1941 ging hij met ziekteverlof,

waarna hij op 1 juli met emeritaat ging.
Ds van Kooy is van 1922 tot 1932 ook kerkvoogd geweest.
Zijn collega's noemden hem "de oude apostel".

Molengraaf, Petrus, geboren 5 maart 1732 te Eindhoven en overleden 6 februari 1809 te Maashees.

Gehuwd met Cornelia Maria Losecaat.

In 1762 werd ds Molengraaf in Asten benoemd, daarna ging hij in 1765 naar Veghel. 4 augustus 1771 werd hij in Oost- en Middel- Beers bevestigd, toen een gemeente met 13 lidmaten en 8 toehoorders. Op 6 juni 1790 nam hij afscheid en vertrok naar Maashees.

Moulijn, Willem Pieter Marinus, geboren 24 augustus 1836 te Rotterdam en overleden 19 april 1897 te Oirschot.

Op 14 augustus 1867 te Rotterdam gehuwd met Wilhelmina Hendrika Dijkman, geboren 25 september 1839 te Rotterdam en overleden 17 november 1906 te Ginneken.

Ds Moulijn werd in 1866 kandidaat in Gelderland, daarna predikant te Schoonoord.

In 1869 vertrok hij naar Nederlands Oost Indië en werd in 1870 predikant te Palembang en daarna 1873 Rembang. In 1886 was hij weer in Nederland en werd op 3 november van dat jaar bevestigd te Grollo. Ruinen volgde in 1887. Op 3 juli 1892 werd ds Moulijn bevestigd als predikant voor Oirschot c.a., in de boeken staat "komend van Beets".

In het notulenboek van de Hervormde Gemeente Oirschot staat: "Op de eerste dag van het Paasfeest (19 april 1897) werd de gemeente door een zwaren ramp getroffen. Haar geachte leeraar de Heer W.P.M. Moulijn, die nog des voormiddags het H. Avondmaal had bediend in de vacante gemeente Heeze en zich voorbereid had in den volgende morgenstond voor zijn eigen gemeente op te treden, vond in de avonduren zijnen dood in het water van een vijver. Op donderdag 22 april werd zijn stoffelijk overschot te grave gebracht". Hij ligt begraven op de protestantse begraafplaats te Oirschot. De steen van zijn graf is vermoedelijk door oorlogshandelingen verloren gegaan.

De familie had als dienstmeisje de met hen uit Beets meegekomen lidmate Romke van den Schaaf geboren 11 maart 1871 te Sneek.

Nimwegen, Johannes Cornelis van, overleden 3 november 1770 te Beers.

Gehuwd mei 1723 met Helena Alida de Haan.

Op 3 januari 1723 werd ds van Nimwegen bevestigd als kandidaat voor Oost- en Middel- Beers. Hij is daar tot zijn overlijden gebleven.

Nouhuys, Herman Jacob van, geboren 6 augustus 1840 te Bladel en overleden 9 november 1915 te 's Gravenhage.

Gehuwd met Johanna Maria Veefkind, overleden 19 oktober 1923 te Groningen.

Met 8 van de 10 stemmen wordt na de gebruikelijke procedure ds van Nouhuys, predikant sinds 1867 van Nieuw Vossemeer, beroepen en op 27 oktober 1872 te Oirschot bevestigd.

Evenals zijn voorganger, ds van Oosterzee, wordt hij direct tot notabel benoemd. Zijn traktement wordt met f 60.- verhoogd, alhoewel de synode f 100.- had voorgesteld. De post waaruit dit betaald moet worden is de huuropbrengst van de pastorie.

Vanaf 1880 werden de renten van de batig saldi uitgekeerd als buitengewone toelage aan de predikant. Het vervelende voor de predikant was, dat er na deze beslissing geen batige saldi meer waren, dus ook geen rente inkomsten.

In 1881 werd toen besloten het traktement toch te verhogen. Het bedrag hiervoor zou

gevonden worden in een bijdrage van de ouders voor het godsdienstonderwijs aan hun kinderen, kostleerlingen op de school van de heer Söhngen. Dit leverde problemen op, zoals elders beschreven, en daarom werd voor 1881 f 30.- uitbetaald en zo de kas het toeliet de jaren daarna f 90.-.

Na het afscheid op 8 april 1883 van ds van Nouhuys was ds van Gogh uit Nuenen consulent van de gemeente Oirschot c.a.. Voor zijn emeritaat op 6 januari 1907 had ds van Nouhuys nog de volgende standplaatsen: 1883 Oudshoorn, 1895 Hoogkarspel, en tot slot 1898 Zierikzee.

Oosterzee, Hendrik Marinus Christian van, geboren 1806 te Bakel en overleden 8 november 1877 te Haarlem.

Op 27 oktober 1829 te Brouwershaven gehuwd met Clasina Geertruida Uytenhoven, geboren 1806 en overleden 1884.

Na vanaf 1829 kandidaat geweest te zijn in Overijssel, werd ds van Oosterzee op 10 januari 1830 bevestigd tot predikant te Elkerzee van de classis Zierikzee.

Na een beroep van de kerkenraad wordt hij op 10 november 1844 bevestigd tot predikant va Oirschot c.a., toen een gemeente met 119 zielen, waarvan 61 lidmaten.

Vrijwel direct wordt hij geconfronteerd met f 480.- te kort in de kerkenkas. Daarom zag hij af van de directe betaling van zijn verhuiskosten en zou dat in mindering brengen op zijn huishuur.

In 1866 verwacht de predikant zijn werk in de gemeente vanwege ziekte lange tijd niet te kunnen doen. Hij heeft de classis verzocht om een hulpprediker. Dit verzoek is ingewilligd en L. Brunner, kandidaat bij het provinciaal kerkbestuur Noord Holland heeft voor hem dienst gedaan tot 17 februari 1867.

Na enkele aanvaringen met de kerkenraad gaat ds van Oosterzee op 31 juli 1872 met emeritaat onder gepaste toespraken. Hij vertrekt met attestatie naar Haarlem.

In een brief schrijft hij aan dhr van Voorst, dat hij voor de diaconie 37 gulden en 10 stuivers en voor de kerk in Oirschot 5 gulden ontvangen heeft. Hiervan gaat af 4 gulden en 3 stuivers die hij nog te goed had, zodat dhr. van Voorst over 38 gulden en 7 stuivers kan beschikken.

Verder vermeldt hij in die brief, dat van de kansbiljetten geen een is uitgeloot, hij zou dat natuurlijk direct hebben gemeld. De tweede loting geschiedt in maart.

Quast, Johannes, geb. te Wirkrathberg, overleden 24 september 1721 te Beers.

Ds Quast werd in 1688 als kandidaat beroepen te Lommel, in 1690 werd hij predikant te Oost- en Middel- Beers en daar is hij tot zijn overlijden gebleven.

Roldanus, dr Johannes, geboren 22 januari 1930.

Gehuwd met Nely Jacoba van der Kloot, geboren 20 december 1929.

Ds Roldanus was leraar aan de Hogeschool te Kameroen. Op 1 mei 1976 werd hij bevestigd als predikant voor Oirschot c.a.. Op 1 februari 1978 moest hij al weer afscheid nemen in verband met zijn benoeming tot hoogleraar aan de universiteit te Groningen.

Santman, Geertinus Marinus, geboren 16 mei 1927 te Coevorden, overleden 7 dec. 2004 te Best.

Gehuwd met Greetje Annie van den Hof, geboren 23 november 1933 te Meppel.

Vanaf 1958 was ds Santman vicaris te Amersfoort, in 1961 predikant voor den Andel, Westernieland en Saaxumhuizen, vervolgens 1965 Klarenbeek, op 5 november 1978 bevestigd als predikant voor Oirschot c.a. en daar gebleven tot hij op 1 juni 1986 met

ziekteverlof ging.

Schapenberg(ius), Lambertus.

Ds Schapenberg was als predikant van Direxlant op 6 augustus 1633 naar Oirschot gestuurd. Zie verder hoofdstuk I. In 1639 werd hij in Nieuwenhoorn bevestigd.

Sieverts, Frederik, geboren te Zuilichem en te Beers overleden op 11 december 1793.

Gehuwd met Sophia Roos.

Ds Sieverts kwam van Lommel en was van 31 oktober tot zijn overlijden de laatste predikant van Oost- en Middel- Beers. Toen hij kwam waren er nog maar 8 lidmaten en 4 toehoorders aanwezig.

Touw, Jacobus van der, geboren 20 februari 1895 te Breda en overleden 14 april 1959 te Oirschot.

Gehuwd met Cornelia F. Kolb.

Ds van der Touw was vanaf 1926 kandidaat in Noord Brabant en werd op 31 oktober bevestigd tot predikant voor Altforst en Appeltern. In 1931 ging hij naar Terkaple, in 1935 naar Borne, 14 maart 1948 volgde zijn benoeming tot predikant in algemene dienst te Kerkrade voor de geestelijke verzorging van politieke delinquenten in de mijn streek. Op 10 december 1950 werd hij in Oirschot bevestigd. Daar Oirschot toen een minder draagkrachtige gemeente was werd zijn taak daar gecombineerd met die van ziekenhuispredikant te 's Hertogenbosch. Hij en zijn vrouw deden ook veel werk onder de Indonesische Nederlanders hier in de regio.

Als vervoermiddel stond ds van der Touw een Kapitein Mobilet ter beschikking.

Ds van der Touw was een vaste medewerker van het rustoord voor geestelijk vermoeiden "de Heezerberg" te Hattum.

Juist weer volledig hersteld van een koolmonoxide vergiftiging werd ds van der Touw op 14 april 1959 vlak voor de pastorie aangereden door een militaire vrachtwagen en is overleden.

Vries., Jacques Henri de,

Ds de Vries had de volgende standplaatsen: 1884 Zuiderwoude, 1886 Rekken, in 1887 naar Nederlands Oost Indië, 1888 Amboina, 1892 Djokjakarta, tijdens verlof 1898 Ootmarsum, 1899 Magelang, eervol ontslag en gepensioneerd op 1 juni 1901, toch weer in dienst in 1903 Cheribon, 1904 Semarang, 1907 verlof in Nederland, 1908 Poerworo, weer eervol ontslag en gepensioneerd 3 december 1912, 1916 predikant te Eext, 25 maart 1917 bevestigd te Oirschot, eervol ontslagen 18 oktober 1920, dit ontslag werd vrijwel direct weer ingetrokken, 13 februari 1921 af scheid van de gemeente Oirschot c.a. alwaar hij ook al die jaren kerkvoogd was, daarna nog een jaar predikant te Oterleek, waarna hij zich, vanwege de ziekte van hem en zijn vrouw, ging vestigen in de bergstreken.

Wildt Joannes de, geboren 31 maart 1667 te 's Hertogenbosch en overleden 27 september 1738 te Oudewater.

Op 17 juni 1693 te Oudewater gehuwd met Mia Catharina Schrijver, geboren 18 december 1655 te Oudewater.

Ds de Wildt was kandidaat en werd op 21 oktober 1691 bevestigd tot predikant van Oirschot. Op 29 oktober 1713 nam hij afscheid en werd predikant te Oudewater.

Worst, Hendrik Johannes Hzn, op 3 september 1829 te Bergen geboren en overleden 5 maart 1909 te Apeldoorn.

Gehuwd met baronesse Antoinette Maria den Felz, overleden 27 mei 1908 te Apeldoorn.

In 1854 werd ds Worst kandidaat en aan het einde van dat jaar als predikant bevestigd te Oude Niedorp, in 1857 vertrok hij naar Epe. Nadat ds Corstius uit Oirschot vertrokken was plaatste de kerkenraad twee maal achter elkaar een advertentie in zowel de "Kerkelijke Courant" als in de "Hervormer". Ds Worst reageerde hierop en werd 2 september 1888 bevestigd voor Oirschot. Zijn verhuis kosten van Epe naar Oirschot bedroegen f 250.-. Toen in de gemeente de post van kerkvoogd vrij kwam, wilde de kerkeraad ds Worst daarin benoemen, deze weigerde echter.

Na 3 jaar vertrok hij al weer na op 18 oktober 1891 afscheid te hebben genomen en ging naar Vlijmen. Daar ging hij op 15 september 1896 met emeritaat.

Wuyster, Didericus, geboren 1776 te Schipluiden en overleden 7 september 1826.

Gehuwd met Adriana van den Oever.

Aanvankelijk (1800) als kandidaat werd ds Wuyster benoemd in Noordwijk. In augustus 1805 schrijft ds Wuyster aan de kerkeraad van Oirschot c.a. dat hij het op hem uitgebrachte beroep aanneemt. Op 24 november werd hij bevestigd. In 1824 staat in de notulen van de kerkenraad:

"Uithoofde van het zwak gestel van de Wel Eerw. Hr. D. Wuyster, predikant dezer gemeente en buiten staat zijnde zijne ambtsbediening naar behoren waar te nemen, blijkt een attest van de Heer W.F. Guljé, Med. Docter alhier, zoo is door de kerkeraad de voornoemde predikant verzocht om binnen acht dagen eenige bewijze in te leveren, dat zijn Wel Eerw. de nodige Démarities (stappen) heeft gedaan ter verkrijging van zijn emeritaat"

Ingevolge een besluit van Z.M. bericht de classis, dat de predikant gedurende een half jaar zal worden waargenomen door de Wel Ed. Heer Spaan, predikant te Hoogeloon en Eersel als consulent van Oirschot.

Met ingang van 1 juli 1826 krijgt ds Wuyster volgens een missive van de Heer Staatsraad Directeur Generaal van de Hervormde Eredienst een pensioen van f 600.- per jaar.

Na het overlijden van ds Wuyster ontvangt de weduwe een pensioen van f 100.-, met daarboven voor twee kinderen aan kindergeld f 49.37 en f 74.37.

Zandt, Jacobus Nicolaas van den, geboren 19 mei 1783 te Apeldoorn en overleden te Oirschot op 10 maart 1833.

Vermoedelijk gehuwd met Cornelia Henriëtta Verkestaert, zij kwam op dezelfde datum als de predikant met attestatie uit Yzendijke in Oirschot.

Ds van den Zandt, die vanaf 1806 al kandidaat was, werd in 1808 te Wamel bevestigd als predikant. In 1810 ging hij naar Brakel, 1813 naar Grouw en 1827 naar Yzendijke.

Na drie vergeefse beroepingen door de kerkenraad, werd uiteindelijk ds van den Zandt op 1 juni 1828 bevestigd als predikant te Oirschot.

Het verhuizen van een predikant ging niet zo eenvoudig als tegenwoordig. Uit het kasboek het volgende:

Aan schipper de Jonge voor het transport
der goederen van Biervliet tot Capelle in
de Langstraat

f 100.--

Aan Carel Somers voor 't transport der

meubelen van Capelle herwaarts	f 140.--.--
Aan Carel Somers van 't afhalen van de predikant met zijne familie van Turnhout herwaarts met twee karren	f 15.--.--
Van 25 tot den 28 mey met 7 personen en 7 paarden aan verteringen	f 13. 9.--
een voerman aventeten logies en ontbijt met haver en hooy	f 1. 6.--
voor deze reis aan 3 voerlieden voor vragt	f 15.15.--
29 mey 's avons vertrokken en den 31 's midd. thuis aan verteringen van Kapel tot Peynenburg in de Molenstraat en vandaar tot deeszij van Oosterwijk en dito van Oosterwijk tot Oirschot beloopt samen	f 25.12.--
Vragt voor Peroo v. Kuyk	f 10.--.--
Klaas v. Kuyk	f 10.--.--
Evert v. Aarle	f 10.--.--
Verschot van Klaas van de Sande en een voerlie, gelogeert 's nagts	f 3. 2.--
Vragt voor pred., twee paarden en een persoon	f 33.--.--
Vragt voor twee paarden en twee personen C.Somers	f 33.--.--
Van deze bedragen zijn de getallen voor de punt guldens, tussen de punten stuivers en na de punten penningen.	
Zoals reeds eerder vermeld protesteerde ds van den Zand tegen het feit, dat hij f 50.-- moest betalen aan bezoldiging van de voorlezer, hetgeen resulteerde in het ministeriële besluit, waarin dit bedrag werd teruggebracht tot f 12.50	
In 1832 is er nog een kerkenraadverslag waarin de predikant bemiddelt in de aflossing van een schuld.	
Daarna volgt een lege bladzijde waarna op 10 maart het bericht staat, dat de predikant plotseling is overleden in de ouderdom van (niet ingevuld, maar moest zijn 49) jaar, nalatende een bedroefde weduwe en vier kinderen.	

	VOORWOORD	blz. 2
I	HET BEGIN VAN HET PROTESTANTISME IN BRABANT	blz. 3
II	DE EERSTE ECHTE PROTESTANTSE GEMEENTE TE OIRSCHOT	blz. 6
III	DE TIJD ROND DE BATAAFSE REPUBLIEK	blz. 21
IV	HET LEVEN IN DE KERKELIJKE GEMEENTE	blz. 28
V	HET BOTERKERKJE VANAF BEGIN 19de EEUW	blz. 34
VI	BEGRAAFPLAATSEN	blz. 39
VII	HET ORGEL IN HET BOTERKERKJE TE OIRSCHOT	blz. 44
VIII	ORGANISTEN	blz. 48
IX	PASTORIE OIRSCHOT	blz. 50
X	KERKDIENSTEN	blz. 58
XI	GEMEENTECENTRUM BEST	blz. 61
XII	PASTORIE BEST	blz. 63
XIII	KERKERAAD	blz. 64
XIV	DE DIAKONIE EN HAAR ZORGENKINDEREN	blz. 70
XV	DE DIACONALE BOERDERIJ	blz. 76
XVI	DE KERKEKAS OFWEL DE FINANCIEN DER KERKVOOGDIJ	blz. 84
XVII	DE PROTESTANTSE SCHOLEN	blz. 90
XVIII	DE PERIKELEN ROND HET TRACTEMENT VAN DE PREDIKANT	blz. 91
XIX	PREDIKANTEN	blz. 93
XX	GEGEVENS PREDIKANTEN	blz. 94